

Herfst 2009 nr. 150 | € 4,75

De Kleine Aarde

magazine voor duurzaam leven

hier Klimaatneutraal magazine!

Groene sleutels

Open deuren naar een duurzame wereld

De Veluwe met andere ogen

Fietsen door het groene cultuurhart van Nederland

'Een te grote kist bananen'

35 visies op een duurzame wereld

Stinzenplanten

Geboren uit een rijk verleden

Wethouder
Marijke Vos
**Samenwerken
maakt meer
mogelijk**

Gun meubels
een tweede
leven!
**Van saai
meubelstuk
tot kunstwerk**

Klimaatop
Kopenhagen
2009
**Beat the heat
now!**

Kracht in kwetsbaarheid

Een regenbui begint met een enkele druppel, en vele vormen een krachtige plens.
Heilzaam water, essentieel voor leven op aarde.

Iedere druppel is als een parel in de woestijn. Oneindig kwetsbaar in de 'zinderende hitte', zoals onze samenleving ook is te noemen. Deze enkele druppel kan de sleutel zijn voor het zaadje dat wil kiemen. Een 'groene sleutel' zonder het zelf misschien direct door te hebben.

In ieder van ons schuilt een groene sleutel, een parel die deuren kan openen tussen mondiaal denken en lokaal handelen. Met de intentie druppels te bundelen, wordt kracht zichtbaar en kan leven stromen. Ontdek deze sleutel en laat haar ontkiemen tot een grote groene oase.

Kracht in kwetsbaarheid

Een regenbui begint met een enkele druppel, en vele vormen een krachtige plens.
Heilzaam water, essentieel voor leven op aarde.

Iedere druppel is als een parel in de woestijn. Oneindig kwetsbaar in de 'zinderende hitte', zoals onze samenleving ook is te noemen. Deze enkele druppel kan de sleutel zijn voor het zaadje dat wil kiemen. Een 'groene sleutel' zonder het zelf misschien direct door te hebben.

In ieder van ons schuilt een groene sleutel, een parel die deuren kan openen tussen mondiaal denken en lokaal handelen. Met de intentie druppels te bundelen, wordt kracht zichtbaar en kan leven stromen. Ontdek deze sleutel en laat haar ontkiemen tot een grote groene oase.

Lezersservice

Hebt u vragen over uw Vriendschap of abonnement? Wilt u zichzelf of iemand anders opgeven als nieuwe Vriend of abonnee? Neem dan contact op met onze lezersservice.

Lezersservice De Kleine Aarde

Postbus 151, 5280 AD Boxtel
Telefoon (0411) 68 49 21
Fax (0411) 68 34 07
e-mail: lezersservice@dekleinaarde.nl

U wordt **Vriend van De Kleine Aarde** met een éénmalige incasso van € 30,- per jaar of € 16,- per halfjaarlijkse incasso. Uw voordelen: naast het seizoensmagazine *De Kleine Aarde* ontvangt u de Duurzame (w)aardekaart, een voordeelpas voor producten en diensten. Hiernaast hebt u voor twee personen jaarlijks gratis toegang tot het Eco-park (ook tijdens evenementen). Tenslotte ontvangt u 10% korting op overnachtingen in onze hotelskamers en op deelname aan diverse workshops en cursussen.

Een abonnement op het magazine kost € 17,- per jaar (2009). Voor België gelden dezelfde prijzen. Voor overige Europese landen bedraagt de abonnementsprijs € 32,50 per jaar. ING bank rek. nr.: 52730 / IBAN NL14INGB0000052730 / BIC INGBNL2A.

Een **Vriendschap of abonnement** loopt automatisch door. Opzeggen (uitsluitend schriftelijk) minimaal twee maanden voor het einde van het kalenderjaar.

Missie van De Kleine Aarde

De Kleine Aarde brengt mensen bij elkaar om samen te werken aan duurzame ontwikkeling. Deze noodzakelijke ontwikkeling voorziet in de basislevensbehoeften van de huidige generatie, maar biedt ook mogelijkheden om die van de toekomstige generaties te verbeteren. Voor het realiseren van deze doelstelling gebruiken we het model van de Mondiale Voetafdruk als richtingaanwijzer.

Het magazine *De Kleine Aarde* verschijnt viermaal per jaar. Columnisten schrijven onder eigen verantwoordelijkheid. Hun mening dekt niet noodzakelijk die van De Kleine Aarde. *De Kleine Aarde* gaat ervan uit dat het aanbod van adverteerders aansluit bij de missie van De Kleine Aarde. Zij is niet verantwoordelijk voor het aanbod van haar adverteerders.

Redactie:

Liesbeth Bogers, Jan Juffermans,
Martijn Messing (uitgever), Jacqueline van Zeist.
Eindredactie: Liesbeth Bogers en Jacqueline van Zeist.

Omslagfoto: iStockphoto

Aan dit nummer werkten verder mee:

Hermen Buurman, Klaas van Dijken, Flip van Doorn,
Wim Dubbelman, Romke van de Kaa,
Machteld Klees, Istvan Kooij, Tom van der Leij,
Karel Smouter, Chantal Overgaauw, John van der Rest,
Eric Schoones, Jannah van Toren, Johan Vijfvinkel,
Rolf Weijburg, Judith Zadoks en Tseard Zoethout.

Advertenties: Heleen Petter, telefoon (0411) 68 49 21.

De Kleine Aarde

Postbus 151, 5280 AD Boxtel
Telefoon (0411) 68 49 21, fax (0411) 68 34 07
E-mail: info@dekleinaarde.nl
Website: www.dekleinaarde.nl
Bezoekadres: Het Klaverblad 13, 5283 TV Boxtel

Vormgeving: ZIN Maastricht

Druk: Incido, Uden

Distributie: Betapress, Gilze

Uitgave: Stichting De Kleine Aarde

Auteursrecht: De Kleine Aarde 2009-01-26 ISSN 0166-3704

De Kleine Aarde is één van de goede doelen van de Nationale Postcode Loterij

IN DIT HERFSTNUMMER:

Kernthema

Groene sleutels: Open deuren naar een duurzame wereld

Dit themanummer staat in het teken van groene sleutels: sleutels die deuren openen tussen mondiaal denken en lokaal handelen. Ook jij bent een groene sleutel!

12

Het woord aan vier inspirerende mensen

Vaandeldragers van bijzondere projecten: ondernemer Peter van Vliet, wethouder Marijke Vos, biologische boer Jan Schrijver en architect Erik Franke.

14

Biodiversiteit

Nu in de grond stoppen, straks de grond uitkijken!

Stinzenplanten, charme in grote getale en geboren uit een rijk verleden.

48

Recreatie

De Veluwe met andere ogen

Een verrassende kijk op een uniek stukje Nederland waar kathedralen uit de grond rijzen.

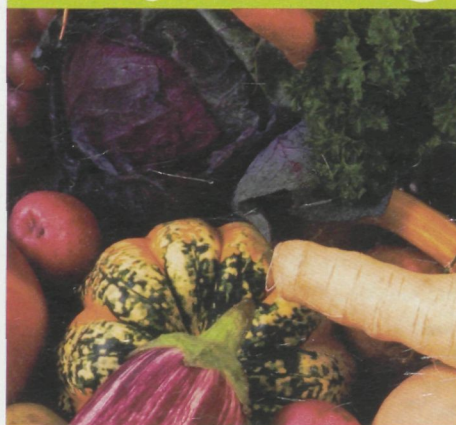
60

Gun meubels een tweede leven!

Hoe repareren en opleuken het afdankte kastje nieuw leven in blaast.

26

De herfst: Feest van overvloed en het grote genieten

Een beschouwing op een nieuw seizoen.

32

Meedogenloos of onverschillig, u mag het zeggen

De woorden die Eduard Nazarski, directeur van Amnesty International, sprak tijdens een lezing blijven maar door mijn hoofd spelen. Nazarski noemde twee menselijke eigenschappen als de ernstigste bedreigingen voor de mensenrechten, namelijk de ongelooflijke meedogenloosheid en de enorme onverschilligheid van de mens, hij gaf daarbij meerdere schrijnende voorbeelden van het effect van deze twee eigenschappen. Bij de vraag onder welke van de twee eigenschappen hij de te grote Mondiale Voetafdruk van de mens schaart antwoordde hij diplomatiek: "Laten we het voorlopig maar op onverschillig houden". Ik ben niet zo diplomatiek en ben het ook niet met hem eens. Als mensen zich er echt niet van bewust zijn dat er iets drastisch moet gebeuren om onze voetafdruk in balans te brengen met de draagkracht van onze Aarde dan geldt geen van beide eigenschappen. Onverschilligheid loert om de hoek als we het niet willen weten of ons er niet om bekommeren. Het wordt pas echt spannend als we beseffen dat er iets moet gebeuren, maar dat we er niets of te weinig mee doen. Is het lid van de Raad van bestuur van een multinationale oliemaatschappij onverschillig of meedogenloos als hij besluit de teergronden in Canada te exploiteren? Is het kabinet onverschillig of meedogenloos als het meldt dat Nederland op koers ligt met de realisatie van de Kyoto afspraken, wetende dat de kredietcrisis en de bijbehorende lagere uitstoot van broeikasgassen een grote bijdrage in deze realisatie is? Krijgt het korte-termijn-belang voorrang op het lange-termijn-belang dan wordt daarmee de grens overschreden van onverschillig naar meedogenloos? Dankzij de mondiale kredietcrisis ligt Earth Overshoot Day dit jaar twee dagen later dan vorig jaar. We kunnen dit jaar dus twee dagen langer toe met de hulpbronnen van de Aarde. Slechts twee dagen, terwijl er geen sprake is van een kleine crisis. Wat zal er gebeuren als de economie weer aantrekt en er zijn geen grote groene stappen vooruit gezet?

We zijn op zoek gegaan naar initiatieven die versnelling brengen in de duurzame ontwikkeling. Zogenoemde 'Groene Sleutels' die de deur openen naar een duurzame samenleving. Vasthoudendheid en lef zijn twee belangrijke eigenschappen die hier boven komen drijven. Met nummer 150 op uw schoot kunt u in ieder geval bij De Kleine Aarde spreken van doorzettingsvermogen.

Martijn Messing,
directeur De Kleine Aarde

KERNTHEMA: groene sleutels

Open deuren naar een duurzame wereld

Mondiaal denken en lokaal handelen 12

Het woord aan vier inspirerende mensen

Vaandeldragers van bijzondere projecten 14

BOUWEN / WONEN

Gun meubels een tweede leven

Het afdankte kastje nieuw leven inblazen 26

VOEDING

De herfst: Feest van overvloed en het grote genieten

Een beschouwing op een nieuw seizoen 32

BIODIVERSITEIT

Nu in de grond stoppen, straks de grond uitkijken!

Stinzenplanten in grote getale 48

RECREATIE

De Veluwe met andere ogen

Een verrassende kijk op een uniek stukje Nederland 60

EN VERDER...

Brieven van lezers 6

Standpunt DKA 7

Uit het nieuws en webtips 8

Gezien 10

Column Judith Zadoks 25

Klimaattop Kopenhagen 2009

Beat the heat now! 30

Jeroen Kruk op zoek naar balans

Deel 1: Geven én (onder)nemen 34

Een te grote kist bananen,

35 visies op een duurzame wereld 36

Mondiale Voetafdruk in het kort 39

Jaarverslag De Kleine Aarde 2008 43

Je Mondiale Voetafdruk

in 12 snelle stappen 45

Koken | Jannah's heemkeuken 47

Column Romke van de Kaa 47

DKA | Cursussen – Workshops –

Trainingen – Lezingen 51

Regeladvertenties 59

Gelezen boeken 64

BRIEVEN van lezers

Wij zijn benieuwd naar uw reactie op ons magazine. Stuur uw brieven vóór 20 oktober 2009 naar: postbus 151, 5280 AD Boxtel of naar:

redactie@dekleineaarde.nl

(De redactie behoudt zich het recht voor brieven in te korten of niet te plaatsen.)

Pas op de plaats

Hoe jammer ook. Ik zie mij genoodzaakt mijn financiële bijdrage aan De Kleine Aarde te stoppen. Ik hoop slechts tijdelijk, want ik sta achter jullie activiteiten en vind 'De Kleine Aarde' een fijn en inspirerend blad. Mijn eigen persoonlijke kredietcrisis brengt me tot deze stap. Wanneer de balans van inkomsten en uitgaven weer oké is, klop ik weer aan!! Veel succes verder, groet

Gerah Lankhuijzen, Zeist

Tips over Kunstlicht

Heel aardig om eens (kort) aandacht te geven aan een 'kijk op kunstlicht'. Dat een halogeenlamp ook een variant is van de gloeilamp is niet iedereen altijd duidelijk. Weliswaar iets zuiniger, maar het kan beter. Er bestaan zuinige 7 watt halogeenlampjes die gewoon in de bestaande armaturen passen, helaas nog nergens kunnen vinden. In de wijk In Goede Aarde in Boxtel heeft een bewoonster mij ze laten zien. Momenteel zijn er ook dimbare LED-lampen die de halogeenlamp kunnen vervangen, maar ook hier is het lastig ze te vinden en het kaf van het koren te scheiden. Op www.olino.org is informatie te vinden over LED-lampen en dat er ook slechte kwaliteit te koop is. Kortom, het is dus lastig een duurzame en zuinige lamp te vinden met de gewenste lichtkleur die ook nog past in de bestaande armatuur. Tot mijn verrassing vond ik in een bouwmarkt een toch nog een slim tl-lampje dat rechtstreeks de halogeenlampen in de 'uplights' (150/300 Watt) kan vervangen. Maar of dat dan naar genoeg zal zijn, is nog mijn vraag.

Fred van der Vleuten, Tilburg

Rectificatie Groei van mondiale bevolking en consumptie

In het vorige nummer staat op pagina 7, in het Standpunt DKA, helaas een fout getal. De mondiale consumptie groeide tussen 2001 en 2006 niet met 20% maar met ruim 10%. Die 10% is de optelsom van de groei van de wereldbevolking met ongeveer 5% in die periode, en daarbij de groei van de gemiddelde consumptie per wereldbewoner van ook ongeveer 5%. Met die twee factoren samen kom je uit op een totale groei van de mondiale milieubelasting van ruim 10%. Dat is ongekend veel in slechts vijf jaar! De recessie heeft er (gelukkig) voor gezorgd dat er een rem is gekomen op die gevaarlijk snelle groei.

de redactie

Veranderende tijden...

Met deze brief wil ik mijn waardering uitspreken voor jullie werk en de koers die jullie nu varen. De Kleine Aarde had voor mij altijd een nog wat stoffig imago, maar nu ik dit zomernummer lees lijken de tijden veranderd. Onze verantwoordelijkheid naar het Zuiden en de toekomstige generaties kan niet vaak genoeg onder de aandacht komen. Veel te weinig zijn we bezig met de gevolgen van onze groei voor het milieu, de allerarmsten en toekomstige generaties. Het is moeilijk te

aanvaarden en je dagelijks te realiseren dat onze manier van produceren, handelen en consumeren de oorzaak vormt van de huidige wereldwijde crisissen. Maar, ze bieden ons nú de kans om economieën duurzamer te maken! Het is geen gemakkelijke boodschap dat overheden, bedrijven, burgers en consumenten hun gedrag en handelen moeten veranderen om ruimte te maken voor anderen. Maar wel een noodzakelijke, want we kunnen, zeker nu de gevolgen daarvan steeds nijpender worden, niet langer onze lasten afwentelen op kansarme mensen.

Kortom, Kleine Aarde, gaat voort met jullie werk voor gerechtigheid en rentmeesterschap! Nu is de tijd om bestaande en onverwachte en baanbrekende nieuwe netwerken te benutten voor een fundamentele herziening van ons produceren, handelen en consumeren.

Merel uit Schiedam

Beste Merel, bedankt voor je brief. De Kleine Aarde gaat door, met moed, visie, vertrouwen en in verbinding met andere organisaties. Alleen hiermee is een wereld te winnen!

Jacqueline van Zeist, redactie

(advertenties)

M. VEERDONK + MULDER

GOED IN DUURZAAM VERBOUW-EN RESTAURATIEWERK

www.veerdonk-mulder.nl

Nijmegen T 024-3222925 E kantoor@veerdonk-mulder.nl

Standpunt DKA

Gewoon eerlijke concurrentie!

Van vele kanten en in vele toonaarden wordt al jaren gepleit voor eerlijke concurrentie op de markt, want dat is cruciaal voor een duurzame ontwikkeling. Je geeft dan een eerlijke kans aan duurzamere producten en diensten. Voorwaarde is dat de echte kosten (ook milieu- en sociale kosten die nu vaak op de samenleving worden afgewenteld) in de prijs worden opgenomen. Dat is toch niet te veel gevraagd, zou je zeggen.

In 1984, dit jaar precies 25 jaar geleden, stuurde De Kleine Aarde samen met diverse andere organisaties 'De brief aan Braks' over de oneerlijke concurrentie in de landbouw. Daaruit is destijds wel een structureel overleg tussen het Ministerie van Landbouw en de biologische sector voortgekomen. Fundamenteel is nog steeds niets veranderd aan de oneerlijke concurrentie. Zo blijft de biologische landbouw veroordeeld tot een paar procent in de marge. En de mensen denken volkomen onterecht dat biologische productie duurder is.

Als je het nuchter bekijkt zijn we als DKA, en vele andere organisaties, al die tijd aan het lijntje gehouden. Als er in het algemeen, maar met name op het gebied van landbouw, energie en mobiliteit, een eerlijke marktsituatie zou bestaan, zou de samenleving al veel duurzamer zijn geweest.

In 1989 maakte een rapport van Bureau Berenschot duidelijk dat, indien de vervuiler betaalt in de landbouw, de biologische producten het winnen op de markt van de 'gangbare producten', gewoon qua prijs. De biologische producten worden dan in verhouding voordeliger (door schaalvergroting), maar de gangbare producten een stuk duurder. Het algemene prijspeil voor voedsel zou enigszins omhoog gaan. In de winkel/supermarkt zou ongetwijfeld bijna iedereen voortaan de voorkeur geven aan de voordeliger biologische producten. Welke krachten hebben die eerlijk concurrentie al die jaren tegen gehouden? Het principe 'de vervuiler betaalt' bestaat immers al langer dan 35 jaar in de politiek, in theorie dus vooral. Je kunt je voorstellen dat vele 'Wageningers' en de ambtenaren op het ministerie van Landbouw het niet over hun hart konden verkrijgen dat de biologische landbouw het zou winnen op de markt. Is het dus vooral die psychologische factor? En wanneer is die 'incubatieperiode' dan voorbij? Of is het toch bescherming geweest van de bestaande grotere marktpartijen? Wanneer krijgen we eindelijk gewoon eerlijke concurrentie in de landbouw en op de voedselmarkt?

Zoals al opgemerkt, hetzelfde knelpunt geldt voor duurzame energie en mobiliteit. Vliegen zou al lang veel duurder moeten zijn dan vervoer per trein. Wind- en zonne-energie zijn bij een goede calculatie echt voordeliger dan kerncentrales en die uitermate schadelijke fossiele brandstoffen (zie het Stern-rapport). Maar ook daar zien we nog geen eerlijke concurrentie. Het Feed-in-systeem is voor energie een bescheiden begin, omdat daarbij de vervuiler een beetje gaat betalen, en dat geld komt ten goede aan de toepassing van duurzame energie. Een hoopvol doorbraakje...

Jan Juffermans, beleidsmedewerker mondiale duurzaamheid.

Agenda

Herfst 2009 September

20 – 27 september
De Week van de Smaak:
www.weekvandesmaak.nl

24 september
Symposium in het Fries Congressentrum te Drachten: "de bestaande bouw duurzaam": www.ipdubo.nl

30 september
Nationale Dubodag, jaarlijkse ontmoeting voor geïnteresseerden in duurzaam bouwen: www.dubodag.nl

30 september en 1 oktober
De Kleine Aarde congres
Dromen? Nu doen! Hét congres over duurzaamheid in Nederland: www.dkacongres.nl

Oktober

10 oktober
Idealen realiseer je op de Idealendag Passengers Terminal in Amsterdam: ontmoet de juiste mensen die kunnen helpen bij de realisatie van jouw ideaal. Deelname is gratis bij inschrijving vooraf. Aanmelding via www.idealendag.nl

6 – 8 oktober
Energie 2009, Nederlands grootste energiebeurs: www.energievakbeurs.nl

Museon Den Haag
Doorlopende expositie over natuur en cultuur in het Arctisch gebied, voor het hele gezin: www.museon.nl

12 oktober
Vanaf 12 oktober in het Omniversum Den Haag Wild Ocean met prachtige onderwateropnamen van walvissen, haaien, dolfijnen en jan-van-genten. www.omniversum.nl of www.wildoceanfilm.com

24 oktober
Eerste lustrum Nacht van de Nacht:
www.laathetdonkerdonker.nl

November

6 – 8 november
Training over het Transition Towns-concept in De Elegast in Beek-Ubbergen: www.transitiontowns.nl

11 november
Tweede lustrum van het Nationaal Sustainability Congres 2009: mijlpaal voor verandering! congrescentrum World Forum, Den Haag: www.duurzaam2020.nl/NSC2009/10jaarNSC/

December

12 december
Nationaal klimaat evenement
www.beattheheatnow.nl

35 Ambitieuze klimaatgemeenten Triple A

35 Nederlandse gemeenten hebben zich gecommitteerd aan het 10-Puntenplan, een initiatief van Vereniging Klimaatverbond Nederland, de Hier Klimaatcampagne en de provinciale Milieufederaties. Het 10-Puntenplan biedt concrete bewezen maatregelen om een verantwoord en duurzaam lokaal klimaatbeleid door te voeren. Hiermee geven deze gemeenten invulling aan Het Klimaatakkoord dat tussen het ministerie van VROM en VNG eind 2007 is gesloten. Gezien de urgentie van het klimaatprobleem willen lokale overheden in samenwerking met hun inwoners snel de benodigde meters maken in de reductie van de uitstoot van broeikasgasen. Het plan bestaat uit 10 thema's, zoals bestaande bouw, nieuwbouw, mobiliteit en een klimaatneutrale gemeentelijke organisatie. Deze thema's zijn vertaald in 69 concrete maatregelen die tot een verantwoord en duurzaam gemeentelijk klimaatbeleid leiden. Meer informatie: www.klimaatverbond.nl

Samenwerken in de bouw om grootste wildlife park ter wereld

Peace Parks Foundation, de organisatie die zich inzet voor het behoud van grensoverschrijdende natuur in zuidelijk Afrika en Pifworld, het wereldwijde goede doelen platform, zijn met elkaar een samenwerking aangegaan. Het is voor het eerst dat de wereld via internet kan bijdragen aan de realisatie van een van

de meest ambitieuze en inspirerende projecten op het gebied van natuurbehoud: de Olifanten Corridor, 's werelds grootste wildlife park. Iedereen kan bijdragen door te doneren via de website en vrienden uit te nodigen hetzelfde te doen. Op die manier is het projectbudget snel bij elkaar te brengen. Uniek is dat 100% van het gedoneerde bedrag terechtkomt bij het project en dat de ontwikkelingen online te volgen zijn.

Meer informatie: www.peaceparks.org of www.pifworld.com

Run op landbouwgrond elders: peak-land

Diverse publicaties maken melding van de groei van aankopen en langdurige huurovereenkomsten van landbouwgrond in andere landen, bijvoorbeeld door China, Korea, India en de rijke Golfstaten. Tekort aan water en aan goede

landbouwgrond in eigen land blijken de cruciale factoren te zijn om de inmiddels circa twintig miljoen hectares te verwerven (ofwel een kwart van het Europees landbouwareaal). De Economist publiceerde hierover met de vraag: gaat het hier om nuttige buitenlandse investeringen of om neokolonialisme? De vraag is wie het land verkoopt of verhuurt, want in diverse landen is niet altijd duidelijk

van wie het land eigenlijk is. Dat leidt tot spanningen en nieuwe conflicten. Een voorbeeld: het Koreaanse Daewoo wilde 1,3 miljoen hectare land op Madagaskar huren, voor de productie van maïs en palmolie. Dat leidde daar tot grote politieke onrust en de afzetting van de president. De run op landbouwgrond elders was te verwachten, want de vraag naar voedsel, veevoer en energie uit landbouwgewassen, maar ook naar kleding en dergelijke uit natuurlijke vezels, neemt toe. Naast peak-oil is er nu

dus ook sprake van peak-land, want goede landbouwgrond met voldoende water is uiteindelijk de echte schaarse factor. Duurzame energie kan de olieschaarste prima vervangen, maar er is moeilijk een vergelijkbaar alternatief voor goede landbouwgrond te vinden.

Eerste Whisper in straatbeeld Apeldoorn te zien

De gemeente Apeldoorn geeft al gehoor aan het lokaal klimaatbeleid door inzet van vijf elektrische stadsbussen, de zogenaamde Whispers. Deze hybride bus wordt gevoed uit een batterijpakket bovenop het dak. Deze batterijen worden 's nachts opgeladen

met groene stroom. Tijdens de rit zorgt een kleine schone dieselmotor voor het bijladen van de batterijen waardoor de Whisper 50% minder brandstof verbruikt. Daarnaast is hij

ook de helft stiller én stoot de helft minder uitlaatgassen uit dan een gangbaar model. Meer informatie: www.thewhisper.nl

Webtips

www.weetwatjeet.nl

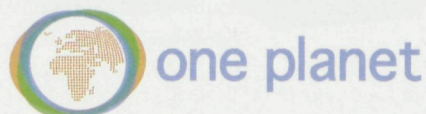
Op deze website worden voor het eerst alle meetgegevens van de Voedsel- en Warenautoriteit (VWA) naar resten landbouwgif op groenten en fruit toegankelijk gemaakt. In één oogopslag kun je zien welke supermarkten de schoonste waar aanbieden, welke groenten- en fruitsoorten het meest vervuild zijn en in welke landen het meeste landbouwgif wordt gebruikt.

www.lowtechmagazine.be

Brengt nieuws en duiding over wetenschap en technologie. Helder en rechtdoorzee stelt het vragen over (controversiële) duurzaamheidvragen.

www.oneplanet.org

Initieert en ontwikkelt projecten op het gebied van duurzaam wonen, consumeren, onderwijs & advocacy; zowel voor consumenten als bedrijfsleven.

www.hetbewaardeland.nl

Het natuurbelevingsproject voor kinderen 'Het Bewaarde Land' heeft nu één landelijke website. Inmiddels zijn er vier locaties in Nederland. Meer locaties volgen. Kijk voor meer informatie over Het Bewaarde Land en de specifieke locaties op de nieuwe website!

www.infonu.nl

Een verrassend praktische website met een groot en gevarieerd aanbod van informatie, geschreven door vele verschillende informatiebronnen. Over alles wat je bezig houdt: huis, tuin, hobby. Wij werden bijzonder enthousiast van de heldere wijze waarop bijvoorbeeld in kaart is gebracht welke stappen je kunt nemen als je een grasdak wilt aanleggen.

www.ei-van-columbus.nl

Nederlanders zijn een ondernemend volk. Maar hoe creatief zijn we eigenlijk in het

bedenken en vermarkten van duurzame innovaties? Het Ei van Columbus schrijft een tweejaarlijkse prijs uit voor kleine en grote ondernemers en organisaties. De wedstrijd wordt georganiseerd door de ministeries VROM, BZ/OS, EZ, LNV en OCW. In het Comité van Aanbeveling hebben plaats: Job Cohen (Burgermeester Amsterdam), Mirjam de Rijk (Stichting Natuur en Milieu), Michiel Veenstra (Radio 3FM), Robbert Dijkgraaf (KNAW), Peter Blom (Triodos), Anne-Marie Rakhorst (Search). De beste inzendingen worden beloond met een geldprijs van € 12.500 en publiciteit. Inschrijven is mogelijk in vijf categorieën en kan tot 1 november 2009.

HET EI VAN COLUMBUS
PRIJZEN VOOR
INNOVATIE &
DUURZAAMHEID

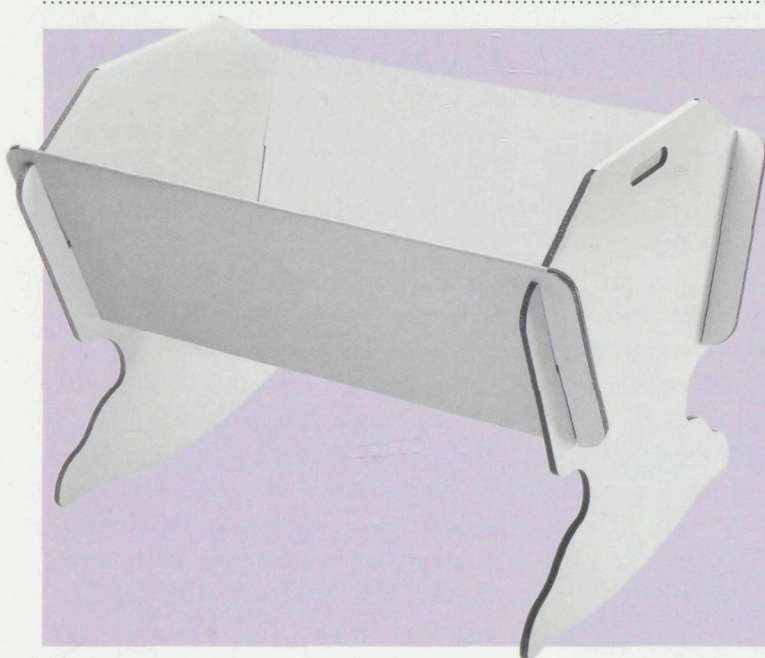
GEZIEN nieuwe producten

HÜSLER NEST een Zwitsers natuurbed

Een bijzonder bedsysteem dat volledig is opgebouwd uit natuurlijke materialen die zorgen voor een aangenaam bedklimaat en een optimaal ligcomfort. Het Hüslér Nest is ideaal voor mensen die gemakkelijk en gezond willen slapen, maar ook geschikt bij orthopedische, dermatologische of nerveuze slaapproblematieken. Veel aandacht is besteed aan een optimaal ligcomfort, zowel voor een man als voor een vrouw, en voor ieders postuur. Het bed is opgebouwd uit een onderdeken, latexmatras, Liforma veerelement en inlegkader. Het past in bijna elke bedombouw, maar kan als een vrijstaand bed geplaatst worden.

De prijs van een 1-persoonsbed is vanaf € 2.155,- en van een 2-persoonsbed (180 x 200 cm) vanaf € 4.279,-.

Verkrijgbaar bij VANBINNEN natuurlijk wonen. www.vanbinnen.com

Duurzaam wiegje

Green Lullaby maakt producten die helemaal gemaakt zijn van karton. Deze kartonnen wieg is handig, licht, gemakkelijk in en uit elkaar te halen in enkele minuten, zonder gebruik van gereedschap. De wieg is volledig recyclebaar en werd ontworpen voor de eerste paar maanden van een baby en voldoet aan alle Europese veiligheidseisen, zoals bescherming tegen brand door een niet-giftig vuurdovend middel. Het wiegje kan een gewicht dragen tot veertig kilo. www.katieco.nl
€ 59,- bij Katie&co.

Wakker worden met de zon

Langzaam maar zeker komen er steeds meer solarapparaten die niet alleen educatief zijn maar ook heel praktisch. Zoals bijvoorbeeld deze zonnewekker. De hoogwaardige solartechniek laadt een extra efficiënte, milieuvriendelijke batterij op. Als overdag de gordijnen in de slaapkamer open staan, wordt er ruim voldoende energie opgeslagen. De wekker loopt exact op tijd dankzij de zendergestuurde tijdsinstelling met automatische wisseling van zomertijd naar wintertijd en terug. De wekker gunt een mens de tijd om wakker te worden. Het wekker-sigitaal begint zacht en wordt in drie stappen steeds luider. Bij gebruik van de repeteerfunctie herhaalt dit zich na vijf minuten. Het mechaniek is geruisloos en het eerste solarapparaat met het 'Blauwe Engel'-keurmerk. De fabrikant geeft drie jaar garantie. Bureaubewust biedt de wekker in drie kleurcombinaties aan in de winkel in Utrecht of via de webwinkel. www.bureaubewust.nl

De prijs is € 44,95

De kindvriendelijke, roestvrijstalen drinkbekers van Klean Kanteen

De Klean Kanteen is de eigentijdse oplossing voor vieze geurtjes en smaakjes in de schoolbeker van een kind. Extra fijn om te weten: de Klean Kanteen wordt op een duurzame manier geproduceerd onder goede arbeidsomstandigheden en tegen een eerlijk loon.

De Klean Kanteen is lekddicht, verkrijgbaar met sportdop en kan gewoon in de vaatwasser, praktisch en hygiënisch. Ook voor ouders een aanrader voor gebruik in de auto of tijdens het sporten.

De Klean Kanteen is exclusief verkrijgbaar bij www.greenjump.nl, een nieuw baby- en kinderwarenhuis met veel eco, bio en fair.

De prijs is € 15,95 per stuk.

Sportief op stap met Freitag

Al meer dan vijftien jaar maken de Zwitserse gebroeders Freitag praktische onverslijtbare tassen uit gebruikte dekzeilen van vrachtwagens.

Studio Hergebruik in Rotterdam voert een uitgebreid assortiment van Freitag: uitgaans- en werktassen, maar ook accessoires zoals hoesjes voor de iPhone en portefeuilles.

Nieuw in de collectie zijn de sporttassen, de LOIS (€ 150,-) en de wat grotere CLARK (€ 170,-). Het verstelbare interieur maakt deze tassen ook zeer geschikt als reistas.

Kijk voor meer informatie op www.studiohergebruik.nl

Love Birds op tafel

Het olie en azijn setje Birds staat mooi op tafel en is praktisch in de keuken. Zoals elk verliefd koppel vinden ze het fijn om dicht bij elkaar te zijn. Ze zijn handgemaakt, van natuurlijk aardewerk en afgewerkt met wit glazuur. De Oil & Vinegar Birds zijn ontworpen door Margriet Foolen onder haar eigen label. Sinds de oprichting van haar ontwerpstudio in 2006 heeft Foolen al verschillende designprijzen gewonnen.

Een mooi en trendy cadeau dat ook nog eens mooi verpakt wordt afgeleverd, in een design doosje. Te bestellen via de webwinkel van Ode.nl, een webshop met alleen duurzame, fairtrade, biologische of cradle2cradle producten. Prijs: € 27,80.

www.ode.nl/webwinkel.

'Open deuren naar een duurzame wereld!'

Sleutels openen deuren. Zoals poorten metaforische gesproken toegang verlenen tot een andere, 'nieuwe' wereld. Een wereld waarin duurzaam leven, werken, genieten en plezier maken centraal staan. Waarin waarden als respect, zorg voor elkaar en de omgeving vanzelfspreken. In ieder van ons schuilt een groene sleutel. Eentje die deuren opent tussen mondiaal denken en lokaal handelen. Zou het niet fantastisch zijn deze sleutel te ontdekken, omarmen en in te zetten, om daarmee een inspiratie te zijn voor je omgeving?!

TEKST: REDACTIE DE KLEINE AARDE

Dromen, durven, doen

Herinner je je nog wie je ooit wilde zijn? Durf je te dromen over je diepste wens? Wil je de ruimte geven aan je talent, wens of passie? Wellicht geen eenvoudige weg, maar wel een weg die het verschil maakt in de wereld.

En ook, hoe vaak gebeurt het niet dat we iets graag willen, maar ervaren dat deuren gesloten blijven, paden onbewandelbaar of de sleutel even zoekt raakt. Heersende denkbeelden, de gevestigde orde of de waan van de dag werpen obstakels op en dagen uit

te blijven geloven in die wens.

'Groene sleutels' zijn mensen, individuen, ideeën en wensen, maar ook regels en mechanismen die leiden naar een duurzame wereld. Mensen als jij en ik met dromen en ambities. Met grote sleutels of kleine, rijk of arm.

Inspiratie uit de mythologie

De rode draad in het proces van de 'groene sleutel' is het kunnen omgaan met veranderingen, de tegenslagen op waarde weten te schatten en het hart te blijven volgen. Dit proces kan worden vergeleken met wat Joseph Campbell de "Reis van een Held" noemde ("Hero's Journey", The Power of Myth, 1988). In het kader staan de stappen kort verwoord. Campbell zocht naar verbanden tussen de mythes en de verhalen over veranderingen die de culturele grenzen overschrijden. Hij ontdekte dat bepaalde thema's in veel culturen terugkomen en diepere draden vormen die de hele mensheid verbinden. Hoewel de heldenreis duidelijk een metafoor is, is deze toe te passen op veel situaties waarbij mensen op zoek zijn naar een succesvolle toekomst en tegenslag tegenkomen. Iedereen heeft een verborgen talent om de reis van een held aan te gaan. Hier volgt een voorbeeld.

Duitsland's zonne-economie, een 'lichtend' voorbeeld van een groene sleutel.

Het klinkt als een sprookje: een land waar boeren massaal koeien verruilen

Criteria van de groene sleutel zoals DKA die hanteert:

- er is sprake van een win-win-situatie, zowel op economisch, ecologisch als sociaal vlak; people, planet en prosperity
- de sleutel is maatschappelijk breed toepasbaar
- de sleutel is positief voor zowel rijke werelddelen ('hier') als arme ('daar')
- de sleutel is zowel goed voor het leven nu, als voor later
- de sleutel geeft een positieve spin-off aan de innovatie van nieuwe vormen van economie
- de sleutel stimuleert onafhankelijk denken van mensen of organisaties
- de sleutel zet mensen in beweging

voor fotovoltaïsche panelen, waar ouderen een pensioen bij elkaar klussen met behulp van het zonlicht en waar burgers hun inkomsten uitbreiden door milieuvriendelijke energie-installaties aan huis. Bij onze oosterburen is dit werkelijkheid. Sinds de invoering van de feed-in tarief-wet, ook wel Erneuerbare Energie Gesetz (EEG) in 2000, zijn Duitse elektriciteitsbedrijven volgens de wet verplicht om groene stroom in te kopen voor een hogere prijs dan de marktprijs. Hoe werkt deze wet precies en wat zijn de gevolgen ervan?

In Duitsland is een ware zonnerevolutie gaande, waarin burgers gezamenlijk bijdragen om de mondiale opwarming van de aarde te verminderen. Niet voor niets wordt Duitsland ook wel de zonne-economie van de wereld genoemd. Zoals Rob van Hattum in VPRO's Tegenlicht-aflevering 'Here comes the sun' beschrijft: "Wie door Zuid-Duitsland rijdt ziet overal om zich heen boerderijen met zonnepanelen. Hele heuvels zijn zelfs belegd met zonnepanelen. Stil en schoon wekken deze zonnecentrales elektriciteit op."

De groene sleutel is hier: iedereen die (schone) energie produceert mag leveren tegen een goede prijs over een relatief lange periode. Herman Scheer als initiatiefnemer met lef en doorzettingsvermogen is het lichtend voorbeeld. Natuurlijk moet er aan de nodige (technische) voorwaarden voldaan zijn en vereist het besluiten tot zo'n maatregel een politieke krachtpansning. Maar het is goed te weten dat het kan. Als we durven, kunnen we het! Inmiddels hebben circa 16.000 mensen en organisatie (stand augustus 2009) de petitie ondertekend om duurzame energie volgens het feed-in-systeem in Nederland te krijgen. (www.insnet.org/feedin).

Reageren?

Bent u geïnspireerd geraakt en wilt u uw 'groene sleutel' met ons delen? Stuur een e-mail naar redactie@dekleineaarde.nl en maak kans op een bezoekje van onze redactie en een artikel in een van de volgende edities van het magazine.

De reis van een Held, in het kort

1. Het ervaren of 'horen' van een roeping die te maken heeft met onze identiteit, ons levensdoel of onze missie.
2. Het accepteren van de roeping leidt ertoe dat we geconfronteerd worden met een grens, een drempel of een kloof met betrekking tot onze bestaande vermogens of onze kaart van de wereld.
3. Het over de drempel stappen – het zogenoemde "point-of-no-return" – brengt ons in een bepaald nieuw levens-"gebied", waar we de kans krijgen te groeien, te leren en te ontwikkelen.
4. Het vinden van een (externe) mentor is iets dat vaak op een natuurlijke manier gebeurt, doordat we de moed hebben de drempel te overschrijden.
5. Het onder ogen zien van een uitdaging is het natuurlijke resultaat van het overschrijden van een drempel.
6. Het transformeren van de uitdaging in een mentor of adviseur.
7. Het voltooien van de taak waarvoor iemand zich geroepen voelde, en de manier vinden om de roeping te vervullen.
8. Thuiskomen, de weg naar huis vinden als getransformeerd geëvolueerd persoon en de kennis met anderen delend.

4 voorbeelden van groene sleutels interviews

Peter van Vliet

Marijke Vos

Jan Schrijver

Erik Franke

De herfst staat bij De Kleine Aarde in het teken van 'groene sleutels'. Zo vindt 30 september en 1 oktober het tweedaagse congres plaats in het MECC in Maastricht (www.dkacongres.nl).

In dit herfstnummer laten we vier inspirerende mensen, vaandeldragers van bijzondere projecten aan het woord. Lees de insteek van ondernemer Peter van Vliet, wethouder Marijke Vos, biologische boer Jan Schrijver en architect Erik Franke.

Wat deze mensen met elkaar gemeen hebben is doorzettingsvermogen en moed.

Het geloof dat het mogelijk is te realiseren wat je voor ogen hebt om de wereld 'groener' te kleuren. De helderheid om de zin van de onzin te scheiden en de gevestigde orde te passeren.

Ondernemer Peter van Vliet

Verantwoordelijk voor een leefbare aarde

Lekkere, duurzame, in de regio geproduceerde voeding beter h... want energie moet weer van de mensen zelf worden. Geen politieke tussenkomst, dat duurt te lang. Zonvogel maakt het mogelijk. Initiatiefnemer Peter van Vliet legt uit.

TEKST: KLAAS VAN DIJKEN | FOTOGRAFIE: TOM VAN DER LEIJ

Mensen moeten zelf weer zeggenschap krijgen over de energie die ze verbruiken. Letterlijk Power to the People. Nu zijn het overheden en grote bedrijven die de energiemarkt bepalen. Om de wereld duurzamer te maken, moeten mensen zelf stappen ondernemen omdat het anders te laat is en de aarde onleefbaar is voor mensen. Dat vindt Peter van Vliet, oprichter van iNSnet, hoofdredacteur van Duurzaamnieuws.nl en betrokken bij veel duurzame initiatieven.

Zonvogel

Een daarvan is Zonvogel, een coöperatieve vereniging waarbij iedereen kan bijdragen aan het opwekken van zonne-energie. Dit met als doel dat alle mensen de mogelijkheid hebben om over hun eigen duurzame energie te beschikken. Zonvogel zorgt ervoor dat op zo veel mogelijk plekken in Nederland zonnepanelen komen. Iedereen kan lid worden van de corporatie en een eigen stukje zonne-energie kopen als vervanging van de energie die maatschappijen leveren.

De zonne-energie wordt getransporteerd via de infrastructuur van de energiemaatschappijen. Zo krijgen bewoners van een huurappartement of -huis ook de beschikking over groene stroom omdat zij niet meer afhankelijk zijn van ruimte op een dak of in een tuin.

"Ik keek terug naar de jaren '50. Toen waren er nog stukken van de aarde onontdekt. Dat gaf een gevoel van oneindige ruimte."

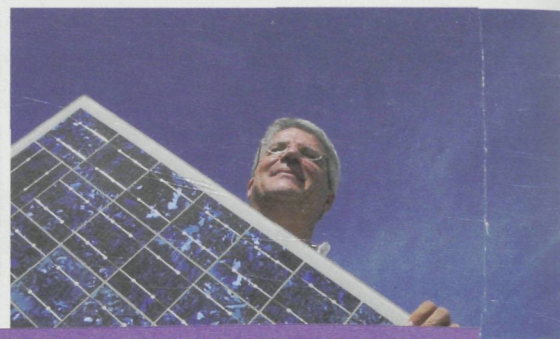
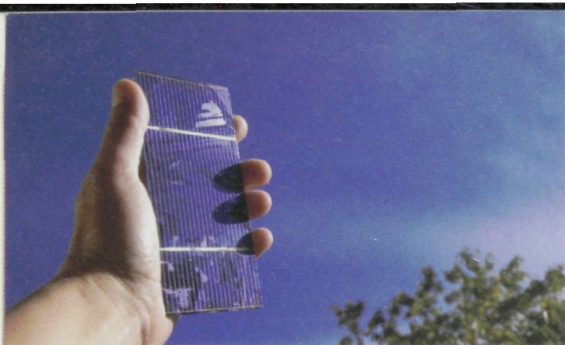
De minimale inschrijfkosten om aan te sluiten bij Zonvogel, zijn € 100,- en € 25,- contributie per jaar. Het komende jaar start Zonvogel een aantal pilot-projecten. Geïnteresseerden kunnen nu al lid worden. Over een jaar hebben zij naar verwachting dan zonne-energie (zie www.zonvogel.nl).

Wie meer geld inlegt en dus beschikking

krijgt over een groter oppervlak van zonnepanelen, krijgt vanzelf meer zonne-energie. Door de zakelijke constructie van een corporatie, is er geen invloed van de regering omdat het een collectief eigendom is. Een groot voordeel volgens Van Vliet. "De landelijke politiek in Nederland graaft zich in. Kijk naar Duitsland. Daar gaat het veel beter. De zonne-industrie is daar net zo groot als de auto-industrie. De politiek in Den Haag hier is ook niet betrouwbaar. Wel subsidie, geen subsidie, dan weer wel. Als consument kun je er niet meer op vertrouwen en dus investeren mensen niet meer in duurzame energie. In Nederland moeten we het buiten de politiek om regelen anders duurt het veel te lang." Een paar maanden geleden was Van Vliet een van de auteurs van een open brief waarin een oproep werd gedaan aan de politiek om op een zelfde manier als Duitsland aan de slag te gaan*.

* Het zogenoemde feed-in-systeem, in samenwerking met De Kleine Aarde (red.)

De regering aan het Binnenhof reageerde afwijzend maar inmiddels heeft Van Vliet, mede door de organisaties die de brief ondertekenden, een achterban van 2,5 miljoen mensen. Zonvogel helpt ook een probleem oplossen voor de energiebedrijven. Want sinds kort mag groene stroom niet meer uit het buitenland worden ingevoerd. "Bij Zonvogel is de stroom altijd groen, want het is je eigen zonne-energie. Financieel wordt het ook aantrekkelijk. Niet direct, maar tussen de vier en zes jaar is de prijs van zonne-energie en grijze stroom gelijk. Daarna wordt het alleen maar goedkoper."

Samenwerkende kracht

Al tijdens zijn studentenjaren is Peter van Vliet betrokken bij het milieu maar hij belandt in het bedrijfsleven, begint een uitgeverij en is weinig meer met het milieu bezig. Na een aantal jaar rekent hij door wat er eigenlijk gebeurt als de maatschappij op dezelfde manier blijft doorleven. Hij concludeert dat de aarde dan in rap tempo onleefbaar wordt. "Ik keek terug naar de jaren '50. Toen waren er nog stukken van de aarde onontdekt. Dat gaf een gevoel van oneindige ruimte. Zo groot is de aarde uiteindelijk niet, maar we moeten het er wel mee doen," zegt Van Vliet. Dan verkoopt hij de uitgeverij en maakt een carrière switch. "Ik neem de verantwoordelijkheid als ik de mogelijkheid en gelegenheid heb te helpen voorkomen dat de wereld onleefbaar wordt."

Anders kan ik mezelf niet meer in de spiegel aankijken. Bovendien moeten we de aarde leefbaar houden voor de generaties na ons."

Vier jaar neemt hij de tijd om iNSnet op te richten, een non-profit communicatienetwerk dat zich inzet voor een duurzame samenleving en in 2002 het levenslicht ziet. "Dat was in de tijd dat Al Gore nog op Wikipedia

"Ik neem de verantwoordelijkheid als ik de mogelijkheid en gelegenheid heb te helpen voorkomen dat de wereld onleefbaar wordt. Anders kan ik mezelf niet meer in de spiegel aankijken".

moest opzoeken wat CO2 is", grapt hij. "Er zijn veel duurzame initiatieven die los van elkaar opereren. Wij brengen initiatieven bij elkaar om zo een groot blok te vormen. Hierdoor creëren we meer bewustzijn en kunnen we dat massaal uitdragen naar de politiek. Dat is het mooiste. Dat bedrijven en burgers samen een collectief vormen." Een platform voor het collectief is Duurzaamnieuws.nl dat een onderdeel is van iNSnet. Daar verschijnt dagelijks het nieuws over duurzaamheid. "Maar dat we het anders willen, moet ook in onze politieke keuze tot uiting komen. De politiek moet duurzamer worden."

Kinderen inspireren

Dat de problemen niet alleen bij de politiek liggen, ziet Van Vliet ook in. "Gewoontevorming. Onbewust gedrag drukt zwaar op het milieu. We nemen bijvoorbeeld drie keer per week de auto om vijfhonderd meter verderop boodschappen te doen. Als we beter plannen kunnen we misschien ook een keer boodschappen doen." De keuze voor een duurzamere oplossing is volgens Van Vliet alleen niet altijd een eerlijke keuze omdat de betere alternatieven vaak beperkt bruikbaar zijn.

Als hij binnen een generatie zeventig procent van de Nederlandse bevolking bewust kan maken van de problemen die spelen en hun gedrag kan ombuigen, dan is zijn doel bereikt. Van Vliet ziet ook dat meer mensen hun gedrag aanpassen als hun verantwoordelijkheid toeneemt. "Ik zie bij dertigers en veertigers heel snel hun gedrag veranderen op het moment dat ze kinderen krijgen. Niet dat ik iedereen kinderen wil aanpraten overigens," lacht hij.

"Ik geloof niet meer in een centraal figuur die ons op sleeptouw neemt maar ik denk dat we het moeten hebben van gezamenlijke, lokale initiatieven. Zichtbaarheid in de eigen omgeving moet de directe prikkel zijn die tot actie aanzet. Denk klein. Iedereen in de toekomst zijn eigen zonnepaneeltje."

Wethouder Marijke Vos als sociale rentmeester:

Samenwerken maakt meer mogelijk

Lekkere, duurzame, in de regio geproduceerde voeding beter bereikbaar maken voor elke stadsbewoner. Hoe doe je dat? DKA Magazine vraagt het aan Marijke Vos, wethouder Milieu, Zorg, Openbare Ruimte en Groen van de gemeente Amsterdam en initiator van het project *Proeftuin Amsterdam*. 'Op het gebied van duurzame voeding moeten overheden ambitie tonen.'

TEKST: JOHN VAN DER REST | FOTO: EDWIN VAN EIS EN PROEFTUIN AMSTERDAM

Waarom bent u met Proeftuin Amsterdam begonnen?

Marijke Vos: 'Mensen in steden weten niet meer waar hun voedsel vandaan komt en hoe het wordt gemaakt. We eten steeds meer eenheidsworst uit fabrieken met teveel zout, vetten en suikers. Daar maak ik me zorgen over. Ik geloof dat gezonde verse voeding van zo dichtbij mogelijk een belangrijke voorwaarde is voor een gezond leven.'

Ons voedsel komt vaak van ver weg, soms letterlijk van de andere kant van de wereld en ik zie dat boeren rondom de stad moeite hebben om het hoofd boven water te houden. Zo dreigt het platteland rondom de stad te verschromelen en verdwijnt het groen

rondom onze steden. Geïnspireerd door de London Food Strategy – een programma van de burgemeester van Londen om lekkerder en gezonder eten te promoten én boeren rond de

"Ik wil Amsterdammers helpen om gezond te leven en ervoor zorgen dat ze kunnen recreëren in het groene ommeland rond de stad. Dat is mijn verantwoordelijkheid."

stad weer perspectief te bieden door producten van goede kwaliteit voor de

stad te produceren – ontwikkelden wij in 2007 een vergelijkbaar programma voor Amsterdam.

Hoe organiseer je zoiets in de praktijk?

Het allerbelangrijkste is dat je samenwerking zoekt. De gemeente Amsterdam kan het niet alleen. Proeftuin Amsterdam wordt mede gedragen door de gemeente Zaanstad, provincie Noord-Holland en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). In de praktische uitvoering werken we samen met (horeca-)ondernemers, supermarktketens, het Food Centre (Amsterdamse groothandelsmarkt voor voeding), mensen uit het onderwijs, (biologische) boeren en tal van maatschappelijke organisaties.

Koks aan het werk tijdens een kookworkshop in de Week van de Smaak

Kinderen snijden eigen gekweekte producten uit de Schoolwerktuin

Door samen te werken gaat het project in verschillende geledingen van de maatschappij leven en kun je elkaar stimuleren en aanvullen.

Daarnaast verstrekken we subsidies voor stimuleringsprojecten. Zo organiseren we gezonde lunches op scholen en boerderijbezoeken in de omgeving van Amsterdam, overleggen we met de ondernemers van het Food Centre over in- en verkoop van meer lokale producten en praten we met supermarkten over uitbreiding van

"Op vlees uit de bio-industrie zou je een toeslag moeten heffen om de overgang naar lokale biologische productie mee te financieren."

het aanbod aan biologische voeding. Het aantal streekmarkten in de stad is uitgebreid. In het onderwijs houden we smaaklessen en is duurzame voeding onderdeel van het lespakket. Als gemeente willen we in 2010 minimaal veertig procent van onze eigen catering biologisch verzorgen en met verzorgingstehuizen werken we aan smaakvollere en meer biologische voeding. Samenwerken maakt meer mogelijk.

U bent nu ruim twee jaar bezig. Het project is desondanks nog niet erg zichtbaar. Welke drempels komt u tegen?
Ik zie al veel beweging, maar de zichtbaarheid naar burgers moet inderdaad beter. We willen ook vaak te veel te snel. De stap van ongezond naar biologisch is enorm groot. Daar is weerstand. Als we eerst een stap kunnen zetten naar gezonder eten: meer groenten en fruit en minder suiker en vet. Dan komt de stap naar duurzamere voeding, zoals biologisch, vanzelf. De interesse is er al. Om daar echt beweging in te krijgen, zal naast veel voorlichting ook het prijsverschil tussen regulier en biologisch moeten verminderen. Het hogere prijspeil maakt biologisch voedsel voor een grote groep mensen onbereikbaar en blijft daardoor een lastige keuze.

Ik vind dat de kosten van vervuiling moeten worden doorberekend in de prijzen van reguliere producten. Dan kiezen mensen realistischer en wordt het prijsverschil met biologische producten kleiner. Op vlees uit de bio-industrie zou je een toeslag moeten heffen om de overgang naar lokale biologische productie mee te financieren. Dat ligt echter op een ander niveau en kan ik op gemeenteniveau niet beïnvloeden. Uiteindelijk ligt de grootste verantwoordelijkheid bij de mensen zelf: in de supermarkt

bepaalt de burger de toekomst van onze voedselvoorziening.

Wat is volgens u nodig om het proces naar een duurzame regionale voedselvoorziening in een stroomversnelling te krijgen?

Ik ben wel zo realistisch dat ik de benodigde mentaliteitsverandering rond voeding met alleen Proeftuin Amsterdam niet verander. Daar komt

"Ik accepteer het niet dat arme Amsterdammers per definitie grote kans lopen om ongezonder te zijn. Die gezondheidsachterstand bij mensen met weinig geld maakt me boos."

veel meer bij kijken. Ik kan echter wel werken aan draagvlak, stimuleren en kansen geven aan de partijen die hier aan willen werken. Ik kan helpen om de boodschap mee uit te dragen. Ik kan duurzame voeding voor meer mensen bereikbaar maken door bedrijven te helpen als ze meer biologisch willen leveren, meer streekmarkten voor biologische

producten opzetten of helpen bij de vestiging van een biologische supermarkt. Ik wil Amsterdammers helpen om gezond te leven en ervoor zorgen dat ze kunnen recreëren in het groene ommeland rond de stad. Dat is mijn verantwoordelijkheid. Uiteindelijk is het een samenspel, maar juist overheden moeten daarbij ambitie tonen en stimuleren.

Voelt u zich niet af en toe machteloos in het kunnen sturen van dit proces naar mentaliteitsverandering?

Absoluut niet! Ik ben juist heel optimistisch. Ik zie enorm veel belangstelling en enthousiasme bij restaurants, leveranciers, scholen, boeren, ouders en bestuurders. Het is juist zo'n leuk project, omdat het mensen bij elkaar brengt die elkaar eerst niet zagen. Natuurlijk is het een breed proces waarin veel factoren een rol spelen en blijft het een zaak van lange adem, maar we gaan stap voor stap de goede kant op.

Wat is uw persoonlijke drive om zich hier zo voor in te zetten?

Ik vind het uitermate belangrijk dat we onze aarde op een goede manier behandelen. Dat het leefbaar blijft, ook voor toekomstige generaties. Vanuit die overtuiging wil ik dat we het mooie ommeland rond Amsterdam op een goede manier beheren en behouden. Daarnaast vind ik het belangrijk dat mensen kunnen genieten van eten en gezond zijn. Juist mensen die weinig te besteden hebben. Ik accepteer het niet dat arme Amsterdammers per definitie grote kans lopen om ongezonder te zijn. Die gezondheidsachterstand bij mensen met weinig geld maakt me boos. Mijn drive is zowel gebaseerd op sociale argumenten als op goed rentmeesterschap. Tegelijkertijd besef ik mijn beperkingen als persoon binnen een groot geheel. Ik doe wat ik kan. Als je denkt: 'Ik kan de wereld veranderen en van alles afdwingen', raak je gefrustreerd. Ik geloof dat er echt iets verandert, ook al is er nog veel te doen'.

Koks aan het werk tijdens een kookworkshop in de Week van de Smaak

Kinderen snijden eigen gekweekte producten uit de Schoolwerktuin

Door samen te werken gaat het project in verschillende geledingen van de maatschappij leven en kun je elkaar stimuleren en aanvullen.

Daarnaast verstrekken we subsidies voor stimuleringsprojecten. Zo organiseren we gezonde lunches op scholen en boerderijbezoeken in de omgeving van Amsterdam, overleggen we met de ondernemers van het Food Centre over in- en verkoop van meer lokale producten en praten we met supermarkten over uitbreiding van

"Op vlees uit de bio-industrie zou je een toeslag moeten heffen om de overgang naar lokale biologische productie mee te financieren."

het aanbod aan biologische voeding. Het aantal streekmarkten in de stad is uitgebreid. In het onderwijs houden we smaaklessen en is duurzame voeding onderdeel van het lesplan. Als gemeente willen we in 2010 minimaal veertig procent van onze eigen catering biologisch verzorgen en met verzorgingstehuizen werken we aan smaakvollere en meer biologische voeding. Samenwerken maakt meer mogelijk.

U bent nu ruim twee jaar bezig. Het project is desondanks nog niet erg zichtbaar. Welke drempels komt u tegen?

Ik zie al veel beweging, maar de zichtbaarheid naar burgers moet inderdaad beter. We willen ook vaak te veel te snel. De stap van ongezond naar biologisch is enorm groot. Daar is weerstand. Als we eerst een stap kunnen zetten naar gezonder eten: meer groenten en fruit en minder suiker en vet. Dan komt de stap naar duurzamere voeding, zoals biologisch, vanzelf. De interesse is er al. Om daar echt beweging in te krijgen, zal naast veel voorlichting ook het prijsverschil tussen regulier en biologisch moeten verminderen. Het hogere prijspeil maakt biologisch voedsel voor een grote groep mensen onbereikbaar en blijft daardoor een lastige keuze.

Ik vind dat de kosten van vervuiling moeten worden doorberekend in de prijzen van reguliere producten. Dan kiezen mensen realistischer en wordt het prijsverschil met biologische producten kleiner. Op vlees uit de bio-industrie zou je een toeslag moeten heffen om de overgang naar lokale biologische productie mee te financieren. Dat ligt echter op een ander niveau en kan ik op gemeenteniveau niet beïnvloeden. Uiteindelijk ligt de grootste verantwoordelijkheid bij de mensen zelf: in de supermarkt

bepaalt de burger de toekomst van onze voedselvoorziening.

Wat is volgens u nodig om het proces naar een duurzame regionale voedselvoorziening in een stroomversnelling te krijgen?

Ik ben wel zo realistisch dat ik de benodigde mentaliteitsverandering rond voeding met alleen Proeftuin Amsterdam niet verander. Daar komt

"Ik accepteer het niet dat arme Amsterdammers per definitie grote kans lopen om ongezonder te zijn. Die gezondheidsachterstand bij mensen met weinig geld maakt me boos."

veel meer bij kijken. Ik kan echter wel werken aan draagvlak, stimuleren en kansen geven aan de partijen die hier aan willen werken. Ik kan helpen om de boodschap mee uit te dragen. Ik kan duurzame voeding voor meer mensen bereikbaar maken door bedrijven te helpen als ze meer biologisch willen leveren, meer streekmarkten voor biologische

producten opzetten of helpen bij de vestiging van een biologische supermarkt. Ik wil Amsterdammers helpen om gezond te leven en ervoor zorgen dat ze kunnen recreëren in het groene ommeland rond de stad. Dat is mijn verantwoordelijkheid. Uiteindelijk is het een samenspel, maar juist overheden moeten daarbij ambitie tonen en stimuleren.

Voelt u zich niet af en toe machteloos in het kunnen sturen van dit proces naar mentaliteitsverandering?

Absoluut niet! Ik ben juist heel optimistisch. Ik zie enorm veel belangstelling en enthousiasme bij restaurants, leveranciers, scholen, boeren, ouders en bestuurders. Het is juist zo'n leuk project, omdat het mensen bij elkaar brengt die elkaar eerst niet zagen. Natuurlijk is het een breed proces waarin veel factoren een rol spelen en blijft het een zaak van lange adem, maar we gaan stap voor stap de goede kant op.

Wat is uw persoonlijke drive om zich hier zo voor in te zetten?

Ik vind het uitermate belangrijk dat we onze aarde op een goede manier behandelen. Dat het leefbaar blijft, ook voor toekomstige generaties. Vanuit die overtuiging wil ik dat we het mooie ommeland rond Amsterdam op een goede manier beheren en behouden. Daarnaast vind ik het belangrijk dat mensen kunnen genieten van eten en gezond zijn. Juist mensen die weinig te besteden hebben. Ik accepteer het niet dat arme Amsterdammers per definitie grote kans lopen om ongezonder te zijn. Die gezondheidsachterstand bij mensen met weinig geld maakt me boos. Mijn drive is zowel gebaseerd op sociale argumenten als op goed rentmeesterschap. Tegelijkertijd besef ik mijn beperkingen als persoon binnen een groot geheel. Ik doe wat ik kan. Als je denkt: 'Ik kan de wereld veranderen en van alles afdwingen', raak je gefrustreerd. Ik geloof dat er echt iets verandert, ook al is er nog veel te doen'.

Jan Schrijver over de smaak van misleiding

Bio-boer begrijpt de massa niet

Jan Schrijver van het biologisch-dynamisch tuinbouwbedrijf De Lepelaar dringt al veertig jaar aan op het belang van lokaal geproduceerd kwaliteitsvoedsel. Met verbazing ziet hij hoe de massa blijft geloven in de continue misleiding door de grootschalige voedingsindustrie. Hoe blijft hij in dit krachtenveld als kleine producent geloven in zijn idealen?

TEKST EN FOTOGRAFIE: JOHN VAN DER REST

Aardse lagen

De bodem! Daar draait het om bij het belang van lokaal geproduceerd voedsel. Jan Schrijver steekt zijn passie voor het onderwerp, waar hij sinds 1971 met hart en ziel aan werkt, niet onder stoelen of

"Mensen van de zandgronden hebben een andere instelling dan van kleigrond."

banken. Jan Schrijver: 'De bodem waarop je leeft, vormt je veel meer dan menigeen denkt. In de streek waar je woont, heerst

een specifiek klimaat dat aansluit bij de natuur en de teelt van groenten. Hoe nauwer je daarmee in contact blijft, hoe meer het past bij jou en jouw wortels. Mensen van de zandgronden hebben een andere instelling dan van kleigrond. In de slagzin 'je bent wat je eet' zit veel waarheid. Ik ben van mening dat het beter is voor je gezondheid als je zo veel mogelijk eigen of lokaal verbouwd voedsel eet'.

Regionale afzet

Een vrachtwagen van Udea, de grootste biologische versgroothandel van Nederland, arriveert op De Lepelaar. Zojuist geoogste stengeluitjes, bospeen, tomaten en komkommers vinden snel hun weg van de akker naar de keuken via onder meer natuurvoedingswinkels en streekmarkten in en rond Amsterdam. In het door Udea gestarte

communicatieproject 'Proef vers uit je eigen biotoop' vertellen boeren op posters en in filmpjes over hun producten en bedrijf. Wie echt de kortste keten wil, gaat net als veel mensen uit de buurt de groenten zelf ophalen in de winkel van De Lepelaar.

Jan vervolgt: 'Ik zou alles wat wij verbouwen het liefst in de regio afzetten. Dat biedt enorm veel voordelen. Denk maar aan de grote diversiteit aan groenten die we dan kunnen verbouwen en aan de beperking van de vervuulende kilometers die groenten tegenwoordig afleggen. Veel van wat boeren in deze regio telen, gaat naar Frankrijk, Duitsland en verder. Andersom komt van ver weg veel voedsel deze kant op. Boeren verleren zo wat het betekent om voor de lokale consument te telen. Ze werken voor de anonieme markt van de hoogste prijs.

Eindeloos gesleep is het gevolg en op het voedsel van ver weg zitten we soms helemaal niet te wachten.

Ik zie wel voorzichtig een verandering. Wethouders Marijke Vos van Amsterdam en Hans Luiten van Zaanstad bijvoorbeeld zetten zich in voor meer lokale voedselproductie (Zie het interview met Marijke Vos op pagina 17) uit het oogpunt van volksgezondheid, milieu en instandhouding van het lokale platteland. Bedrijven worden gevoeliger voor de hoge transportkosten van groenten uit Spanje en organiseren de productie meer in de regio. De steden zullen een actieve rol moeten spelen in het economisch actief houden van het omringende platteland. Met het lokaal organiseren van de voedselproductie voorkomen ze leegloop en verloedering. Het kan nog veel beter, maar de mogelijkheden hangen af

van de kwaliteit die mensen wensen en wat ze daarvoor willen betalen.

Vitaliteit en het geheim van de plant

Als ik om me heen kijk, heb ik wat dat betreft echter niet veel vertrouwen. Het overgrote deel van de mensen laat zich namelijk verleiden door wat de industrie en het grootwinkelbedrijf ze met veel marketing voorzetten. Met voedingskwaliteit heeft dat niets te maken en dat gaat ten koste van de gezondheid. Mensen die redelijk consequent biologisch eten komen op mij veel vitaler over dan mensen die maar raak eten. Ik zie het verschil steeds duidelijker. Een flink deel van de Nederlandse bevolking verwaarloost zijn gezondheid. Het is niet voor niets dat de overheid - op het betuttelende af - campagnes moet voeren tegen overgewicht. De meerderheid denkt geen sikkepit na over het belang

van hun gezondheid. Mensen die dat wel doen, steken qua levenskracht en gezondheid met kop en schouders boven de rest uit. Het geheim zit hem in de planten. In een biologisch bewerkte bodem moeten planten veel meer knokken tegen de grillen van de natuur en allerlei weerstanden overwinnen. In deze natuurlijke strijd worden ze sterker en bouwen ze levenskracht en belangrijke weerstandstoffen op. In onze voeding geven ze die door en zo ondersteunen ze onze gezondheid.'

Lef om te bewegen

Jan Schrijver zit in een impasse, want zijn roep heeft amper gehoor. Toch blijft hij een idealist. Jan: 'Ik heb er de pest in dat de biologische landbouw nog steeds zo klein is. Dat maakt werken op de meer geleidelijke, natuurgerichte manier extra moeilijk in een omgeving waar andere

boeren per jaar met ruim tien miljoen kilo gifstoffen grootschalig ingrijpen in de natuur. Die boeren volgen bijvoorbeeld onze aardappelteelt nauwlettend. Zodra een ziekte de kop opsteekt, bellen ze boos op en sturen de Agrarische Inspectiedienst op ons af. We moeten meteen ingrijpen, terwijl dat niet direct nodig is en niet past bij onze manier van werken. Slechts weinig boeren durven echt met de natuur mee te gaan. De meerderheid kiest voor de makkelijkste weg en gaat dwars tegen de natuur in. Je kunt de natuur niet uitschakelen. Dat leidt tot grote problemen.

Intelligente smaak

Ik vind het ook jammer dat we tot nu toe de grote massa consumenten niet weten te bereiken, maar dat accepteer ik inmiddels. Zolang niet-biologische producten voor weggooiprijzen worden aangeboden, verandert dat ook niet. Aan de andere kant vraag ik me af waarom mensen geen paar tientjes per week over hebben voor echt gezonde voeding waar je een beter gevoel bij hebt, maar wel voor de alsmaar duurdere brandstof van hun auto. De gemiddelde consument lijkt inmiddels volledig geprogrammeerd door de uniforme industriële voedselproductie. Niemand heeft ooit om Coca Cola gevraagd. Toch drinkt negentig procent van de jongeren het! Dat is de kracht van goede marketing. Hetzelfde geldt voor de tomatensausjes

die overal maar bij worden gemikt. Het heeft een bepaalde smaak, maar niets te maken met kwaliteit. Smaak is een zintuig en veel mensen zijn verleerd dit zintuig op een goede manier te gebruiken. Ze hebben een bepaald idee ontwikkeld over wat smaak hoort te zijn, maar echt proeven doen ze niet. Smaak vraagt om intelligentie.

van dat de wetenschap dit met onderzoek bevestigt, zie je veredelaars onder invloed van klagende consumenten meteen zoete witlof en zoete spruitjes ontwikkelen. Het is de wereld op zijn kop'.

Om in deze wereld vol vervreemding veertig jaar tegen de stroom in te blijven werken aan je idealen, getuigt van een bijzondere houding. Jan: 'Ik heb altijd

"Een flink deel van de Nederlandse bevolking verwaarloost zijn gezondheid. Het is niet voor niets dat de overheid - op het betuttelende af - campagnes moet voeren tegen overgewicht. De meerderheid denkt geen sikkepit na over het belang van hun gezondheid."

Een ander voorbeeld: waarom vinden veel mensen de smaak 'bitter' zo vies? Bitter is juist een zeer bijzondere smaak met een nog ongedacht positieve bijdrage aan je gezondheid. Ik denk dat mensen veel te veel suiker eten, waardoor ze andere meer uitgesproken smaken, zoals bitter, niet meer kunnen waarderen. Bitter moeten kinderen in hun opvoeding leren eten. Het is de smaak van stoffen die juist erg goed zijn voor je hart. Het zit in tuinbonen, witlof en spruiten en dat is echt niet voor niets. In het oude gezegde: 'bitter in de mond maakt het hart gezond' zit volgens mij veel waarheid. In plaats

veel plezier gehad in het biologisch telen van groenten. Ik sta voor honderd procent achter deze manier van werken, net als andere mensen bij dit bedrijf. Met elkaar en met de natuur zulke mooie en eerlijke producten telen, geeft mij veel voldoening. De waardering die ik terugkrijg van de minder dan vijf procent van de bevolking waarvoor we produceren, koester ik eveneens. De afstand naar de consument is veel korter en ons product veel minder anoniem dan bij menig ander bedrijf. Daar ben ik trots op'.

Energiezuinig concept van architect Franke:

"Passiefhuis voor velen bereikbaar maken"

Waarom lukt het Duitsland en Oostenrijk om jaarlijks tienduizenden woningen zo te (ver)bouwen dat die nauwelijks externe warmte nodig hebben terwijl Nederland op 1400 woningen blijft steken? "Omdat de Nederlandse bouw op aanbod en prijs stuurt. Naar de eindgebruiker, naar kwaliteit en een meer duurzame toekomst kijkt vrijwel niemand om", zegt Erik Franke, voorzitter van de Stichting Passiefhuis Holland. Een warm pleidooi voor meer energiezuinig bouwen van een maatschappelijk bewogen architect.

TEKST: TSEARD ZOETHOUT | FOTOGRAFIE: HERMEN BUURMAN

Een gemiddeld huis in Nederland verbruikt op jaarbasis circa 1350 m³ aan gas voor ruimteverwarming. Met een passiefhuis hoeft dat niet langer. Dankzij toepassing van diverse middelen wordt extern warmtegebruik gereduceerd en soms zelfs teniet gedaan. Is het duur? Kunnen de ramen open? En is het ventilatiesysteem vies, een voortdurende bron van bacteriën? Allemaal vooroordelen, zo blijkt meteen bij binnenkomst van architectenbureau Franke dat vlak achter het station van Sliedrecht kantoor houdt. Terwijl Franke een gesprek in het hart van z'n kantoor

afrondt en een collega-architecte een vers bakje koffie zet, bekijk ik

"Mijn maatschappelijke verantwoordelijkheid zoek ik vooral in praktische toepassingen die voor een grote groep mensen bereikbaar zijn".

het promotie materiaal over het passiefhuis, drie schermen die in het

met spullen overladen kantoor bij een tafel staan opgesteld.

Op de schermen worden de vooroordelen weerlegd. De antwoorden: de bouwkosten van een passiefwoning liggen weliswaar drie tot acht procent hoger dan een normale woning maar die kosten worden in tien tot vijftien jaar via een lagere energierekening terugverdiend terwijl energiebesparing al vanaf dag één ingaat. Ramen in een passiefhuis kunnen trouwens gewoon open: comfortventilatie en warmteterugwinning zorgen voor verse lucht en ruimteverwarming.

En uitstekende filters in het ventilatiesysteem geven minder stof en bacteriën terwijl schimmelmicro-organismen geen kans krijgt zich te ontwikkelen (vocht wordt immers onmiddellijk afgezogen). Het gevolg van die nadruk op isolatie, het wegnemen van infiltratieverliezen (via kieren, naden, deuren, ramen en kozijnen) en gecontroleerde ventilatie is dat een passiefhuis nauwelijks extern aangeleverde warmte vraagt. Het concept is nu zó succesvol dat een passiefhuis in 2015 zelfs de norm voor alle nieuwbouw in de EU wordt.

Sociaal bevlogen

Waarom is het passiefhuis nu zo belangrijk voor Franke? Wat drijft hem? En hoe gaat de architect met duurzaamheid om? Medio jaren tachtig van de vorige eeuw werkte Franke bij Hopman in Delft, een bureau dat met name in de sociale woningbouw werkzaam was. Ook hij heeft zich decennia beziggehouden met renovatie van huizen uit de jaren '50 en '60. In Rotterdam werden zo Kralingen-west en de Lusthof onder handen genomen, opdrachten van het Bouwfonds aangepakt, voor gemeenten en corporaties werk verzet. Via Hopman kwam Franke in aanraking met innovatieve bouwprojecten waarbij energiereductie centraal stond.

"Mijn maatschappelijke verantwoordelijkheid", zo steekt hij van wal, "zoek ik vooral in praktische toepassingen die voor een grote groep mensen bereikbaar zijn. In de sociale woningbouw wordt hoofdzakelijk op kosten en woonlasten gestuurd. Als je uitstekend isoleert, kan je die kosten terughalen via een kleinere installatie. De uitdaging is om binnen beperkte kaders zoveel mogelijk aan

duurzaamheid te doen. Vijf van de acht duurzaamheidsthema's – gezondheid, architectuur, comfort, energie en betaalbaarheid – komen altijd in een passiefhuis aan bod. Maar omdat bij renovatieprojecten het stedenbouwkundig plan vaak een gegeven is, moeten er prioriteiten gesteld worden en heb je weinig invloed op de woonomgeving, water en materialen, de laatste drie duurzaamheidsthema's."

Hoe ontstond het Passiefhuisconcept nu eigenlijk? Als een van de meest gedocumenteerde bouwvormen ter wereld begon het in de jaren '80 aan een Zweedse universiteit als onderzoeksvraag: welke materialen en bouwmethoden voldoen het beste in een bepaalde klimaatzone? Vervolgens werd het concept verder ontwikkeld door dr. Wolfgang Feist, professor bouwfysica aan de Universiteit van Innsbruck en Karl-Heinz Fingerling, een architect. De laatste drong er, begin jaren

gepassioneerd: "Veel DuBo projecten houden geen rekening met de eindgebruiker. In Dordrecht werden zelfs vijftig voorbeeldwoningen na vijf jaar afgebroken! Daarom hebben we het passiefhuisconcept voor de Nederlandse markt verder ontwikkeld en in renovatieprojecten toegepast. Wat heb je aan prachtige duurzame voorbeelden als je ze nauwelijks implementeert? Soms moet je wel wat minder duurzame materialen toepassen. Maar per saldo leveren duizenden passiefhuizen veel meer op."

Beperkingen

Controverses zijn er ook geweest. Natuurkundigen versus architecten. Ecologen versus economen. "In de beginjaren speelde architectuur een ondergeschikte rol. Het was wel erg op de bouwfysica gericht. Architecten werd verweten dat we kippenhokken, thermoskannen ontwierpen. Gelukkig is dat de laatste jaren veranderd

De drie uiteenlopende waarden - comfort, toekomst, cultuur - moeten we weer bij elkaar brengen.

negentig, op aan ook producten (zoals driedubbel geïsoleerde ramen) en diensten (als onderhoud aan gebalanceerde warmteterugwinningen en ventilatiesystemen) binnen het concept te brengen, om vaste voet aan de grond te krijgen.

Dat sprak Franke bijzonder aan. Via de innovatieprojecten had hij zich al intensief met energiezuinig bouwen beziggehouden. En het passiefhuis kan een waardevolle aanvulling op onze bouwtraditie zijn. Franke,

en heeft men meer aandacht voor de vormtaal van een gebouw gekregen."

Ondanks die vooruitgang is niet alle architectuur mogelijk. Franke ziet het concept dan ook als tussenvorm, een opmaat naar energie- of CO₂-neutrale huizen, met als einddoel een autarkische woning, losgekoppeld van het stroomnet en de riolering. "Glazen huizen zijn geen optie", licht Franke toe. "Dat krijg je niet warm uit de massa van het gebouw. Wegens

Foto's: Erik Franke en het passiefhuisproject: de dijkwoningen in Sliedrecht

dezelfde reden moet de architect zich ook matigen in volume en plasticiteit. En tenslotte moeten we specifieke investeringen beheersbaar houden: ecologen worden soms kwaad als we, vanwege de kosten, voor kalkzandsteen en polystyreen als isolatie kiezen."

Ambities

De mobiele telefoon gaat af. Informatie over de elektrische auto. Daarvan moeten er, meent het kabinet in z'n ondoorgroondelijke wijsheid, in 2020 een miljoen van rijden terwijl een kwart al moeilijk wordt, heeft research uitgewezen. Franke ziet even

overspannen ambities in de bouw. "In het convenant 'Meer met minder' dat de overheid en corporaties met de bouwsector afgesloten hebben, staat een besparing van honderd PetaJoule in 2020. Dat kan niet met traditionele methoden worden gerealiseerd, vergt import uit het buitenland en een nieuwe benadering. Details worden weer belangrijk. De enige manier om kwaliteit te borgen, is door de producenten verantwoordelijk voor levering en plaatsing te maken." Volgens Franke past het passiefhuis uitstekend in het convenant. Grote spelers zijn noodzakelijk voor een meerjarige gidsfunctie. Kleinere

ontwikkelingen moeten echter niet vergeten worden. "Gelukkig ziet de overheid het belang daarvan in. Alleen omdat kleinere partijen erin geloofden, is het gelukt het passiefhuisconcept ook hier handen en voeten te geven." De markt wordt wakker, denkt Franke: "met passiefhuizen kunnen architecten en projectontwikkelaars zich goed in de markt positioneren om drie uiteenlopende waarden – comfort, toekomst, cultuur – weer bij elkaar te brengen."

Meer informatie: www.passiefhuis.nl

COLUMN Judith Zadoks · Organisatieadviseur en uitgever

Natuurlijk ritme

Het lijkt wel een trend: burn-out raken in een enerverende baan in het bedrijfsleven, ontslag nemen, en vervolgens wandelcoach worden. Anderen helpen hun natuurlijk ritme terug te vinden en niet opgebrand te raken. Dat is nodig want we doen onze natuur voortdurend geweld aan door te hard te werken, teveel binnen te zitten, te laat naar bed te gaan, enzovoort. De klok gaat boven het bioritme, eisen van buitenaf boven ons innerlijk kompas.

Hetzelfde geldt voor organisaties, waar voortdurende verandering vaak uitmondt in algehele uitputting. Pogingen om grip te krijgen leiden vooral tot starre structuren en procedures, waarin de stromende energie en creativiteit stolt.

Het antwoord hierop? Terug naar de natuur! Niet letterlijk, maar in de zin van herstel van het natuurlijk ritme en het besef van onderlinge verwevenheid.

Mensen en organisaties kunnen niet voortdurend op hun tenen lopen; na spanning is ontspanning noodzakelijk. Zoals de afwisseling van activiteit en rust in de cyclus der seizoenen. Geen boer zal het in zijn hoofd halen hier tegenin te gaan. Meebewe-

gen levert het meeste op en kost de minste energie. Waarom is dit besef zo weinig doorgedrongen tot organisaties? Waarom wordt er zo zelden een pauze ingelast, om daarna weer volop te kunnen groeien? Waarom geen vitaliteitsbeleid in plaats van kwaliteitsbeleid, of cursussen 'go with the flow' in plaats van SMART doelen stellen?

De 'slowbeweging' biedt tegenwicht: handelen in het tempo dat past bij de situatie, het 'tempo giusto'. Soms versnellen, soms vertragen of stilstaan. In een natuurlijk ritme wordt de energie optimaal benut en versterken bewegingen elkaar. Dit vraagt een andere vorm van leiderschap, met gevoel voor natuurlijk ritme, vanuit het diepe besef dat alles elkaar beïnvloedt.

Wie zijn eigen natuurlijk leiderschap wil versterken begint met de realisatie dat wij niet los staan van de natuur. Wij zijn natuur, of we willen of niet. Ontkiemend, groeiend, bloeiend, oogstend, zaiend, rustend. Steeds opnieuw. En uiteindelijk vergankelijk.

Tover een saai
meubelstuk
om in een
kunstwerk!

Hergebruik is duurzaam

Gun meubels een tweede leven

Gooi dat krukje niet weg, zet dat kastje niet bij het grofvuil. Steek de handen uit de mouwen en knap het op of laat het doen. Dat is duurzaam, authentiek en met een beetje lef tover je een saai meubelstuk om in een kunstwerk.

TEKST: CHANTAL OVERGAAUW | FOTO'S: HET GOED EN LEO VEGER

De economische malaise helpt mensen richting duurzaamheid, ze kopen minder snel nieuwe meubels. Sjf de Rijk van de Meubel Reparatie Dienst te Waddinxveen merkt duidelijk dat meer consumenten kiezen voor opknappen van oude kasten en stoelen. 'In plaats van een nieuw interieur, kiezen onze klanten welbewust voor een ander verfje of stofje. Het scheelt soms meer dan de helft vergeleken met de aanschaf van nieuw meubilair.'

Het is ook allang geen schande meer om jarenlang te doen met dezelfde bank, als de kwaliteit dat toelaat, want oud is in. Sinds een aantal jaren stijgt de verkoop van tweedehands spullen. Bij Het GOED, een kringlooporganisatie met achttien winkels in Nederland, steeg de omzet in 2008 met maar liefst ruim 8% ten opzichte van 2007. 'Daar zijn we erg blij mee', vertelt Hedi van der Stouwe, communicatiemedewerker bij Het GOED, 'want hergebruik is duurzaam.'

Het GOED speelt handig in op de trend van het zelf 'pimpen' van meubels. Op de website staan tips en boven de schappen hangen binnenkort bordjes met ideeën voor het opknappen van tweedehands spullen. In sommige winkels worden workshops georganiseerd waarbij

klanten de kunst van het opleuken wordt bijgebracht. Van der Stouwe: 'Mensen vinden het leuk een eigen draai te geven aan een afgedankt kastje.'

Stop recycling!

Bij Platform21 doen ze dat op geheel eigen wijze. De culturele instelling voert met verschillende kunstenaars thematische projecten uit, afgelopen zomer was het thema Repairing. Op de website is het manifest te lezen dat het platform opstelde onder het motto

'Mensen vinden het leuk een eigen draai te geven aan een afgedankt kastje.'

'Stop recycling, start repairing'. Hierin wordt de duurzame noodzaak van repareren niet alleen onderstreept, maar tot kunst verheven. De expositie van door kunstenaars gerepareerde objecten is inmiddels verhuisd naar New York.

Dewi Pinatih, pr-medewerker van

Platform21: 'We zijn dit project voor een deel begonnen vanuit frustratie: we zijn bang geworden van de spullen in ons eigen huis! Repareren wordt ons ook niet gemakkelijk gemaakt. Het wordt niet meer van generatie op generatie doorgegeven en als je een elektrisch apparaat uit elkaar haalt, zie je allerlei stickers waarop staat hoe gevaarlijk het product wel niet is. Vaak worden spullen zo gemaakt dat ze niet meer te repareren zijn.'

Met Platform21 willen we een mentaliteitsverandering teweeg brengen. We willen dat producenten onder druk van consumenten producten maken die wel te repareren zijn. En we willen de liefde voor het product weer bijbrengen. Repareren moet net als vroeger een hedendaagse activiteit worden.'

Deze stelling lijkt te worden opgepikt. Op verschillende blogs op internet wordt enthousiast gereageerd op het manifest en voor de Repair HUB op de website dragen bezoekers tips aan voor reparatie en reparateurs aan. Op de website zijn ook voorbeelden te vinden van gerepareerde objecten, niet alleen meubels. In de meeste gevallen gaat het om uiterst creatieve oplossingen, zelfs voor kapotte Ikeastoelen en zogeheten monoblocs (uit één stuk gegoten tuinstoelen). Reparatie wil volgens Pinatih niet

De Kleine Aarde en de Postcode Loterij.

Bijvoorbeeld:

boompje klimmen met de hele klas.

Dát is nog eens een leuk lesonderdeel: drie dagen de natuur in. Onder deskundige begeleiding met de hele klas ontdekken dat gras niet altijd gemaaid is en dat een boom van hout is. Veel kinderen zijn vervreemd van de natuur. Ze komen minder vaak buiten en ruige veldjes waar ze kunnen struinen, spelen en ravotten zijn nauwelijks meer te vinden. Natuur lijkt eng en vies.

Jong geleerd, oud gedaan

In 1992 werd het project Het Bewaarde Land ontwikkeld om kinderen de natuur te leren ontdekken en waarderen. Dit concept bleek zeer succesvol en vindt meer en meer navolging. De Kleine Aarde coördineert het in Brabant. Deze organisatie brengt mensen bij elkaar om samen

te werken aan de noodzakelijke duurzame ontwikkeling. Ook kinderen hebben daarbij de aandacht want wat zij als kind leren, zullen ze als volwassene eerder toepassen.

Positief effect

Het Bewaarde Land heeft veel effect. Kinderen die de eerste dag niet op de grond durven te gaan zitten en bang zijn voor kleine beestjes, liggen op de derde dag op hun buik te turen naar torretjes en andere insecten. Ze leren boompje klimmen en ze wennen aan de stilte in de natuur. Ook hun leerkrachten steken er wat van op omdat zij de kinderen van een andere kant leren kennen. Het meest verlegen meisje van de klas blijkt opeens alles te weten over waterdiertjes en de jongen met de

grootste mond durft niet met een blinddoek om te lopen.

Van lievelingsboom tot dikkopje

Volgens De Kleine Aarde begint de weg naar een duurzame wereld bij het ontdekken van de waarde van de natuur. Als je weet wat natuur is en betekent, zul je er met meer respect mee omgaan. Die ervaringen gaan een heel leven mee en je beseft dat behoud van natuur en milieu belangrijk is. Bovendien inspireer je weer anderen: "Kijk, dat was mijn lievelingsboom! En hier hebben we die dikkopjes gezien!"

De Kleine Aarde ontving dit jaar 0,5 miljoen euro van de Postcode Loterij. Dankzij onze deelnemers ontving deze organisatie sinds

2000 in totaal 4,6 miljoen euro. Door mee te doen met de Postcode Loterij steunt u met 50% van uw inleg De Kleine Aarde en nog 63 andere goede doelen.

Kijk op www.postcodeloterij.nl hoe wij samen het verschil maken.

Met z'n allen werken we aan een betere wereld.

Samen maken we het verschil.

De Postcode Loterij steunt 64 goede doelen. Elke week laten wij hier een voorbeeld van één van hun projecten zien. Dit is nummer 16. Ga naar www.postcodeloterij.nl

persé zeggen dat een voorwerp exact in de oude staat wordt hersteld. 'Repareren is een creatief proces. Er komt improvisatie bij kijken. De charme is juist de gebruikssporen en de aandacht die een product heeft gekregen. Je kunt ernaar streven

**'we willen de authenticiteit van het
meubelstuk niet aantasten,
we willen de ziel in tact laten'**

om het allemaal zo onzichtbaar en vakkundig mogelijk te repareren, maar creatieve oplossingen zijn veel leuker!' Dat zelf repareren teveel tijd zou kosten, gaat er bij Pinatih niet in. 'Naar de winkel gaan om iets nieuws te kopen en ervoor moeten werken, kost minstens net zoveel tijd. Toen Oost-Europese bezoekers de gerepareerde voorwerpen op de expo zagen, haalden ze hun schouders op

en zeiden: dat is toch eigenlijk heel logisch? In andere landen is repareren doodnormaal.'

Reparatie of restauratie?

Bij het Amsterdamse antiekrestauratiebedrijf Brat & Romeny proberen ze voorwerpen juist wel in oorspronkelijke staat terug te brengen. Daar worden veel meubels gebracht met een verhaal en emotionele waarde. Antiek, maar ook jonger, als het maar van hout is. Regi Romeny en compagnon Robbert-Jan Brat repareren de schade met authentieke materialen zoals beenderlijm en schellak. 'Reparaties moeten omkeerbaar zijn. Bij een volgende reparatie moet je de lijm er niet uit hoeven hakken. Ouderwetse lijm is vaak oplosbaar en minstens net zo stevig als moderne lijm. Daarnaast willen we de authenticiteit van het meubelstuk niet aantasten, we willen de ziel intact laten.'

Veelvoorkomende reparaties zijn slijtagedefecten zoals krassen, gebroken tafelpoten en deurtjes die uit hun voegen vallen. Brat en Romeny halen niet altijd alle gebruikssporen weg. 'Beschadigingen vertellen een verhaal en kunnen heel charmant zijn. We verwijderen daarom niet alle kringen en krassen, afhankelijk natuurlijk van wat de klant wil.' Restauratie is vaak een kostbare aangelegenheid. Ondanks de

economische dip merken Brat en Romeny geen terugval in hun opdrachten. 'Onze klanten zijn gehecht aan hun spullen. Bovendien is de emotionele waarde die een meubelstuk heeft, niet in geld uit te drukken. Na de reparatie kun je er nog jaren van genieten. En heb je een meubelstuk dat je niet vindt bij Ikea of de woonboulevard. Uniek en van degelijke kwaliteit.'

In veel steden en dorpen zijn kringloopcentra te vinden. De winkels van Het GOED staan onder 'vestigingen' op www.hetgoed.nl

Brat & Romeny (www.bratromeny.nl) is één van de ambachtelijk bedrijven in de Pijp te Amsterdam www.ambachten-depijp.nl

De Remarkable Repair Contest en leuke reparatievoorbeelden en -adressen vind je op www.platform21.nl

De contactgegevens van de meubelreparatiedienst in Waddinxveen staan op www.meubelreparatiedienst.nl

**BEAT
THE
HEAT
NOW**

**Nationaal
Klimaat
Evenement
12/12/2009**

Kom ook!

Greenpeace

Duw de aarde in de goede richting!

You turn the earth. Met deze boodschap voert Greenpeace het hele jaar campagne voor een sterk klimaatakkoord in Kopenhagen. Want dat is cruciaal voor het voortbestaan van de aarde.

De kans op een wereldwijde aanpak van de klimaatcrisis ligt in Kopenhagen. Het is erop of eronder. Greenpeace zegt net als de wetenschap dat de CO₂-uitstoot drastisch moet afnemen.

'Economische vooruitgang ging altijd voor. Dat breekt ons nu op.'

Tv-presentatrice Floortje Dessing steunt de nieuwe campagne van Greenpeace.

'Ik sta er honderd procent achter. Mensen moeten begrijpen hoe belangrijk de top in Kopenhagen is. Op mijn reizen heb ik al veel voorbeelden van klimaatverandering gezien. Nú kunnen we nog iets doen.' Het te sluiten akkoord is de opvolger van het Kyoto-protocol, dat in 2012 afloopt. Het nieuwe verdrag zal een stuk ambitieuzer moeten zijn om klimaatverandering een halt toe te roepen. Dat is nog mogelijk, ook al is er geen tijd meer te verliezen. Dessing: 'Op de top kunnen we echt iets bereiken, echt bijdragen aan een beter klimaat. Het gaat heel hard en we moeten nu alles op alles zetten om klimaatveran-

dering tegen te houden... Iedereen kan helpen. Zelfs de kleinste handeling hier heeft invloed op het milieu ergens anders. Laten we samen de politiek duidelijk maken hoe belangrijk wij deze klimaatconferentie vinden. Kortetermijndenken is een doodlopende weg.'

Informatie: www.greenpeace.nl/youturn.

'Reizen betekent natuurlijk vervuiling, maar dat realiseer ik me ook heel erg.' Bij omroep Llink benadrukte Dessing de afgelopen twee jaar steeds meer het rustige, milieubewuster reizen. Zo maakte ze een tocht over land naar Bhutan. 'Bovendien wordt je je door reizen ook erg bewust van je omgeving.'

Klimaattop Kopenhagen '09

Van 7 tot 18 december 2009 vindt in de Deense hoofdstad Kopenhagen de beslissende klimaatconferentie plaats. Tijdens deze klimaattop moet door wereldleiders worden beslist over de uiteindelijke inhoud van het nieuwe internationale klimaatverdrag, dat het Kyoto-protocol zal vervangen. Het nieuwe verdrag treedt in 2012 in werking en bevat concrete doelen voor 2020.

TEKST: REDACTIE DE KLEINE AARDE | FOTO'S: GREENPEACE

Maak jij je ook zorgen over het klimaat en wil je iets doen? Dan is dit het moment. Kom op 12 december naar het nationale klimaatevenement 'Beat the Heat now' van de unieke klimaatcoalitie in de Jaarbeurs in Utrecht. Sluit je aan bij de wereldwijd groeiende roep om daadkracht voor het klimaat. Doe het nu!

De tijd dringt: dit is misschien wel de laatste kans om een klimaatramp te voorkomen. Het klimaat verandert, dat staat vast. De temperatuur en de zeespiegel stijgen. En het gaat nu snel. Sneller dan de meeste wetenschappers dachten.

Een wereld die draait op zon, wind en andere duurzame oplossingen is haalbaar en betaalbaar. Goede bedoelingen alleen zijn niet genoeg, de knop moet om, én snel. Daar is moed voor nodig. Moed van de politieke leiders om over tegenstellingen heen te stappen om van Kopenhagen het keerpunt te maken.

Punt van zorg

De grote moeilijkheid is de financiering van het klimaatbeleid in ontwikkelingslanden en opkomende economieën zoals China en India. Ontwikkelingslanden zijn niet bereid iets te doen als de rijke landen (die verantwoordelijk zijn voor het huidige

CO₂-overschot in de atmosfeer) niet met geld over de brug komen. En rijke landen als de VS willen niet fors reduceren als landen als India en China niet meedoen. Om deze kip-ei-discussie te doorbreken moet er een rechtvaardig financieringssysteem komen voor klimaatbeleid in ontwikkelingslanden. Ander punt zijn de lange termijndoelen die de G8 voor 2050 heeft gesteld, zonder afrekenbare tussendoelen. Huidige regeringsleiders hoeven zich niet te verantwoorden voor het al dan niet slagen van deze doelstelling. Meer info: www.beattheheatnow.nl

Ondertekenaars van de Kopenhagen-coalitie zijn bij het te perse gaan van dit magazine: WNF, Greenpeace, Oxfam-Novib, Hivos, ICCO, Cordaid, Natuur en Milieu, Milieudefensie, Natuurmonumenten, Wise, NS, Eneco, gemeente Utrecht, Milieufederaties, IUCN, Landschap Noord Holland, Simavi, Stichting Vluchteling, Vluchtelingenwerk, Waddenvereniging, Stichting Kinderboerderijen, Natuurkalender, Fietzersbond, Vrouwenraad, Stichting De Kleine Aarde en de brede jongerencoalities. Houdt de diverse websites in de gaten en steun hun initiatieven!

Milieudefensie

Balkenende: Stop de klimaatcrisis!

Milieudefensie besteedt dit najaar uitgebreid aandacht aan de internationale klimaatonderhandelingen. De eerste activiteit die plaatsvindt aan het eind van de zomer, is een 'Earth Alarm' aan premier Balkenende: mensen kunnen de premier een brief sturen waarin hem wordt gevraagd lef en leiderschap te tonen als het gaat om de aanpak van klimaatverandering. Dat is nu nodig, zowel in eigen land als internationaal.

Briefschrijvers kunnen de premier via het Earth Alarm van Milieudefensie aansporen om zijn collega's toe te spreken tijdens de VN-top over klimaatverandering die op 22 september plaatsvindt in New York. Hij

wordt gevraagd de geïndustrialiseerde landen daar op te roepen om hun uitstoot in 2020 met ten minste veertig procent te verminderen en snel financiële steun toe te zeggen aan ontwikkelingslanden. Zij worden nu namelijk het hardst getroffen door de klimaatverandering, terwijl zij er nauwelijks aan hebben bijgedragen. Deze scheefgroei veroorzaakt een impasse in de internationale klimaatonderhandelingen en staat een effectief en eerlijk klimaatakkoord in Kopenhagen in de weg.

Voorbeeldbrieven zijn te downloaden via www.milieudefensie.nl/earthalarm of kijk voor meer informatie op www.milieudefensie.nl/kopenhagen

Het begrip herfst is afgeleid
van het Germaanse begrip
Herbista, wat vrucht of
plukken betekent.

In de herfst: komt rijpheid tot uitdrukking

Feest van overvloed en het grote genieten

TEKST: ISTVAN KOOIJ VAN SOPHIA'S SPIJZEN

Zomercrisis

Wie deze zomer gehoor gaf aan de oproep van de Staatssecretaris om vakantie in eigen land te vieren, heeft een goede keuze gemaakt. Goed voor de nationale economie, duurzaam en met mooi weer. Zelf hoop ik op een mooie nazomer, als beloning voor een vakantie in eigen land. Als ik de natuur een foot-print tegemoet kom, mag daar best wat zon tegenover staan. Aan de andere kant kan een beetje berusting geen kwaad. Het is goed om je plaats te weten in het geheel en af en toe te accepteren dat dingen gaan zoals ze gaan. Berusting past ook bij de herfst, het seizoen dat voor ons ligt.

Tijd voor inkeer

Het begrip herfst is afgeleid van het Germaanse begrip Herbista, wat vrucht of plukken betekent. Na een periode van groei en bloei, respectievelijk lente en zomer, is de herfst de tijd waarin rijpheid tot uitdrukking komt. Hoe mooi is dit seizoen op die manier met een mensenleven te vergelijken, waarin je volgens de oude Grieken pas na je maatschappelijke leven, - zo rond het vijftigste levensjaar -, rijp genoeg was om filosoof te worden.

Oogstfeest

Er zijn gewassen die, hoe ongeduldig, de herfst niet halen en al eerder zijn geoogst. Het begrip 'oogst' is een verbastering van de maand augustus. Maar zoals bij de mens de wijsheid met de jaren komt, zo ontwikkelt de natuur haar rijpheid door de seizoenen heen. Er volgt nog een latere oogstperiode. Als tarwe, hop en hooi allang veilig op

zolder liggen, maken druif en kastanje zich op om geplukt te worden. Ook naar deze tweede periode van oogst zijn taalkundige verwijzingen.

Het Engelse begrip voor oogst, harvest, is verwant aan ons begrip 'herfst'. In vroegere tijden was de mens meer afhankelijk van de natuur, een slechte oogst betekende te weinig of geen voedsel. Daarom werd iedere oogst met een feest gevierd. Als dank aan de natuur en als beloning voor de eigen inspanning. Thanksgiving, dat als traditie nog altijd gevierd wordt in Amerika, is van oorsprong zo'n feest van dank. Dichter bij huis, op Kasteel Heeswijk wordt op 25 oktober het seizoensfeest 'Herfsttoogst' georganiseerd, waarin de herfst verwelkomd wordt met verschillende activiteiten voor volwassenen en kinderen.

Smaakvolle relatie

Tegenwoordig is de relatie mens-natuur veel minder vanzelfsprekend. De oorsprong van een product uit het schap in de supermarkt is vaak onbekend en vraagt minder om verantwoording. Toch wordt men zich er meer en meer van bewust dat we nog nooit zover van de natuur verwijderd waren. Willen wij dat veranderen, dan moet onze relatie met de natuur opnieuw georganiseerd worden. Respect voor onze relatie tot de natuur vereist bewustzijn. Een duurzame maaltijd bevat veelal seizoensproducten uit de eigen streek. Los van het duurzame aspect is het al lang geen culinair geheim meer dat een menu volgens dit recept, (biologische) seizoensproducten uit de eigen streek, veel smaakvoller is.

Weet u wat u dit najaar eet?

In gedachten, maken we een rondgang door een herfsttuin, die qua kleurenpracht de eerdere bloemenweelde naar de kroon steekt. Was het in augustus de beurt aan het graan, nu laten de vruchten van de natuur zich plukken.

Allerlei soorten noten hebben zich gedurende de zomer opgeladen met zonnekraft. Een kastanje in zijn huls lijkt zelf wel een kleine, groene zon. In vergelijking met vroeger laten veel gewassen zich minder snel in één oogstperiode plaatsen. Een heel scala aan vroeg, snel of juist laat groeiende gewassen is ontwikkeld, maar vandaag gaan we voor een authentiek herfstmenu. Onze mand vult zich met maïs, pompoen, prei, diverse koolsoorten - bloemkool, rode-, witte- en savooiekool - en wortelen. Vruchten als kastanjes, beukennotjes en wilde hazelnoten, smaakvol afgewisseld met fruit als appels en druiven. In de herfst maakt de natuur zich op voor haar winterslaap, waarbij de lange, lichte zomerdagen zich transformeren in lange winteravonden. Nu we minder directe zonne-energie ontvangen is het geen wonder dat ons zomermenu, lichte salades, pasta, een glas rosé misschien overgaat in een wat steviger, voedzamer menu met een goed glas rode wijn. En als we dan tijdens zo'n mooie avond bij de open haard zitten, starend in de vlammen de tijd nemen om wat voor ons uit te denken, ontspannen we ons met het poffen van tamme kastanjes en het karamelliseren van beukennotjes. We vergeten de zomer van 2009 en de kredietcrisis en denken vooruit aan al het moois dat nog gaat komen.

Geven én (onder)nemen

Jeroen Kruk op zoek naar balans

Jeroen Kruk is internetondernemer. En succesvol ook, als we kijken naar de statistieken. "We begonnen met vier man en nu, drie jaar later, lopen er zo'n vijftig man rond bij ons op kantoor", vertelt hij. Maar, Kruk stelt: "Echt succes draait niet om winst alleen, maar om de balans tussen winst maken en aandacht voor de aarde en elkaar." Hij heeft beloofd in de komende maanden stappen te zetten op weg naar een duurzaam bedrijf. De Kleine Aarde helpt een handje met ondermeer de nieuwe voetafdruk-scan voor organisaties.

TEKST: KAREL SMOUTER | FOTOGRAFIE: HERMEN BUURMAN

Kun je aan een leek uitleggen wat jullie bedrijf precies doet?

"Madcap levert software voor het internet. Vroeger stopten internetbedrijven dan honderden softwareontwikkelaars in één gebouw en lieten hen programma's maken die alweer

verouderd waren op het moment dat ze klaar waren. Wij werken 'open source': we maken gebruik van het internet om met webontwikkelaars overal op aarde aan een product te werken."

Een internetondernemer met groene en sociale ambities. Dat past niet in het plaatje dat veel mensen van jullie beroepsgroep hebben. Hoe kom jij aan je idealen?

"Zoals veel mensen kwam ik op een gegeven moment op een punt dat ik me de bekende 'Is dit het nu?'-vraag begon

te stellen. Ik had eigenlijk alleen maar keihard gewerkt en geld verdiend, en was op zoek naar een nieuwe richting. Toen maakte ik kennis met het zweethutritueel van de Noord-Amerikaanse Lakota-indianen. De warmte en de stoom zorgt ervoor dat je rust vindt. Tegelijk heeft het een reinigende werking: je komt als herboren uit de hut na zo'n ceremonie. Dat raakte een snaar bij me. Zo raakte ik geboeid door de cultuur en spiritualiteit van deze Indianen."

Waar draait de leer van deze Indianen om, behalve om gezonde en exotische rituelen?

"Net als het christendom kennen de Indianen tien geboden voor een goed leven. Het draait in die geboden om het vinden van balans tussen geven en nemen. Van oudsher had dat vooral te maken met de aarde: je verbouwde producten op de aarde, maar moest de aarde daarvoor ook iets teruggeven."

De aarde iets teruggeven. Hoe vertaal je dat als internetondernemer naar jouw digitale werkveld?
"Het meest voor de hand liggend is na-

tuurlijk om nog meer te doen om energie te besparen op ons kantoor. Er komt een organisatiescan van De Kleine Aarde, waarmee ons hele bedrijf wordt doorge-licht op duurzaamheid. Een paar maanden later kunnen we dan echt het resultaat meten en bepalen hoeveel we als bedrijf hebben bespaard."

"Ik begon me de bekende is dit het nu vraag te stellen."

Bij open source-technologie werken duizenden computers over de hele wereld samen aan één product. Niet zo best voor het milieu, lijkt me. Weet je zeker dat je niet heel erg zult schrikken van de resultaten van de organisatiescan?

"Nee, want die computers draaien toch al. Een groot deel van de 'open source'-gemeenschap sleutelt in eigen tijd aan software, of combineert het met zijn normale werkzaamheden. Je bespaart dus ook enorm op alle kantoorinventaris die je anders zou moeten aanschaffen om

een bedrijf draaiende te houden. En, als een product eenmaal ontstaat is het voor iedereen vrij beschikbaar, hoeft het wiel niet ook nog eens door een ander te worden uitgevonden. Al met al is het zeker een besparende manier van werken."

Zo gezien hoeft er dus maar weinig te veranderen in jouw branche. Waarom doe je dan mee aan dit traject?

"Nou ja, ik laat me natuurlijk graag adviseren over hoe het nog beter kan. En bovendien: volgens mij gaat het uiteindelijk niet om technische oplossingen, maar ook om een andere mentaliteit. Alleen door te geven – als persoon, als bedrijf, kom je zelf én komt de aarde verder. De begeleiding en de cursussen van De Kleine Aarde kunnen mij en mijn medewerkers daar zeker bij helpen..."

Zal het Jeroen Kruk lukken om echt groene producten te gaan ontwikkelen en zijn bedrijf duurzamer te maken, zonder dat de winst en de groei van zijn bedrijf in gevaar komt? In het volgende nummer lezen we meer over zijn eerste stappen...

Een te grote kist bananen, 35 visies op een duurzame wereld

Eric Schoones heeft een bundel interviews gepubliceerd met 35 bijzondere Nederlanders over de noodzaak van een duurzame samenleving. Er zijn klinkende namen bij als Maarten 't Hart en Irene van Lippe-Biesterveld, maar ook minder bekenden die een cruciale rol in de samenleving vervullen. Eric Schoones is veelzijdig: pianist, pianoleraar, schrijver en impresario. Schrijven en muziek liggen voor hem dicht bij elkaar: "Schrijven is ook een beetje componeren en muziek is ook een taal".

TEKST: JOHAN VIJFVINKEL | FOTOGRAFIE: WIM DUBBELMAN

"De klimaatproblematiek is voor mij een van de grote wereldproblemen waar we op dit moment voor staan. Binnen de muziekwereld speelt dit onderwerp geen grote rol, musici den-

ken niet veel aan milieu. In de meeste wereldjes waarin mensen verkeren wordt niet aan milieu gedacht, terwijl we er allemaal mee te maken hebben. Mijn boek wil de lezer inspireren om

over zichzelf na te denken: wat vind ik belangrijk, voor mezelf en voor de samenleving, voel ik mij verbonden met de planeet, met de natuur en wat heeft dat dan voor consequenties? Hoe

Bestel Een te grote kist bananen met fikse korting!

Een te grote kist bananen is een licht filosofisch en inspirerend boek voor een brede doelgroep, met prachtig fotomateriaal en interessante diepte-interviews. Speciaal voor de lezers van De Kleine Aarde heeft uitgeverij Aeneas een mooie aanbieding opgesteld. Bestel nu het boek *Een te grote kist bananen* à € 29,95 en u krijgt de verzendkosten à € 4,50 cadeau!

Profiteer van deze korting via www.aeneas.nl/dekleineaarde. Het boek is ook direct te bestellen direct via Uitgeverij Aeneas, Postbus 101, 5280 AC BOXTEL, tel. 0411-65 00 85, fax 0411-65 00 80, e-mail: mail@aeneas.nl, o.v.v. 'De Kleine Aarde'.

Een te grote kist bananen. 35 Visies op een duurzame wereld door Eric Schoones.
ISBN 978 90 75365 95 5, 172 pagina's, € 29,95

kunnen we vorm geven aan onze relatie met de planeet. Willen we het weten of steken we onze kop in het zand? Het boek is eigenlijk één groot vraagteken."

Hoe krijg je het voor elkaar om zoveel bekende en druk bezette mensen aan tafel te krijgen?

"Dat bleek in de praktijk erg mee te vallen, het is de kunst om ze op het juiste moment persoonlijk te benaderen. Irene van Lippe-Biesterfeld en Ruud Lubbers waren het moeilijkst, maar ze wilden graag meewerken omdat zij ook willen dat mensen gaan nadenken over het milieu.

Ik richt me op de "cultural creatives", mensen die open staan voor verandering, die bewust willen leven. Daarom wilde ik mensen in het boek met een aansprekend verhaal, mensen die invloed op anderen kunnen hebben. Zoals Jacqueline Cramer, Midas Dekkers en Wouter van Dieren: politici, schrijvers, biologen, wetenschappers en filosofen, die allemaal het milieuprobleem van een verschillende kant bekijken. Dat is de reden dat ik

gekozen heb voor iemand als Pim van Lommel, de cardioloog die een boek heeft geschreven over mensen met een "bijna-dood ervaring". Mensen die dat meemaken staan daarna heel anders in

het leven, lezers van zijn veelverkochte boek misschien ook".

"Eén van de belangrijkste conclusies uit het boek is dat we bezig zijn onze verbondenheid met de natuur te verliezen, waarmee we los raken van het wezen van ons bestaan. De mens is onlosmakelijk met de natuur verbonden, sterker nog: we zijn zelf natuur. We lijken dat te vergeten door overconsumptie en het najagen van materieel gewin".

Het boek presenteert de visies van een aantal vooraanstaande denkers over hoe die balans hersteld kan worden. Dit thema komt ook terug in een vraaggesprek met Paul van Vliet en Ruud Lubbers over duurzaamheid als moreel vraagstuk dat als rode draad door het hele boek heen loopt.

Wat vind je zelf de meest indrukwekkende uitspraak uit de 35 interviews?

"Dat is moeilijk te zeggen. Het waren stuk voor stuk heel bijzondere ontmoetingen en het is heel leuk als je al filosoferend aan de keukentafel tot nieuwe inzichten komt. Ik heb veel respect voor mensen als Lucas Reijnders en Jan Juffermans die zich tenminste nog echt kwaad kunnen maken over misstanden of politiek geklungel. Ook ontmoetingen met de visionaire architect Thomas Rau en prinses Irene waren indrukwekkend. Irene is een inspirerende vrouw en haar ideeën heb ik niet voor niets aan het eind van het boek gezet. Ik denk dat ze met haar charisma veel mensen richting kan geven in de komende tijd waarin we voor belangrijke keuzes staan".

Nieuw Passieve vloerverwarming

TONZON

1. Deel van de vloer is behandeld met passieve vloerverwarming (aan de onderzijde)

Infraroodfoto:
Hot-spots op een begane grondvloer

1. Het behandelde deel blijkt altijd warmer dan niet behandelde delen

Jarenlang heeft TONZON in stilte gewerkt aan een systeem waarbij begane grond vloeren op een passieve manier warmer worden gemaakt. Passief, omdat niet actief gebruik wordt gemaakt van kunstmatig opgewekte warmte in de vorm van warmwater of elektriciteit. De delen van de vloer die aan de onderkant zijn behandeld, zijn aan de bovenkant altijd warmer dan de delen die niet zijn behandeld, of de verwarming nu aan staat of niet. Dat blijkt uit infrarood opnames en kan ook met blote handen en/of voeten gevoeld worden.

Een Energiebesparing van 15-20%

Met TONZON Passieve Vloerverwarming is een zeer hoge energiebesparing mogelijk wanneer men er handig gebruik van maakt. Omdat de vloer zoveel warmer is, heeft men al bij een lagere luchttem-peratuur een behaaglijk woonklimaat. Ook de nachtverlaging kan een graadje lager, terwijl de woning 's ochtends toch veel sneller op temperatuur is. 's Avonds kan de Thermostaat eerder worden terug gezet omdat de vloer de warmte nu veel langer vasthoudt. Daarnaast wordt ook het stookseizoen een stuk korter, omdat het aantal dagen afneemt, waarbij binnen behoefte is aan extra warmte. Kijk op www.passievevloerverwarming.nl voor meer info over deze toepassing of ga naar www.tonzon.nl voor andere milieu-effectieve TONZON toepassingen of bel 053-4332391.

De hot-spots op bovenstaande infraroodfoto zijn niet veroorzaakt door kunstmatig toegevoerde warmte in de vorm van bijvoorbeeld elektriciteit of warmwater. Deze plekken zijn altijd warmer dan de omgeving, ook als er niet gestookt wordt.

Het systeem kan worden toegepast bij zowel houten als betonnen begane grondvloeren, zonder hakken of breken. Het wordt onder tegen de vloer aangebracht en functioneert alleen in combinatie met zeer goede vloerisolatie. Het kan worden toegepast bij elk type vloerbedekking; tapijt, parket, laminaat, plavuizen etc. Omdat de vloerbedekking zoveel warmer wordt, wordt ze ook een stuk droger waardoor huisstofmijten en schimmels veel minder kans krijgen. Het systeem kan ook worden toegepast bij vloeren met actieve vloer-verwarming. Wanneer nu nog geen vloerisolatie aanwezig is, kan de besparing oplopen tot meer dan 50%!

Bekijk ook deze fantastische innovaties van TONZON op www.tonzon.nl

Thermoskussen; met slechts 60 gram/m² een zeer hoge isolatiewaarde. Het meest mens- en milieuvriendelijke vloerisolatiemateriaal ter wereld.

Badisolatie; scheelt bij het vullen 30% en het water blijft zeer lang op temperatuur.

HR-Radiatorfolie; Deze radiatorfolie komt niet op de muur maar op de achterkant van de radiator zelf. Het product met de hoogste milieu-efficiëncy ter wereld.

Doen en Laten

Marloes Engelhart over duurzaam op hoge hakken

Veel kun je doen of laten om je mondiale voetafdruk te verkleinen, van een zonneboiler aanschaffen tot aan een groentetuin nemen. In deze rubriek met tips voor de consument deze keer een interview met styliste Marloes Engelhart, die weet hoe je eco-fabulous kunt zijn, helemaal eigentijds én met oog voor het milieu.

"Een gezellig, prettig gestoord, lief, op zijn tijd pittig en vooral creatief beestje..." Haar biografie op het web belooft wat, en inderdaad, als je even met haar praat dan is één ding duidelijk: Marloes Engelhart weet wat ze wil. Het duurzame denken is haar weliswaar met de spreekwoordelijke paplepel ingegeven - moeder had een EKO-winkel in Gouda - en de paplepel zelf is min of meer gebleven, haar motto nu: "Eat your life with a big spoon." Niks consuminderen, liever: "How ecofabulous are you?" "Ja, het gaat over kiezen voor kwaliteit. Je hoeft niet dramatisch minder te kopen, maar wel bewuster. Het leven gaat over kwaliteit, genieten, over dromen, lachen, de zon op je wangen, de wind door je haren, de passie in je bloed."

Dat allemaal met respect voor de natuur, dier en mens? Marloes probeert het met haar eigen bedrijf 'styling with love' en samen met een vriendinnenclub rondom veggieinpumps.com: "We staan voor alle dames in de wereld die er graag leuk en mooi uitzien en daar ook tijd aan besteden, maar tegelijkertijd vinden dat het niet ten koste mag gaan van anderen." Milieubewust leven kan heel goed samengaan met een gestileerde en eigentijdse lifestyle: "Het geitenwollensokken imperium is zo passé. Ik zie het overal om me heen, ook op de academie. Daar werd ik met mijn eco- en wereldcultuurverhalen eerst wel een beetje raar aangekeken. Zelfs de docenten zeiden dat ik mijn eco-idealen

maar even moest laten rusten, maar nu zie ik steeds meer jonge mensen oog krijgen voor duurzaamheid. Het is misschien door de trend dat ze ook groen gaan doen, maar dat geeft niet, als er maar iets verandert.

We praten over de Willem de Kooning Kunstacademie in Rotterdam, waar ze nu al drie jaar Lifestyle & Design studeert, nadat ze merkte dat haar leven met een opleiding tot holistisch coach/therapeut en een baan bij een biologisch dynamisch eetcafé toch teveel versnipperde. "Ik wil dingen die uit mezelf naar boven komen een kans geven en daarom wilde ik mijn creatieve kant meer ontwikkelen." Het multitasken werd een beetje teveel, en ze ging meer voor rust en kwaliteit: "Ook ingegeven door mijn interesse voor Zen besloot ik me meer te focussen op één ding en nu ben ik veel rustiger, veel dichterbij mezelf. Ik vind mijn geluk in het moment. 's Avonds neem ik vaker de tijd om lekker thuis te koken. En ja, zoveel mogelijk biologisch. Je hoort vaak dat het duur is maar als ie seizoensaroen-

ten koopt valt het erg mee en heb je voor twee euro al een maaltijd. Ik ben er natuurlijk mee opgevoed, maar nog altijd als ik in een natuurvoedingwinkel kom voel ik een rijkdom en verbaas ik me erover dat bespoten groenten de norm zijn. Alle winkels zouden eco of fair trade moeten zijn, dat voelt veel beter. Op de vrije school had ik een moestuin en daarna nog een tijdje, nu heb ik er geen tijd meer voor." Maar ze ging toch niet op pumps de moestuin in? "Haha, nee hoor, ik draag ook heel vaak sneakers of sandalen."

In haar werk is haar duurzame overtuiging altijd richtinggevend: "Ik werk veel met gerecyclede materialen en of het ging om een fietsenproject of een duurzame begrafenissen met kartonnen kisten en biologische broodjes, ik probeer bij elke opdracht zoveel mogelijk trouw te blijven aan mijn idealen." Het afgelopen jaar heeft ze de styling gedaan van een veganistisch kookboek, geschreven door Lisette Kreischer. "Ik heb veel van haar geleerd. Vroeger kocht ik veel producten van leer, maar sinds ik van Lisette veel hoor over de bio-industrie ben ik daar anders over gaan denken en koop ik ook schoenen van stof of andere materialen. Het is niet suf om duurzaam te zijn als je nog jong bent. Ik probeer dat ook op plekken uit te dragen waar je het niet meteen verwacht. In het najaar ga ik bij Glamour stage lopen, wie weet..."

Heeft jouw huid ook een pauze nodig?

Breng je gevoelige huid weer in balans

100%
natuurlijk
en klimaat-
neutraal

www.weleda.nl

Amandel Gezichtsverzorging

WELEDA

■ natuurlijk

■ gezond

■ veilig

■ eerlijk

■ menselijk

■ milieuvriendelijk

■ maatschappelijk betrokken

Weleda: Puur natuur, net als jij

MV-nieuws

Voetafdruk in Monitor Duurzaam Nederland

Op 15 juni heeft minister Jacqueline Cramer positief gereageerd op een voorstel vanuit de Tweede Kamer door de Christen Unie, gesteund door enkele andere partijen, om de Ecologische Voetafdruk in de Monitor Duurzaam Nederland op te nemen. De minister geeft opdracht om het voorstel uit te werken aan het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en de drie planbureaus CPB, PBL en SCP, die de eerste duurzaamheidsmonitor hebben gemaakt. De *Monitor Duurzaam Nederland* is begin 2009 uitgegeven door het CBS en kan worden gedownload van www.cbs.nl > zoeken.

Stiglitz-Sen-Commissie beveelt Voetafdruk aan

In de Verenigde Arabische Emiraten en in Zwitserland wordt het model van de Voetafdruk formeel gebruikt. In Frankrijk, België en Luxemburg, en door de Europese Commissie, wordt nu studiewerk verricht rond de Voetafdruk en de strategie voor een duurzaam gebruik van hulpbronnen. Europa gebruikt het Voetafdrukmodel al voor het biodiversiteitsbeleid.

Recent werd bekend gemaakt dat de Stiglitz-Sen-Commissie (The Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress), genoemd naar de twee bekende wetenschappers, de Voetafdruk beschouwt als een van de beste indicatoren voor ecologische duurzaamheid en daarom aanbeveelt het model te gebruiken. Informatie: www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/draft_summary.pdf

Water Footprint van bio-energie: 14 – 20.000 liter!

Het Water Footprint Network (WFN) heeft een onderzoek gepubliceerd over

de verontrustend grote Watervoetafdruk van bio-energie. Een liter biodiesel op basis van sojabonen of raapolie vergt gemiddeld 14.000 liter zoet water; één liter Jatropha-olie komt zelfs uit op 20.000 liter, zo meldt het wetenschappelijk tijdschrift PNAS.

Een andere publicatie meet Italiaanse pasta en pizza's. De Watervoetafdruk van een pizza margherita van 725 gram komt uit op 1.200 liter. Dat komt vooral door de tomaten en de kaas. Bij de kaas maakt het voer voor de melkkoeien de Watervoetafdruk groot. De Watervoetafdruk van een kilo droge pasta is 1.900 liter. Informatie: www.waterfootprint.org/Reports

AkzoNobel gebruikt de CO₂-Voetafdruk

De site van P+ meldt dat het chemieconcern AkzoNobel berekeningen heeft laten maken van de CO₂- of Carbon-Voetafdruk van alle (half)producten die het bedrijf maakt. Klanten van het concern kunnen daarmee de Voetafdruk van eindproducten bepalen en dat vervolgens aan de eindgebruikers communiceren. Voor die berekeningen zijn immers de gegevens nodig van de hele keten. Door dit grondige proces kreeg men een goed inzicht in de mogelijkheden tot besparingen. Het verband van de Europese Chemische Industrie heeft belangstelling getoond voor de ontwikkelde meetmethode. Informatie: www.akzonobel.com/ic/

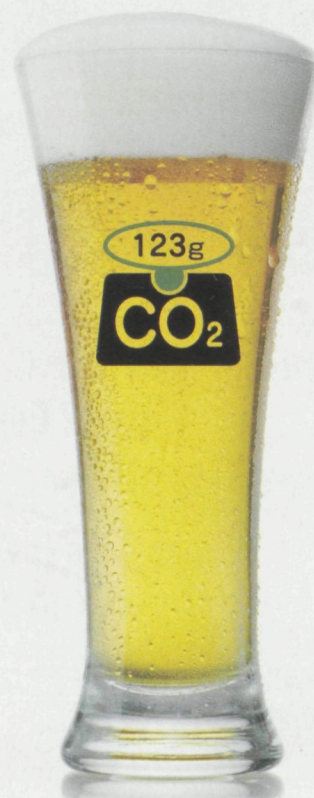
Eerste Water Footprint-label in Finland

Op de verpakking van havervlokken van het bedrijf Raisio in Finland worden voor het eerst de cijfers van het watergebruik vermeld met een zogenaamd H₂O-label. Het bedrijf meldt dat er een toenemende vraag is naar de effecten van hun producten op het klimaat en het

milieu in het algemeen. In de berekeningen is al het watergebruik meegeteld, van de teelt van de haver tot aan het kant-en-klare product. De Watervoetafdruk van een kilo havervlokken komt uit op 1.010 liter. Informatie: www.just-food.com/factsheet.asp. Het eerste Waterfootprint-label is te zien op www.just-food.com/articleimagelist.aspx?id=106227

Eerste bier met Footprint-label

Trots heeft het Japanse bedrijf Sapporo Breweries Ltd. bekendgemaakt dat ze als eerste ter wereld bier op de markt brengen met een Carbon Footprint-label. Het bedrijf deed mee aan de uitdaging die de overheid had voorgelegd om de klanten te informeren over het totale gebruik van energie in de hele keten van een product. In december 2008 werden de eerste resultaten getoond op een Eco-products Exhibition. De eerste blikjes van 350 ml zijn vervolgens uitgezet in de regio Hokkaido. Informatie: www.sapporobeer.jp/english/index.html

eat green

"SPREEK AF OM LEKKER TE ETEN MET VRIENDEN UIT JOUW REGIO."

EatGreen Together

Een dagje in de week geen vlees eten is de makkelijkste en lekkerste manier om bij te dragen aan een beter klimaat. Op de website van **EatGreen Together** vind je mensen uit je regio om samen een kookavondje te organiseren of recepten uit te wisselen. Met de CO₂ bespaartool op de site zie je snel hoeveel CO₂ je bespaart door samen geen vlees te eten.

www.eatgreen.nl

NIEUW: EUROPA SPECIAL V.A. 19,- P.P.

- > Amsterdam – Praag / Wenen / Milaan / Kopenhagen / Warschau
directe nachttrein enkele reis + fietsreservering v.a. 29,- pp
- > Kinderen t/m 14 jaar gratis mee naar o.a. Italië, Duitsland en Zwitserland
- > Tickets naar/van meer dan 55.000 bestemmingen
- > Amsterdam – Peking, 1 x overstappen, v.a. 685,- p.p.
- > Treinrondreis Zwitserse Panorama's v.a. 695,- p.p.

TREINTICKETS – TREINVAKANTIES – TREINRONDREIZEN – AUTOTREINEN – TREIN & FIETS

TREINREISWINKEL

SINGEL 393 – AMSTERDAM (BIJ HET SPUI)
BREESTRAAT 57 – LEIDEN – 071 513 70 08

WWW.TREINREISWINKEL.NL

Delen? Cabriorijden?

Huren? Een auto per uur?

Wij bieden alle mogelijkheden...

Bel Snel! 0411 675 568
of ga naar: ecomobil.nl

ECO
MOBIL

*Autorijden
zonder zorg*

Snel, slim en stijlvol sparen ...

De goedkoopste brandstof met toprendement verbranden: dat is slim sparen! U kan in een massieve speksteenkachel zelfs probleemloos dennenhout of populier stoken. Schat de energieprijzen voor de komende jaren in en bereken op www.dutry.nl hoe snel uw Tulikivi zich terugverdient: in 5 jaar, 7 jaar, ... ?

U spaart ook het milieu: geen broeikaseffect en topresultaten inzake CO en stof conform de nieuwe testnorm EN 15250.

Eenvoudig in gebruik: 1 tot 4 uur stoken levert 12 tot 24 uur warmte op. Daaraan herkent u een echte speksteenkachel!

De infrarode stralingswarmte is gezond en droogt de lucht niet uit. Uw binnenhuisklimaat is heerlijk... en geen koude voeten meer!

Meer dan 60 stijlvolle basismodellen van klassiek tot modern, ook met bakovens en maatwerk. Vraag naar onze aktiemodellen!

* Vraag het wedstrijdformulier op een Tulikivi Avond.
Wedstrijd zonder aankoopverplichting.

Bouwpartner met eco-label
van het instituut voor
Bio-Ecologisch Bouwen en Wonen

TULIKIVI

Voor een showroom in uw buurt en een gratis brochure:

- » www.9005.dutry.info
- » Bel 078/639 04 76 — Fax 078/639 04 82
- » Stuur deze coupon naar TULIKIVI Nederland
Archimedesstraat 12, 3316 AB Dordrecht

Naam:

Straat, nr:

Postcode, plaats:

Tel:

e-mail:

DKA 9005

Mondiaal denken, lokaal handelen

Publicatie van het jaarverslag De Kleine Aarde '08

TEKST: REDACTIE DE KLEINE AARDE

In 2008 vonden er weer veel activiteiten plaats. Naast het in stand houden en actualiseren van onder andere het Eco-park, ons magazine en de diverse websites, voerden we weer een aantal prachtige projecten uit. We rond- den bijvoorbeeld het programma marktplaats af. Via De Kleine Aarde als platform lieten vele bedrijven de afgelopen jaren hun duurzame producten en diensten zien. Het thema mobiliteit kreeg dit jaar extra aandacht met o.a. mobiliteits- beurzen, de cursus Het Nieuwe Rijden en de lancering van de mobiliteitsvoetafdruk.

(www.mobiliteitsvoetafdruk.nl)

2008 was ook het jaar van het kind

bij De Kleine Aarde. Ons project Het Bewaarde Land kreeg financie- ring voor een uitrol naar minimaal vijf locaties zodat vanaf 2010 jaarlijks ze- ker 1600 kinderen in contact gebracht worden met de natuur. De huidige locatie op het Kampina-terrein werd begin 2009 officieel uitgebreid met de Loonse- en Drunense Duinen. Op ons terrein werd de natuurlijke speel- plaats 'Speelnatuur' gerealiseerd. Een speelplaats die eigenlijk in ieder dorp of stad aanwezig moet zijn. De Kleine Aarde zal zich hiervoor de komende jaren hard blijven maken.

Ons Eco-park trok nog nooit zo veel bezoekers, dit was mede te danken aan het programma van 'Herrie In

Het Hotel', van Herman den Blijker, maar ook aan het zeer succesvolle evenement Culinaarde op 27 septem- ber. Dit duurzame 'proefevenement' trok bijna 2500 bezoekers.

Wil je nog eens lezen over hoe dit al- les tot stand kwam? Het complete verslag kun je downloaden via www.dekleineaarde.nl. Wil je het jaar- verslag liever als geprinte versie ont- vangen? Via info@dekleineaarde.nl kun je hem aanvragen.

De Kleine Aarde
Duurzaam denken en doen

De Kleine Aarde gaat door! en vraagt uw medewerking

Bent u geïnspireerd door ons werk, steun ons dan door Vriend te worden! U kunt deelnemen aan onze workshops, het DKA-con- gres of andere activiteiten, ingezonden brieven sturen, tips en ideeën aanreiken, het Eco-park in Boxtel bezoeken, een abon- nement op het magazine nemen: Vriendschap is voor ons een uitwisseling. Ook uw financiële donatie is voor ons belangrijk om ons werk te kunnen blijven doen.

Een Vriendschap kost u € 30,- per jaar, alleen een abonnement op het magazine kost € 17,- per jaar (2009).

Heeft u ons magazine gelezen en bent u enthousiast?
Geef het blad dan door of doe een abonnement cadeau aan iemand anders!

Vrienden van De Kleine Aarde genieten veel voordeel:

- Vier maal per jaar ontvangt u ons magazine.
- Het hele jaar gratis toegang tot het Eco-park voor twee personen.
- 10% korting op onze cursussen en workshops (niet samen met andere kortingen).
- 10% korting op onze hotelovernachtingen.
- Korting op vele duurzame aanbiedingen met de 'Duurzame (w)aardekaart' (= uw Vriendschapspas)

U kunt zich eenvoudig aanmelden via de website, telefonisch of in het bezoekerscentrum.

Bespaar energie

Daglicht in huis

Solatube® daglicht
vakkundig bij u thuis
geïnstalleerd.

www.powerdaylight.nl

POWER
DAYLIGHT

NEXT GENERATION BAYLIS ECO POWER

Van de ontwerper Trevor Baylis, de uitvinder van de opwindradio. Nu de opvolger, de EKO MINI RADIO. Compleet met zaklamp en nachtlucht. Compact, shock-proof & spatwaterdicht. Oplaadfunctie mobiele telefoon.

Oplaadbaar met de hand via de zon of de computer.

NU € 37,50 franko thuis

Te bestellen bij www.ekolifestyle.nl:
Of bel 0516-471202 - email info@gizmolink.nl

- WWW.EKOLIFESTYLE.NL -

59 woningen 'De Buitenkans' te Almere (NL)

Pavatex Pavatherm Plus
achter lankdelen
Pavatex Diffutherm
voorzien van
Unger-Diffutherm
stucwerk-systeem

De norm in natuurlijke isolatie

Daken, gevels, vloeren en HSB-elementen kunnen met PAVATEX houtvezelisolatie-platen snel en eenvoudig worden geïsoleerd. De natuurlijke en drukvaste PAVATEX houtvezelisolatieplaten bieden zowel bescherming tegen de kou als tegen de zomerhitte, hebben een uitstekende geluidsisolatie, zijn dampdiffusie-open en reguleren de vochtigheidsbalans. Het hele jaar door!

Voor meer informatie:
Pavatex Benelux b.v.
Telefoon: +31 (0)53 433 17 69
www.pavatex.nl

pavatex
Zwitserse houtvezelisolatieplaten
Materialen uit de natuur

**Ethisch verantwoorde, duurzame, biologische,
fair trade en diervriendelijke producten**

Blauwburgwal 13, Amsterdam

op 10 minuten lopen van het Centraal Station

Schoenen
Shirts
Riemen
Portemonnees
Tassen
Persoonlijke verzorging
Vitamines
Vega boeken
Buttons
Dranken
Pluche knuffels
Informatie
Ansichtkaarten
Honden en kattenvoer
Biologisch snoep
En nog veel meer!

Vegetarian shopping
www.vega-life.nl

www.vega-life.nl

Je Mondiale Voetafdruk in 12 snelle stappen!

De meetmethode met de Mondiale Voetafdruk is ontwikkeld in Canada door prof. W. Rees en dr. M. Wackernagel. Met de methode wordt inzichtelijk gemaakt hoeveel ruimte, grondstoffen en energie we gebruiken en hoe zich dat verhoudt tot de beschikbare biocapaciteit van onze planeet aarde.

Doe de test

Meet het energie- en ruimtegebruik dat je nodig hebt voor je leefstijl, met de nieuwste quick scan van De Kleine Aarde.

Noteer het getal dat achter je keuze staat in het vierkantje.

De vragen 1 t/m 7 gaan over je persoonlijk gebruik.

1 Wat is de herkomst van de groenten en fruit die je eet?

A	Ik eet uitsluitend groenten uit eigen volkstuin	7	
B	Ik eet voornamelijk verse groenten en fruit uit de regio	9	
C	Naast verse groenten en fruit eet ik ook diepvriesgroenten en conserven-producten	10	
D	Ik eet voornamelijk diepvries-, kas- en conserven-producten en ook regelmatig tropisch fruit	11	
E	Ik eet voornamelijk kant-en-klaarmaaltijden	12	

2 Hoeveel gram vlees eet je gemiddeld per week, inclusief vlees-snacks en vleeswaren?

(Een gemiddelde portie vlees bij een hoofdmaaltijd is 125 gram)

A	Ik eet geen vlees	0	
B	Minder dan 500 gram per week	1	
C	Tussen 500 en 1000 gram per week	4	
D	Tussen 1000 en 1500 gram per week	7	
E	Tussen 1500 en 2000 gram per week	10	
	Per 500 gram meer per week	+3	

3 Hoeveel gram vis eet je gemiddeld per week?

(Een gemiddelde portie vis bij een hoofdmaaltijd is 125 gram)

A	Ik eet geen vis	0	
B	Minder dan 200 gram per week	2	
C	Tussen 200 en 400 gram per week	7	
D	Tussen 400 en 600 gram per week	12	
E	Tussen 600 en 800 gram per week	17	
	Per 200 gram meer per week	+5	

Tip: eet het liefst vis volgens de viswijzer. Kijk op www.goedevis.nl

4 Hoeveel liter melk (dranken), karnemelk, yoghurt, vla e.d. gebruik je gemiddeld per week? Rijstemelk en soja-producten niet mee tellen. (Een gemiddelde portie zuivel is 0,2 liter)

A	Ik gebruik geen melk en melkproducten	0	
B	Minder dan 1 liter per week	0,5	
C	Tussen 1 en 2 liter per week	1	
D	Tussen 2 en 3 per week	1,5	
E	Tussen 3 en 4 liter per week	2	
	Per liter per week meer	+0,5	

5 Hoeveel gram kaas en kaasproducten eet je per week?

Inclusief vleesvervangers op basis van kaas.

(Een boterham met kaas is ca. 20 gram kaas)

A	Geen kaas en dergelijke	0	
B	Minder dan 150 gram per week	0,5	
C	Tussen 150 en 250 gram per week	1	
D	Tussen 250 en 350 gram per week	1,5	
E	Tussen 350 en 450 gram per week	2	
	Per 100 gram meer per week	+0,5	

6 Hoeveel kilometer reis je jaarlijks privé met de auto en het openbaar vervoer? Exclusief vakantiekilometers, inclusief woon-werkverkeer, maar exclusief zakelijke reizen tijdens werktijd. Maak een schatting van de kilometers wanneer je met meer personen tegelijk in de auto reist. Dat aantal kilometers mag je delen door het aantal personen.

	trein/tram/lijnbus/boot	auto	
A	Ik reis niet met de auto of het openbaar vervoer	0	0
B	Minder dan 1000 km per jaar	1	2
C	Tussen de 1000 en 5000 km per jaar	2	8
D	Tussen de 5000 en 10.000 km per jaar	7	24
E	Tussen de 10.000 en 15.000 km per jaar	11	40
	Per 5000 km meer	+4	+16

7 Hoeveel reis je voor je vakantie(s)? Hoeveel kilometers heb je in het afgelopen jaar voor je vakantie(s) gereisd per auto, boot, vliegtuig of openbaar vervoer? Bij een autovakantie mag je het aantal punten delen door het aantal passagiers.

	trein/tram/touringcar/boot	auto	vliegtuig	
A	Ik heb niet gereisd per auto, vliegtuig of openbaar vervoer	0	0	0
B	Minder dan 1000 km per jaar	1	2	4
C	Tussen de 1000 en 5000 km per jaar	2	8	16
D	Tussen de 5000 en 10.000 km per jaar	5	24	48
E	Tussen de 10.000 en 15.000 km per jaar	8	40	80
	Per 5000 km meer per jaar	+3	+16	+32

Het puntentotaal van vraag 1 t/m 7. Eet je overwegend biologisch dan mag je 3 punten aftrekken van dit totaal.

De vragen 8 t/m 12 gaan over het gebruik van je huishouden als geheel.

8 Hoe groot is het totale woonoppervlak van de woning waar je in woont? (incl. eventuele tweede huis)

	woning tot 60 jr oud	> 60 jr *	> 90 jr **
A Minder dan 50 m ² Studio of kamer	1	0,75	0,5
B Tussen 50 en 100 m ² Appartement, kleine rijwoning	4	3	2
C Tussen 100 en 150 m ² Gemiddeld huis	7	5,25	3,5
D Tussen 150 en 200 m ² Groot appartement of grote rijwoning	10	7,5	5
E Meer dan 200 m ² Grote alleenstaande woning of villa	13	9,75	6,5
Per 50 m ² meer	+ 3	+ 2,25	+ 1,5

* woning ouder dan 60 jaar

** woning ouder dan 90 jaar

9 Hoe groot is het perceel van de woning waar je woont? (incl. eventuele volkstuin en/of tweede huis)

A Kleiner dan 200 m ² Appartement, flat of huis met klein tuintje	2
B Tussen de 200 en 400 m ² Huis met gemiddelde tuin	6
C Tussen de 400 en de 600 m ² Huis met redelijk grote tuin	10
D Tussen de 600 en de 800 m ² Huis met grote tuin	14
E Groter dan 800 m ² Huis met heel grote tuin	18
Per 100 m ² meer	+2

10 Hoeveel elektriciteit wordt er jaarlijks in je huishouden gebruikt? Als je het antwoord niet weet, kies dan voor gemiddeld (C).

	Bij gebruik groene stroom
A Minder dan 2000 kWh	10
B Tussen 2000 en 3000 kWh per jaar	15
C Tussen 3000 en 4000 kWh per jaar	20
D Tussen 4000 en 5000 kWh per jaar	25
E Tussen 5000 en 6000 kWh per jaar	30
Per 1000 kWh meer per jaar	+5

11 Hoeveel gas wordt er jaarlijks in je huishouden gebruikt? Als je het antwoord niet weet, kies dan voor gemiddeld (E).

	Bij gebruik groen gas
A Geen aardgas	0
B Minder dan 500 m ²	4
C Tussen 500 m ² en 1000 m ² per jaar	13
D Tussen 1000 m ² en 1500 m ² per jaar	21
E Tussen 1500 m ² en 2000 m ² per jaar	30
Per 500 m ² meer per jaar	+8,5

12 Hoeveel papier wordt er jaarlijks in je huishouden gebruikt?

A Zeer weinig papier, nee-nee sticker, geen abonnement op krant, boeken worden geleend uit bibliotheek en er wordt nauwelijks geprint	1
B Weinig papier, nee-nee sticker, wel abonnement op krant, boeken worden geleend uit bibliotheek en er wordt nauwelijks geprint	4
C Gemiddeld	12
D Gebruik veel papier, nee-ja sticker, wel abonnement op krant, ook tijdschriften en er wordt regelmatig geprint	20
E Gebruik veel papier, geen sticker op brievenbus (dus veel reclamefolders), krant, meerdere tijdschriften en er wordt regelmatig geprint	34

Het puntentotaal van vraag 8 t/m 12. Deel dit puntentotaal door het aantal personen in je huishouden.

Je totaalscore A + B = 33 + 19,75 =

Score

Met je puntentotaal vind je in de tabel hieronder je Mondiale Voetafdruk in hectares.

Aantal punten	Mondiale Voetafdruk
1 - 14	0,4 ha
15 - 25	1,0 ha
26 - 34	1,5 ha
35 - 45	2,0 ha
46 - 54	2,5 ha
55 - 65	3,0 ha
66 - 74	3,4 ha
75 - 85	3,9 ha
86 - 94	4,4 ha
95 - 105	4,9 ha
106 - 114	5,4 ha
115 - 125	5,9 ha
126 - 134	6,4 ha
135 - 145	6,9 ha
146 - 154	7,4 ha
155 - 165	7,9 ha
166 - 174	8,4 ha
175 - 185	8,9 ha
186 - 194	9,4 ha
195 - 205	9,9 ha
206 - 214	10,3 ha
215 - 225	10,8 ha
226 - 234	11,3 ha
235 - 245	11,8 ha
246 - 254	12,3 ha
255 - 265	12,8 ha
266 - 274	13,3 ha
275 - 285	13,8 ha
286 - 294	14,3 ha
295 - 305	14,8 ha
306 - 314	15,3 ha
315 - 325	15,8 ha

Het beschikbare aarde-aandeel is 2.1 ha

incl. vliegen
3 x per 10 jr.
De gemiddelde Nederlander gebruikt 4,4 ha

Het beschikbaar aarde-aandeel
De beschikbare productieve ruimte op aarde, verdeeld onder alle bewoners, is 2.1 ha (Living Planet Report 2008).

Wilt u meer in detail weten hoe u ervoor staat? Doe dan de test op www.klimaatvoetafdruk.nl of www.voedselvoetafdruk.nl. Voor meer tips, adviezen en een rapport op maat, kijk op www.voetenbank.nl

Glorieuze herfst

De herfsttijd is een heerlijke tijd vol zongerijpte producten van het land, zoals walnoten, kastanjes en hazelnoten. In dit nummer een verrassend balletje met de koning onder de noten: de kastanje.

Kaas- kastanje- noten-oliebolletjes

Lekkere hartige balletjes voor bij de borrel of avondeten. Heerlijk met een glas rode port.

Voor ± 50 balletjes heb je nodig:

- > 250 gram **boter**
- > 250 gram **kastanjemeeel** (te verkrijgen in natuurvoedingswinkel)
- > 250 gram **bloem**
- > 8 **eieren**
- > 200 gram pittige geraspte **kaas**
- > 100 gram **kastanje stukjes**
- > 100 gram **noten** (kies de soort die je lekker vindt)
- > **sambal** naar smaak
- > **zout**

Bereiding:

Breng in een pan 500 ml water, het zout, boter en sambal aan de kook. Laat een minuutje doorkoken. Voeg al roerende de bloem toe en het kastanjemeeel. Laat de massa even garen totdat een mooie emulsie is ontstaan die loslaat van de bodem bij het roeren.

Sla daarna de eieren erdoor en spatel de geraspte kaas er door, gevolgd door de stukjes kastanjes en noten. Let op, dit hele proces duurt niet langer dan ca. 5 minuten.

Maak met een klein ijsknijpertje balletjes ter grootte van een bitterbal en laat ze voorzichtig in de frituur zakken van 180 graden. Bak de balletjes mooi bruin en laat ze goed uitlekken.

Tip: maak altijd een proefballetje om de smaak te beoordelen.

Het deeg is eenvoudig van te voren te bereiden. Handig bij feestjes en drukke dagen. Eet smakelijk!

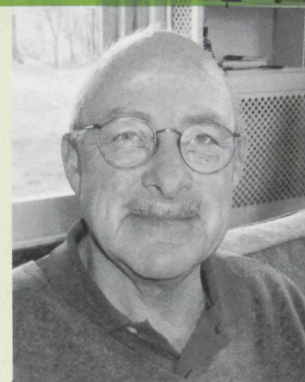

COLUMN Romke van de Kaa · Auteur en ex-kweker

Tuinieren is durven

Tuinieren is aan allerlei conventies gebonden. En er is durf voor nodig om je aan die vastgeroeste opvattingen te ontworstelen. Hoge planten moeten in de border op de achterste rij staan en lage vooraan, is zo'n conventie. Dat haal je de koekoek, want als je de hoge planten vooraan zet, dan blokkeer je het zicht op de lagere planten daarachter. Maar niet alle planten blokkeren het zicht. Je hebt transparante planten met een ijle groeiwijze die je best vooraan in de border zou kunnen planten omdat je er dwars doorheen kijkt. Sommige siergrassen hebben die groeiwijze, bijvoorbeeld Deschampsia 'Goldschleier', waarmee je soft-focus effecten kunt bereiken want door de bloeihalmen van dit siergras zie je de achterliggende planten als door een gouden mist. Molinia altissima 'Transparant' – de naam zegt het al – is een andere. Ook Thalictrum delavayi, een hoge, slanke vaste plant, met een fijnvertakte bloeiwijze van tientallen piepkleine lila belletjes is zo doorzichtig dat je er met gemak doorheen kijkt. Door af en toe een hoge, doorzichtige plant voor een lagere te zetten, schep je een ongekennde diepte in je beplantingen en zorg je voor verrassing en spanning in je tuin door af en toe van het geijkte patroon af te wijken. Plant altijd oneven aantallen – ook zo'n idiote

conventie waarvan ik de oorsprong nooit heb kunnen achterhalen. Ongeven is mooi en even is lelijk, hoe kom je er bij? Of het nu om papavers gaat of om floxen – altijd moet je die planten in groepen van drie, vijf of zeven, al naar gelang de grootte van je tuin. Twee, vier, zes en acht zijn taboe. Waarom? Joost mag het weten. Sinds jaar en dag is iedere tuinier ervan overtuigd dat vijf mooier is dan vier. Plant altijd groepen van bloemen in één kleur – nog zo'n waan-idee waaraan we met ongekennde hardnekkigheid vasthouden. Kennelijk hebben we een ingebouwd gevoel voor orde, dat geen afwijkingen toelaat. Als er een rode flox bloeit tussen de witte, dan wordt die met wortel en tak verwijderd. De leverancier krijgt een boze brief en wordt gemaand om volgende keer vooral soortrecht te leveren. Een roze tulp tussen de gele? Eruit met dat ding! Roze vloekt in onze conceptie met geel. En dat is merkwaardig, want roze rozen met gele meeldraden kunnen weer wel door de beugel.

Stinzenplanten

Nu in de grond stoppen, straks de grond uitkijken!

De beste manier om de naderende winter aan te kunnen is plannen voor het voorjaar te maken. Zelfs de meest geharde stedeling is dan in staat om het groen de grond uit te kijken, misschien verklaart dat de huidige aandacht voor stinzenplanten.

TEKST EN FOTO'S: MACHTELD KLEES

Stinzenplanten zijn vroege bloeiërs die in het verleden veel op deftige plaatsen zoals landgoederen, buitens, klooster-tuinen en begraafplaatsen werden aan-geplant. In het juiste milieu konden ze zich lang handhaven. De naam stinzenplanten is afgeleid van het Friese 'Stins' of 'State', een versterkt woon-

huis. De enige overgebleven stins is de Schierstins in Veenwouden, de naam-gever van de stinzenplanten.

De stins is er vroeg bij

Stinzenplanten zijn echte voorjaars-bloeiërs. Ze hebben bollen of knollen waarmee ze in het voorjaar snel kun-

nen groeien en bloeien, dankzij het hierin opgeslagen reservevoedsel. Door die vroege bloei kunnen ze het licht op de bosbodem benutten, waar het later in het jaar voor de meeste planten te donker is. Tegen de tijd dat het blad aan de bomen komt heb-ben ze al gebloeid, zaad gevormd en

Om te lezen:

Stinzenflora in Fryslân, diverse auteurs; uitgeverij Friese Pers Boekerij i.s.m. Landschapsbeheer Friesland, ISBN 978 90 33007 798 (€ 17,95)
Informatie over de geschiedenis en tuinaanleg in Friesland, bespreking van soorten en vindplaatsen.

Tuinieren met Stinzenplanten, Trudi Woerdeman, uitgeverij Diepenmaat, ISBN 978 90 78115 359 (€ 35,-). Groot formaat, zeer uitgebreid boek over stinzenplanten en hun geschiedenis, maar ook vol praktische suggesties voor de eigen tuin.

Stinzenplanten op Dekema State, Wim Hoogendam, uitgeverij St. Dekema State, ISBN 978 90 9020596 0 (€ 10,-)
Boeiend gidsje over de plantengroei op de zeer fraai gerestaureerde Dekema State, geschreven door de tuinbaas.

beginnen ze af te sterven. In de zomer zijn ze verdwenen.

Vroege bloeiers geven een prachtige voorjaarsfeer. Daarnaast zijn al die vroegbloeiende planten van groot belang als voedselbron voor insecten zoals bijen en hommels die al vroeg in het jaar rondvliegen.

Voor het planten van de meeste stinzenbolletjes is de herfst de beste tijd. Kijk eens in de tuin rond waar een geschikte plek is. Grote groepen onder bomen, 'wolkvormige' groepjes in het gazon, plekken in de border, onder struiken: een stinzenbolletje past altijd. Plant de bolletjes gerust pas in november, anders heb je kans dat ze te vroeg uitlopen. Stinzenplanten groeien bij voorkeur op plaatsen die 's winters en in het vroege voorjaar licht krijgen maar in de zomer beschaduwd worden. Op zulke plaatsen droogt de bodem 's zomers niet sterk uit en dat is gunstig.

Charme in grote getale

Op de 'stinzenlandgoederen' in Friesland en Groningen is de bodem vaak flink verrijkt en verbeterd. De kleigrond werd met veel zand, compost en schelpkalk behandeld. In de moderne stinzentuin zal de grond ook eerst geschikt gemaakt moeten worden. Stinzenplanten groeien bij voorkeur op humeuze grond, voedselrijk en niet te droog. De meeste soorten houden ook van kalk in de bodem. De eerste jaren na de aanplant is het

goed om ongewenste planten ertussen weg te halen, daarna zorgen ze voor zichzelf, ze breiden zich langzaam maar zeker uit.

De charme van stinzenplanten zit niet in de grote afwisseling in soorten, maar in de massabegroeiing van een of enkele soorten. De plant zelf is vaak maar petieterig, maar de macht van het getal maakt een onvergetelijke indruk. In de tuin is het goed om ook grotere kleurvakken na te streven. Als de planten op een goede plek staan zullen ze zelf voor een groot bedekt oppervlak zorgen.

Stinzenbollen verkoopadressen:

De Heliant (aangesloten bij Wilde Weelde) in Wapserveen www.deheliant.nl

De Keltenhof (aangesloten bij Wilde Weelde) in Bergharen www.dekeltenhof.nl

Hoeve Vertrouwen (Skal keurmerk) in Wieringerwerf www.ecobulbs.nl

Kwekerij Rita van der Zalm.nl in Noordwijk www.ritavanderzalm.nl

Interessante soorten:

Nederlandse naam	Latijnse naam	Bloeitijd	Bloekleur	Opmerkingen
Sneeuwklokje	<i>Galanthus nivalis</i>	januari/februari	wit	Plant liever sneeuwklokjes 'in het groen' in het voorjaar dan bollen in de herfst
Winteraconiet	<i>Eranthis hyemalis</i>	januari/februari	geel	Tamelijk kieskeurig, graag op grond die in de zomer niet te sterk uitdroogt (bv. onder bomen)
Boerencrocus	<i>Crocus tomassinianus</i>	februari	lila/wit	Zeer geschikte soort in gazons
Lenteklokje	<i>Leucojum vernalis</i>	februari	wit	Op sneeuwklokje lijkende bloem, vochtige grond, humeuze grond, zonnig
Holwortel	<i>Corydalis cava</i>	maart	roze	Lijkt sterk op vingerhelmbloem, maar forser, kieskeurige soort, groeit op humus- en kalkrijke kleigrond.
Vingerhelmbloem	<i>Corydalis solida</i>	maart	roze	Zaait zich uit m.b.v. mieren, niet te voedselrijk, minder fors dan holwortel, schutbladjes gevingerd i.t.t. holwortel
Bostulp	<i>Tulipa sylvestris</i>	april	geel	Sierlijke tulp, als bloei afneemt de grond licht bewerken. Liefst kleiige grond
Knikkende vogelmelk	<i>Ornithogalum nutans</i>	april	groen/wit	Schaduw, kalkrijk, vochtig. Prachtige, subtiel getekende bloemen
Gele anemoon	<i>Anemone ranunculoides</i>	april	geel	In het wild in Zuid-Limburg, vochtige, kalkrijke grond
Daslook	<i>Allium ursinum</i>		wit	Uiengeur, kan gaan woekeren
Wilde hyacint	<i>Hyacinthoides non-scripta</i>	april, mei	blauw	De Engelse 'Bluebell', halfschaduw, voedselrijk, niet te droog

Kraaybeekerhof
a c a d e m i e

onze opleidingen

instromen nog mogelijk

- **opleiding tot natuurvoedingskundige (3 jr).** Op een eigentijdse manier werken aan gezondheid. 20 dagen per jaar vanaf 18 september 2009 op vrijdag.
- **opleiding tot tuintherapeut (2 jr)** Mensen begeleiden met buiten-werk als instrument. Wekelijks op dinsdag vanaf 29 september 2009.
- **opleiding BD-Landbouw (2 jr)** Via duurzame landbouw vitale voeding produceren. 10 blokken van 3 dagen vanaf 16 september 2009.

onze trainingen

- Ik (&) Werk
- LevensPad
- Bewustzijn in bedrijf

Kijk voor meer info op
www.kraaybeekerhof.nl

Ervaar het ultieme fietsvakantiegevoel

Global Cyclist
CYCLING ADVENTURE TRAVELS

**Individuele fietsvakanties
en groepsfietsreizen
naar meer dan 40 bestemmingen**

- gedreven door passie en enthousiasme
- unieke eigen routes
- uitgewerkte routeboekjes + gps tracks
- samenwerking met Trees for Travel!

www.globalcyclist.com • T: 026 339 17 20

LANDGOED DE BARENDONK

Millseweg 13, 5437 NB Beers,
m tel 0622 44 72 54 t 0485 32 15 51
e info@barendonk.nl
w www.barendonk.nl

Gastvrij en fraai bosrijk landgoed gelegen ten zuiden van Nijmegen in het Brabantse land. Wij bieden u **authentieke overnachtingsmogelijkheden** aan van 6 tot 34 personen. Voor zakelijke bijeenkomsten bieden wij de verhelderende rust in een sfeervolle vergaderruimte met weids uitzicht tot 50 personen.

[www. Barendonk.nl](http://www.Barendonk.nl)

TEGELKACHELS

- De beste en zuinigste • Energie besparend • Gezonde stralingswarmte • Eigen import en restauratie • Ruime keuze

De Stoffelhoeve

Stationsweg 86, Oostrum
www.stoffelhoeve.nl

Geopend op afspraak.
Tel. (0478) - 58 59 56 / 58 03 61

SOLAR ACCESS

W: www.solaraccess.nl E: info@solaraccess.nl

Solarpower into the mainstream

SolarAccess is een internationaal opererende aanbieder van hoogwaardige zonnestroom systemen. Inmiddels leveren duizenden door SolarAccess geleverde zonnestroom systemen met een totaal vermogen van meer dan 25 MWp dagelijks duurzame elektriciteit aan het net.

SolarAccess biedt u de volgende activiteiten:

- systeem levering via onze SolarPartners,
- ontwikkeling en realisatie van grote systemen,
- financiering van grote systemen,
- monitoring en onderhoud.

Wij zijn ervan overtuigd, dat zonne-energie een zeer belangrijke energiebron is voor de toekomst.

Bent u geïnteresseerd in de SolarAccess alles in een oplossing voor uw eigen zonnestroom project, neemt u dan contact met ons op.

De Kleine Aarde

Herfst 2009

Cursussen

Workshops

Trainingen

Lezingen

Nieuw aanbod

De Kleine Aarde biedt een rijk aanbod aan cursussen en trainingen die u ondersteunen op het duurzame pad. Hobbymatige cursussen, diverse workshops op het gebied van voeding en biodiversiteit en trainingen voor bedrijven en (overheids)organisaties die een verdieping geven in duurzaam denken, weten en doen.

Activiteiten

Eco-park bij De Kleine Aarde

Diverse installaties van zonnecollectoren en zonnecellen staan opgesteld binnen en buiten de gebouwen. Belangstellenden kunnen informatie inwinnen over de installaties, de verschillende systemen, fabrikanten, subsidies etc.

'De koe' (analoog naar het paard van Troje) is ingrijpend gerenoveerd. Maar liefst twee poten zijn vervangen en het buitenwerk is geheel vernieuwd. Van binnen is een tentoonstelling ingericht over de productie van voedsel, het gebruik, de Voedselvoetafdruk en dierenwelzijn. Interessant en leerzaam, voor volwassenen en kinderen.

Essent stelt in samenwerking met De Kleine Aarde op ons terrein een serie van vijf kleine windturbines op om metingen te doen. Ze zijn bedoeld voor particulieren en bedrijven. De rotordoorsnede van de bladen loopt van 1,1 tot 3,7m. Het onderzoek is van belang om te kijken of de molens economisch gezien kunnen worden terugverdiend.

De **bolwoning**, bakermat van duurzaam bouwen en wonen, is aan de buitenkant geconserveerd. De constructie van vlechtijzer, beton en kurk werd daarbij behouden. In de bolwoning wordt een tentoonstelling over duurzaam bouwen en wonen ingericht.

Inmiddels is de **compoststraat** geheel vernieuwd en in gebruik genomen. Diverse technieken van composteren zijn te bezichtigen.

Doorlopende activiteiten

Kinderspeurtochten

wo t/m zo tussen 10:00 - 17:00 uur

Aardmannetjespad

(voor kleuters) € 1,50 per kind

Speurneuzen (7 à 8 jaar)

€ 2,50 per kind

Codekraker (9 tot 12 jaar)

€ 2,50 per kind

Inspirerend duurzaam op weg

De Kleine Aarde inspireert

1. Lezing Mondiale Voetafdruk

In deze lezing gaan we dieper in op het model van de Mondiale Voetafdruk zoals ontwikkeld door Dr. Mathis Wackernagel. Wij laten u zien hoe het model is opgebouwd, wat de causale verbanden zijn en hoe het model praktisch toepasbaar is te maken. De spreker legt verbanden tussen de mondiale ontwikkeling op het gebied van de

biodiversiteit, de bevolkingsgroei en de economie en breekt een lans voor de duurzame ontwikkeling.

2. Inspiratieworkshop

Wilt u starten met de duurzame ontwikkeling bij u in de organisatie of heeft u extra ondersteuning nodig om mensen in uw omgeving geïnspireerd te krijgen, dan is deze workshop echt iets voor u. Vanuit

de startvragen werken we interactief met het thema duurzaamheid: 'Stel, we hebben morgen een duurzame samenleving. Hoe ziet die er dan uit, hoe gaan mensen met elkaar om en hoe is die georganiseerd?' We laten duidelijk zien waarom het zo belangrijk is dat we vandaag starten met de duurzame ontwikkeling en we gaan in op de kansen die dit biedt voor de deelnemers en de organisatie waarbinnen de deelnemers werkzaam zijn.

3. Een Goede Raad is Duurzaam (mondiaal denken, lokaal handelen)

Deze workshop is speciaal bedoeld voor gemeenteraden, managementteams, directies en raden van bestuur. 'Een Goede Raad is Duurzaam' handelt vanuit de visie 'mondiaal denken, lokaal handelen' en biedt handvatten om deze visie praktisch toepasbaar te maken. Voor

de workshop meten we anoniem de Voetafdruk van de deelnemers en tijdens de workshop wordt de analyse van de onderliggende data teruggekoppeld. De analyse geeft inzicht op de terreinen voeding, mobiliteit, huisvesting, biodiversiteit, recreatie en persoonlijke verzorging. Op die manier zien we waar de meeste duurzaamheidswinst is te behalen. De tips en adviezen die we presenteren geven vervolgens richting aan een interactieve brainstorm die ingaat op de vraag hoe dit toe te passen is binnen de eigen organisatie.

Om anderen te motiveren en inspireren is het geven van een goed voorbeeld handig ... maar dan moet u wel weten hoe dat te doen!

Deze lezingen en workshops worden ingepland zodra zich minimaal acht personen hebben aangemeld.

Bovenstaande lezingen en workshops zijn in overleg met de opdrachtgever op maat te maken. De kosten, in de vorm van een bijdrage aan onze stichting, zijn afhankelijk van het aantal dagdelen dat de spreker of workshopleider eraan besteedt. Het aanbod is vooral bedoeld voor organisaties. Bent u als particulier geïnteresseerd, neem met ons contact op en we bekijken de mogelijkheden.

Voor verdere informatie kunt u contact opnemen met De Kleine Aarde of een e-mail sturen naar cursus@dekleinearde.nl

Kijk voor uitgebreide cursusinformatie op www.dekleinearde.nl

Cursussen - Workshops - Trainingen - Lezingen

Trainingen met (bedrijfs)meerwaarde

De Kleine Aarde werkt samen

Introductielezing Organisatiescan

Met deze Orgscan berekenen we de CO₂-Voetafdruk en Mondiale Voetafdruk van uw organisatie. Meten is weten! Aan de hand van de analyse van een 0-meting geven wij u tips en adviezen om uw organisatie te verduurzamen. Gedurende de introductielezing van anderhalf uur gaan we dieper in op de mogelijkheden voor uw organisatie.

Deze lezing is geschikt voor individuele organisaties en kost € 125,- per anderhalf uur. Heeft u interesse dan kunt u zich aanmelden via d.fennema@dekleineaarde.nl.

Praktisch Idealisme

Voor een duurzame organisatie hebt u gemotiveerde medewerkers nodig. Mensen die vanuit hun eigen idealen werken. In deze workshop leren medewerkers concreet te maken hoe zij

aan duurzaamheid kunnen werken. Elkaar inspireren staat centraal. Met actieve en enthousiasmerende werkvormen brengt u uw idealen in beeld. In gesprek met uw collega's ontdekt u dat er vele mogelijkheden zijn om iets te doen. U gaat op zoek naar wat bij u past. Geïnspireerd gaat u naar huis, met het voornemen om vanaf morgen nieuwe stappen te zetten op weg naar een meer duurzame wereld.

Trainers: Ingrid Kerkvliet en Vivian Siebering

Voor aanmelding en meer informatie: www.workshop-praktischidealisme.nl

Deze workshop kan bij De Kleine Aarde worden gegeven en ook op locatie. Geeft u wel even door dat u via De Kleine Aarde bij hen bent uitgekomen; een deel van de opbrengst gaat dan als donatie naar onze stichting.

Het Duurzame Netwerk

De Kleine Aarde wil zoveel mogelijk mensen laten samenwerken aan de noodzakelijke duurzame ontwikkeling, waarbij de huidige generatie in haar basislevensbehoeften en welbevinden kan voorzien, zodanig dat de mogelijkheden voor toekomstige generaties verbeteren. Om hier vorm

en inhoud aan te geven ontplooit De Kleine Aarde in netwerkverband initiatieven die de maatschappij in actie zet, zoals het begeleiden van organisaties om te verduurzamen. Dit proces verloopt niet alleen met technische oplossingen, maar helpt ook mensen in organisaties op weg, niet alleen voor het bedrijf, maar ook thuis!

We komen graag in contact met mensen die ervaring hebben met begeleidingstrajecten bij mensen en/of organisaties. Je hoeft niet breed onderlegd te zijn op duurzaamheid; belangrijk is wel dat je de intentie hebt om samen te werken.

Introductieavonden over Het Duurzame Netwerk vinden plaats op maandag 28 september, 26 oktober en 23 november van 17.00 – 20.30 uur bij De Kleine Aarde. Ben je geïnteresseerd? Meldt je dan aan bij Duco Fennema via d.fennema@dekleineaarde.nl

Praktisch

Openingstijden

Van april tot en met oktober (herfstvakantie) elke dag van 10:00-17:00 uur

De keuken van het Eco-café is op maandag gesloten en van vrijdag tot en met zondag tot 19:30 uur geopend voor het diner. Buiten de openingstijden is het café te reserveren voor diner, arrangementen of workshops.

Toegangsprijzen

Volwassenen € 5,-
Kinderen 4-12 jaar € 2,50
Kinderen tot 4 jaar gratis
Vrienden van De Kleine Aarde gratis op vertoon van Vriendenpas

Wegwijzer

Naar De Kleine Aarde
Vanaf NS-station Boxtel:

Huurfiets: op werkdagen, telefoon 0411 – 68 59 99.

OV-fiets: op werkdagen bij het NS-station. Aanmelden bij OV-fiets via www.ovfiets.nl

Met de treintaxi, telefoon 0411 – 68 33 84.

Te voet (een half uur lopen): volg de bordjes in het centrum.

Per auto:

Vanaf de A2 uit de richting Den Bosch: afslag Boxtel-Noord; uit de richting Eindhoven: afslag Boxtel. Daarna de bordjes volgen. Kijk op www.dekleineaarde.nl voor een routekaartje of raadpleeg www.routenet.nl

Oproep:
Heeft u een training of workshop die u wilt geven bij De Kleine Aarde in Boxtel, neem dan contact met Jacqueline van Zeist via j.vanzeist@dekleineaarde.nl

Cursussen - Workshops - Trainingen - Lezingen

Hobby en vrije tijd

De Kleine Aarde creatief

VOEDING

Vegetarisch koken voor leukerbekken

Leer tijdens deze workshop hoe je een heerlijke vegetarische biologische maaltijd bereidt met volop verse natuurlijke ingrediënten. Met vegetarische en biologische ingrediënten draagt u bij aan mondiale en regionale duurzaamheid. Daarnaast is vegetarisch eten gezond en zorgt het voor lekkere variatie.

Cursusdata: 17 oktober, 14 november en 12 december 2009
10:00-14:00 uur, kosten € 55,- per cursus, docente: Marion Pluimes

Genieten van eetbare wilde planten

Leer welke planten in het wild eetbaar zijn, en hoe ze veilig

gegeten kunnen worden. Bepaal de oogstdatum, welke planten giftige 'look-alikes' hebben, wat hun voedende en helende kwaliteiten zijn, en hoe u ze smakelijk kunt bereiden? De Kleine Aarde biedt deze workshop aan in samenwerking met Laurette Slobbe van 'Florae'. www.florae.nl

Kruidenworkshop

Van brandnetelsoep tot zevenbladpesto! Tijdens deze workshop maakt u kennis met kruiden die we zo uit de natuur kunnen plukken en verwerken. Ontdek hoe er van zevenblad een heerlijke pesto maakt wordt en hoe van zowel brandnetel als soep zalf is te maken.

'De Spreuk' verzorgt een groot aantal workshops in de breedste zin van het woord, in grote lijnen verdeeld in voeding, geneeskraft, drankjes en cosmetica.

Dikwijls lopen de onderwerpen in elkaar over. Een workshop "lavendel" bijvoorbeeld behandelt de verschillende soorten en hun biotopen, adviseert over het onderhoud in de tuin, het maken van etherische olie, enkele recepten en het maken van één of meer producten.

Cursusdata: 26 september 2009,

10.00-13.30 uur, kosten: € 40,- (inclusief eenvoudige lunch, koffie of thee en documentatie), docente: Maartje de Graaf

Workshop winterjams maken

Het verwerken van bewaarfruit als appels en peren en gedroogd fruit tot een smakelijk broodbeleg is niet moeilijk. Met of zonder suiker, honing of ander zoetmiddel kun je een goed houdbaar product maken. Kruiden en noten maken er iets speciaals van. Na een korte uitleg bereidt u samen met andere cursisten enkele soorten heerlijke jam. Cursusdatum: 21 november, 14.00-16.30 uur, kosten: € 30,-, (inclusief koffie of thee, documentatie en receptenfolder inbegrepen), docente: Marié-Jose Meertens

Kijk voor uitgebreide cursusinformatie op www.dekleineaarde.nl

Cursussen - Workshops - Trainingen - Lezingen

Hobby en vrije tijd

De Kleine Aarde creatief

CREATIVITEIT

Crèmes en zalven

Leer in deze boeiende workshop hoe u zelf plantenextracten in natuurlijke crèmes en zalven kunt verwerken. Deelnemers mogen de crèmes mee naar huis nemen. Cursusdatum: 3 oktober 2009

13:30-16:00 uur, kosten € 32,50 (inclusief koffie of thee), docente: Agnes ten Haken

Douchegel, lippenbalsem, shampoo

Met natuurlijke ingrediënten leert u heel eenvoudig douche-gel, lippenbalsem en shampoo

te maken. De zelfgemaakte producten neemt u natuurlijk mee naar huis! Cursusdatum: 17 oktober 2009
14:00-16:00 uur, kosten € 30,50 (inclusief koffie of thee), docente: Agnes ten Haken

Viltworkshop, feest-sjaal

Viltten is een oeroude techniek waarbij u met plukken wol, water en zeep een lap maakt. Door het geven van viltworkshops deel ik mijn passie van viltten, textiel en kleur en breng ik de kennis van het viltten aan anderen over. Cursusdata: 14 november 2009
13:00-17:00 uur, kosten € 75,- (inclusief koffie of thee), docente: Charlotte Tielemans

BIODIVERSITEIT

Ecologische moestuin: bodem en teeltplan

In deze cursus wordt ruim aandacht geschonken aan bodem-zorg, bemesting en compostering, het inrichten van de tuin en het maken van een teeltplan. Cursusdatum: 10 oktober 2009, 10:00-16:30 uur, kosten € 55,- (inclusief koffie of thee, lunch en documentatie), docente: Marie-José Meertens

Ecologische moestuin: teelten, ziekten en plagen

In deze cursus wordt dieper ingegaan op de diverse teelten en groenten en kleinfruit en het voorkomen van ziekten en plagen. Cursusdatum: 17 oktober 2009, 10:00-16:30 uur, kosten € 55,- (inclusief koffie of thee, lunch en documentatie), docente: Marie-José Meertens

Fruitbomen snoeien

Op deze studie/praktijkdag leert u kijken naar de vorm en de ontwikkeling in de groei van fruitbomen. U leert alles over het onderhoud van hoogstam fruitbomen, de snoeiwijze voor een optimale productie en vormsnoei bij jonge bomen. Die kennis past u onder leiding van de docent direct toe in de praktijk op een speciale locatie. Cursusdatum: 28 november 2009 09:15-16:30 uur, kosten: € 65,- (inclusief koffie of thee, lunch en documentatie), docent: Cees Sleutjens

Aanmelden voor een workshop of cursus kan tot drie weken voor aanvang van de betreffende cursus*.
Wilt u zich opgeven of meer informatie ontvangen, dan kunt u bellen naar 0411 - 68 49 21 of een e-mail sturen naar cursus@dekleinearde.nl
Vermeld daarbij alstublieft de naam en datum van de cursus en uw naam, adres en telefoonnummer.

* Wilt u zich nog opgeven binnen drie weken voor een cursus, neem dan contact op met Jolanda de Laat om te vragen of er nog plaats is.

Zonnepanelen aanschaffen met subsidie?

Alleen de beste merken: ScheutenSolar, SMA, Schletter.

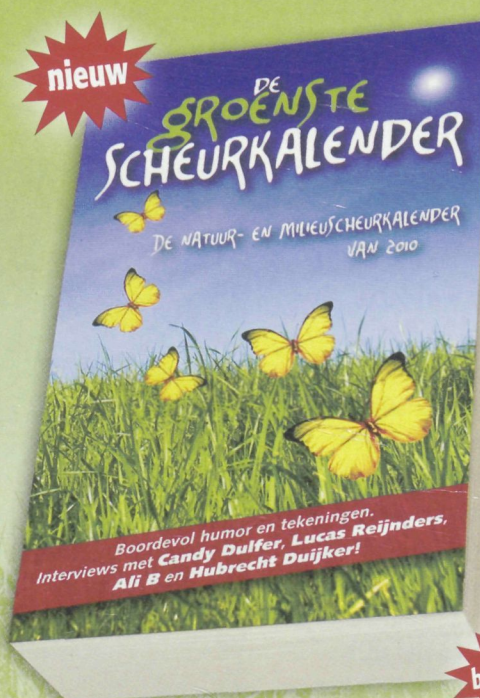
Levering uit voorraad.

Compleet gemonteerd, inclusief afhandeling naar uw netbeheerder, SenterNovem en CertiQ.

Bel of mail voor onze beste prijs!

De Steeg 3 | 6333 AT Schimmert | T 045 404 0604 | info@newenergysystems.nl

www.newenergysystems.nl

bestel nu!

Boordevol humor, karikaturen, natuurtekeningen, interviews en informatie.

Bestel met de Duurzame (w)aardekaart of bij info@bloomingmedia.nl.

Zie www.degroenstescheurkalender.nl.

Mee feesten in de boomgaard?

Adopteer dan nu een appelboom!

- uw eigen adoptieboom met naambordje
- bloesemfeest en plukfeest voor u en uw vrienden
- gratis de supersterke boodschappentas

Kijk op www.adopteereenappelboom.nl en meld u nu aan!

U kunt ook iemand verrassen met een Plukkado!

Cursussen - Workshops - Trainingen - Lezingen

ECO-park, tuinen en bezoekerscentrum

De Kleine Aarde nodigt uit

Het Eco-park en de tuinen van De Kleine Aarde zijn een bezoek meer dan waard. Het bezoekerscentrum is geheel gebouwd met duurzame materialen, zodat optimaal gebruik wordt gemaakt van zonlicht als warmte-, licht- en energiebron. De kas op het terrein is weer in gebruik als groentekas, zodat de keuken dagelijks voorzien wordt van verse groenten en kruiden. De verschillende tuinen, zoals de ecologische moestuin en siertuin, de kruidentuin en de eetbare siertuin inspireren bezoekers en ondersteunen hen bij het maken van een duurzame keuze. De biodiversiteit op het terrein is mede hierdoor enorm.

Informatiecentrum en winkel

Voor alle informatie over ons werk, de tentoonstellingen, entreebewijzen en reserveringen. In de winkel

is het assortiment inmiddels flink uitgebreid met boeken, wijnen, duurzame gebruiksartikelen en zeep en parfum op basis van etherische oliën.

Bike-experience

Testplaats voor bijzondere fietsen. Geopend van april tot en met oktober, op woensdag, zaterdag en zondag van 12:00-16:00 uur.

Werelds Wonen

Inspiratie en informatie over eigentijdse en duurzame woning-inrichting.

Arrangementen

Voor individuele bezoekers en groepen zijn er verrassende arrangementen mogelijk.

Vergaderen & overnachten

Naast vergaderaccommodaties beschikt De Kleine Aarde over sfeervolle overnachtingsmogelijkheden in een van onze zestien kamers. Een bijzondere locatie voor uw vergadering, bezinningsweekend, training, workshop of familiebijeenkomst in de natuurrijke omgeving van Boxtel. De keuken is uiteraard biologisch en uitzonderlijk lekker!

Rondleidingen & excursies

Wandel met een gids door het Eco-park, het bezoekerscentrum of de woonwijk In Goede Aarde.

Kinderen & scholen

Speurtochten voor alle leeftijdsgroepen, zeer geschikt voor zowel groepen als individuele bezoektjes. Er zijn speciale kinderarrangementen voor kinderen van 8-10 jaar.

Herfstgeneugten

Bent u ook zo blij met de overvloed van kleur in de herfst? Prachtig vlammeend blad, maar ook een overvloed aan vruchten: paarse bramen, oranje rozenbottels, zwarte vlierbessen, rode en gele herfstframbozen. Heerlijk om gezond van te snoepen; bramen en frambozen zelfs zo van de struik. Prima om een wintervoorraadje jam en sap mee te maken. 'Superfood' heet het ook wel heel hip, maar het klopt wel! Ze zitten vol vitamines en antioxidanten.

Herfstframbozen passen perfect in een ecologische tuin. Door te kiezen voor herfstframbozen vermijd je grotendeels het wormpjesprobleem dat veroorzaakt wordt door de larven van de frambozenkever. Deze kever legt in mei eitjes in de bloemen van zomerframbozen. Herfstframbozen bloeien later, na de legperiode van de kever.

Dineren bij De Kleine Aarde met een kleine VoedselVoetafdruk*. U kunt genieten van een (h)eerlijk biologisch diner, gemaakt met seizoensgroenten en streekproducten.

Wel even reserveren!

* meer informatie op www.voedselvoetafdruk.nl

TerraSana introduceert

Barnhard Bodywear

For men and women

Bio Cotton

NIEUW

Bewust beter!

Design, comfort en een perfecte pasvorm. Met Barnhard Bodywear zorg je niet alleen goed voor jezelf, maar ook voor het milieu. De nieuwe ondergoedcollectie van TerraSana is gemaakt van 100% biologisch katoen en wordt op een sociaal verantwoorde manier geproduceerd, zonder bestrijdingsmiddelen. Door bewust te kiezen, is Barnhard Bodywear bewust beter.

www.barnhardbodywear.com

BIOLOGISCH BEGINT BIJ BOLSTER.NL

Groot assortiment biologische zaden:

• groenten • bloemen • kruiden

Gratis catalogus op aanvraag via www.bolster.nl
of via telefoon: +31(0)578-621433

De Bolster biologische zaden
Oude Oenerweg 13 | NL-8161 PL Epe

EKOGRAS

DAKBEGROEIING

NIEUW EASYGROEN

cassette systeem

De oplossing voor
een duurzaam groendak!

*Tevens leverbaar als
DOE-HET-ZELF pakket*

Tel. 0418 - 512927

E: info@ekogras.com

www.ekogras.com

REGELadvertenties

Maximaal 50 woorden. Tarief: t/m 20 woorden € 35,-. Daarboven € 1,75 per woord. Voor brieven onder nummer € 4,- extra. Bewijsnummer € 8,50 extra inclusief BTW. Stuur uw tekst op papier, per fax (lieft getypt) of e-mail naar Regeladvertenties, De Kleine Aarde, Postbus 151, 5280 AD Bostel, fax (0411) 68 34 07, h.petter@dekleineaarde.nl. Vermeld uw adres; u krijgt een factuur toegestuurd. De redactie behoudt zich het recht voor advertenties niet te plaatsen. Zend uw regeladvertentie voor het winternummer vóór 1 november 2009 in.

Regeladvertenties herfst 2009

TE KOOP

Wij leveren onder garantie nieuwe, opnieuw geëmailleerde en gebruikte AGA's. Ook voor verhuizing, onderhoud, reparatie en ombouw naar gas kunt u bij ons terecht. De showroom is uitsluitend geopend op afspraak. Voor meer informatie zie onze website www.classiccookers.nl

EERLIJKE dan FSC. De enige eerlijke plankenvloer is een iepenvloer van een iepenboom die de iepziekte heeft. Te koop vanaf € 35,- p/m2. Grenen € 13,- p/m2, kastanje € 22,- p/m2, www.baxhoutenvloeren.nl, Terheijden, tel. (076) 593 21 88

EERLIJKE ZWEEDESE NATUURVERF Import Zweedse matte kleuren. Duurzaam, al eeuwen in gebruik, voor binnen en buiten Lijnoliebasis, oplosmiddelvrij www.moosfarg.com

OBILOT NATUURTEXTIEL sinds 1982 in Zutphen, winkel voor mode en basics van bio-katoen, Demeterwol, hennep, zijde, linnen, voor dames, heren en kinderen, biologisch babyuitzet en goed advies Groenmarkt 1, tel. 0575 - 517091, www.obilot.nl <http://www.obilot.nl>

TE HUUR/VAKANTIE

NEDERLAND

ZUID LIMBURG. Vakantiewoning op Stilteplek in buitengebied. Voor 2/3 volwassenen: geen kinderen. Zie beslist: www.hofvanbommerij.nl Speciaal arrangement voor bezinningsweekenden. Te gast bij moeder natuur. Twee fijne natuurkampeerterreinen in Brabant en Limburg. Heerlijk kamperen, trekkershutten en tipi te huur. WWW.NATUURKAMPEERSITE.NL

ZUID LIMBURG. Carréboerderij in natuur-, rust-, vogelgebied, landschapspark "de GRAVEN" slechts één luxe appartement voor 2 personen. Rookvrij, 20 minuten Maastricht/Aken, 30 minuten Luik/Tongeren. fietsen aanwezig. www.deboerenzwaluw.nl / www.deboerenzwaluw.nl of 046 - 4432658.

GELDERSE ACHTERHOEK. Vier stenen vakantie-woningen en minicamping bij woonboerderij. Fijne fietsomgeving. Als u van rust en ruimte houdt. Silvolde (0315) 329 728. www.meyboske.nl

Unieke Vakantiebungalow Overijssels **VECHTDAL.** Rust, ruimte en comfort. Grote besloten tuin aan bosrand waar regelmatig eekhoorntjes zijn. Optimale privacy. www.uniekevakantiebungalow.nl

Uw regeladvertentie op de website van De Kleine Aarde is ook mogelijk voor hetzelfde bedrag als hierboven aangegeven. Wilt u zowel op de website als in het magazine adverteren, dan rekenen wij voor het magazine de hele prijs en voor dezelfde advertentie op de website de halve prijs.

ROOKVRIJE VAKANTIEHUIZEN

Lekker op vakantie in een rookvrij vakantiehuis? Op www.rookvrijevakantiehuizen.nl vindt u meer dan 5000 rookvrije vakantiehuizen in Nederland en Europa.

SCHIERMONNIKOOG: Nationaal park, autovrij eiland, gezellige 4 persoons vakantiewoning. Strand ongeveer 1 km. Weekend € 150,- / midweek € 200,- tel: 06-20029430. agrimonie@live.nl

FRANKRIJK

ECOLONIE, al 20 jaar toonaangevend in het praktiseren van de Eco-levenswijze. Ontdek deze plek voor een betaalbare, creatieve, duurzame en inspirerende vakantie! www.ecolonie.eu

Anders & kleinschalig op vakantie in **FRANKRIJK** bij Nederlandstalige eigenaren. Mens- en natuurbewust, milieuvriendelijk www.petite-france.com

DUITSLAND

WESERBERGLAND 33034 Gehrden ± 200 km v.a. grens 4(7) persoons vrijstaande Bungalow. Panorama uitzicht! groot terras, uitstekende mogelijkheden; wandelen, biken, vogels-wild spotten. Cultuur, thermen en kuurparken vanaf € 350,- per week excl. Kosten. 06-53162856, hansemy@hotmail.com

GEZOCHT

Wij (een familiehotel in de Zwitserse Alpen) zijn op zoek naar een **kookliehebber** of **KOK** voor, in ieder geval, winterseizoen 2009-2010 en eventueel al deze herfst. Wie heeft er zin of weet iemand anders? Reacties graag naar mail@hotelhuettenberg.ch of

telefonisch 0041 55 6536464.
Alvast hartelijk bedankt!
Koert & Martje Zoetmulder.

WOONGROEP nabij Zutphen zoekt nieuwe huisgenoten. Onze woongroep is gevestigd op een landgoed van Natuurmonumenten. Wij hebben ruimte voor twee nieuwe huisgenoten die tijd en aandacht hebben voor de directe leefomgeving. Onze plek is het meer dan waard! Belangstelling? Stuur een e-mail naar woonvereniging@xs4all.nl of bel 06-51364580.

OVERIG

EIGENTIJDEN NETWERK al dertigduizend mensen sloten zich aan bij dit vierdimensionaal ecologisch, spirituele netwerk. Lees er over op: www.eigentijdennetwerk.nl

MENSEN EN MOGELIJKHEDEN

Zoekt u mensen om samen iets te gaan doen? Stuur een bericht van maximaal 50 woorden naar Mensen en Mogelijkheden, De Kleine Aarde, Postbus 151, 5280 AD Bostel, fax (0411) 68 34 07 of h.petter@dekleineaarde.nl Een gratis service, uitsluitend voor donateurs. Niet voor commerciële berichten. De redactie behoudt zich het recht voor advertenties niet te plaatsen. Stuur uw bericht voor het voor het herfstnummer voor 1 augustus 2009 in.

We zoeken handige **KLUSSERS** die mee willen helpen onze grote tuin en vijver te ontwikkelen in de visie van permacultuur. Groenten, kruiden, bessenstruiken en fruitbomen. Onder andere aanleggen van paden, watersystemen en bouwwerken voor zitjes m.g.v. aanwezige materialen/ steen, hout en glas. Er is mogelijkheid voor overnachten dus liefst twee of meer dagen achter elkaar. Voor eten en drinken wordt gezorgd. Aan de rand van de hondsrug en het Aa en Hunzedal in het mooie Drenthe. Bij Galerie Pommona, Hoofdstraat 58 in Gasselternijveen. 06-12268172 of 06-29204451

'Hou je van het buitenleven, natuur, dieren?
BioBoer zoekt lieve vriendin tot 55 om samen te wonen op ecologische boerderij.
tel: 06 - 36010758

(advertenties)

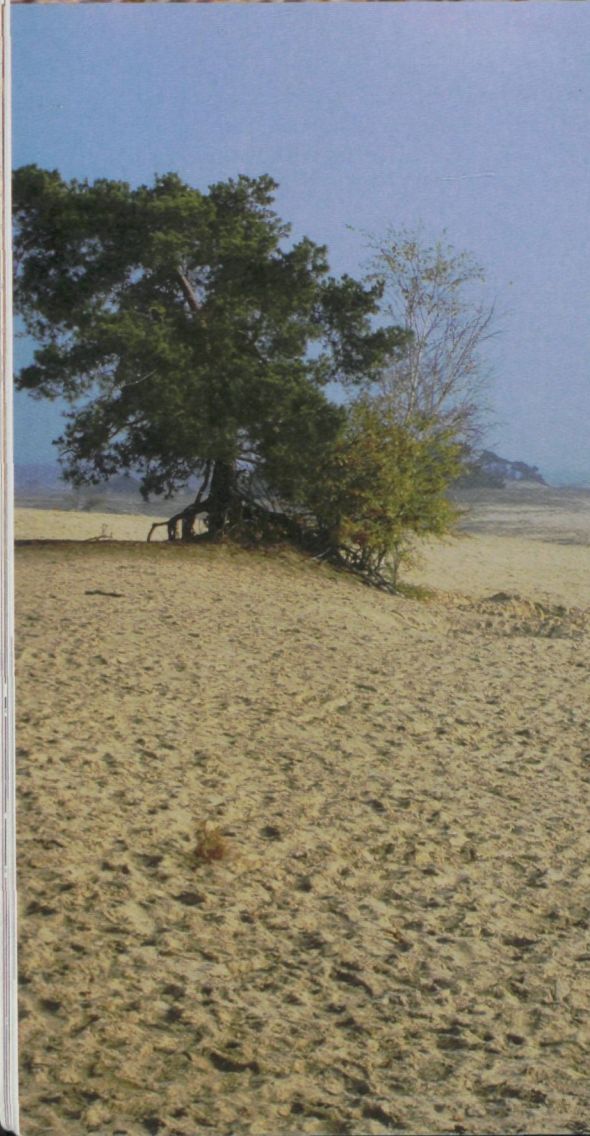
biodivers b.v.

INHEEMSE ZAADMENGSELS VAN NEDERLANDSE HERKOMST

Voor bermen, dijken, oevers, duin(valleien) etc.
Wij verstrekken tevens ecologische adviezen

Vraag onze brochure/prijslijst

Jan Tinbergenstraat 25-8, 2811 DZ Reeuwijk
Tel: 0182-304808, Fax 0182-304245
Internet: www.biodivers.nl info@biodivers.nl

Hoge bomen en majestueuze kathedralen

De Veluwe met andere ogen

De herfstkleuren van de Veluwe doen ons graag anders geloven, maar achter het schijnbaar ongerepte natuurschoon gaan eeuwen van menselijk ingrijpen schuil. Wie er oog voor heeft, ziet overal hoe de mens het landschap zijn wil heeft opgelegd. De herfst is er gelukkig niet minder mooi door.

TEKST EN FOTO'S: FLIP VAN DOORN | ILLUSTRATIE: ROLF WEYBURG

De Veluwe is het grootste aaneengesloten bosgebied van Nederland. Twee Nationale Parken maken er deel van uit. Edelherten, wilde zwijnen, ruige heidevelden en eindeloze bossen bepalen het karakter van de streek. Wie Veluwe zegt, zegt natuur. Maar dat is een misvatting. De Veluwe bestaat vrijwel helemaal uit cultuurlandschap. Dat landschap is ontstaan dankzij een eeuwenlange wisselwerking tussen mens en natuur. Wie met andere ogen naar de omgeving kijkt, ziet tussen de prachtige herfstkleuren overal sporen van menselijk ingrijpen.

Levensader

De laatste jaren groeit het besef dat de mens vaak te onbezonnen met het Veluwe landschap is omgesprongen. Ecoducten verschijnen nu, hekken verdwijnen en de bossen worden op een natuurlijke manier beheerd. Of neem de Grift. Apeldoorn is aan deze beek ontstaan, al vroeg in de 14e eeuw stond aan de oevers een watermolen. Maar in de vijftiger jaren van de afgelopen eeuw besloten de lokale bestuurders dat het beter was het water via betonnen duikers naar het Apeldoorns Kanaal te leiden. Onlangs is de Grift weer boven de grond gehaald. De beekloop is door vrijwel heel Apeldoorn te volgen en het heldere beekwater biedt weer plaats aan bijzondere planten en vissen. En al is de Grift aan de rand van het winkelgebied van Apeldoorn weinig meer dan een kaarsrechte sloot in een betonnen bak, juist in dit gedeelte is begin dit jaar de

beekprik aangetroffen. De aanwezigheid van deze zeldzame vis toont aan dat het water van de Grift weer zuiver is en voldoende stroomt. Apeldoorn heeft zijn levensader terug.

Baronnenlijn

De ontwikkeling van Apeldoorn nam een vlucht toen koning-stadhouder Willem III er in 1684 een kasteeltje kocht. Aanvankelijk diende het Oude Loo als jachtslot. Ernaast verrees Paleis Het Loo, dat alle Nederlandse vorsten tot en met koningin Wilhelmina als zomerresidentie gebruikten. Dankzij de koninklijke aanwezigheid was het relatief kleine Apeldoorn een van de eerste plaatsen in Nederland die aansluiting kreeg op het spoorwegnet. Kort voor knooppunt 63 volgt de fietsroute een klein stukje van de Baronnenlijn. Deze spoorlijn verbond Apeldoorn in 1887 met Hattem, en had zelfs een aftakking naar Paleis Het Loo. Een oudespoorbrug over de Koningsbeek doet nu dienst als fietsbruggetje in de voormalige spoordijk, de beek ontspringt in de bossen bij Het Loo en stroomt even oostelijker in de Grift uit.

Boomstronkenkathedraal

De Paleisbossen van Het Loo en de tienduizend hectare bos van de Koninklijke Houtvesterij vormen samen Kroondomein Het Loo. Toen Willem III het landgoed in 1684 aankocht, hoorde er zo'n drieduizend hectare bos bij. Koningin Wilhelmina heeft daar later nog eens zeventuizend hectare aan toegevoegd. Het grootste deel van de Koninklijke

Houtvesterij is vrij toegankelijk voor wandelaars en fietsers, restricties gelden er eigenlijk alleen in het jachtseizoen. Om haar verbondenheid met zowel het volk als het Kroondomein te onderstrepen, liet koningin Beatrix ter gelegenheid van haar zestigste verjaardag een vrij toegankelijk landschapskunstwerk plaatsen. Het is 125 meter lang en 35 meter breed, maar toch moeilijk te vinden. De Boomstronkenkathedraal is een geesteskind van kunstenaar Marinus Boezem. Hij plaatste veertig bronzen boomstronken in het bos. Daarbij hield hij zich aan het grondplan van de Nôtre Dame van Reims. Deze kathedraal werd in de 13e eeuw gebouwd als 'spiegel van de natuur.' De gepolijste koppen van de stronken weerspiegelen op hun beurt de bomen die eromheen groeien. Midden in de bossen zorgt het enorme kunstwerk voor een vervreemdend effect, niet in de laatste plaats omdat het ondanks de omvang helemaal opgaat in

Groene Kathedraal

De Boomstronken-kathedraal is niet het eerste kunstwerk waarbij Marinus Boezem zich laat inspireren door de Nôtre Dame van Reims. Even ten oosten van Almere-Haven staat zijn Groene Kathedraal. Geen bronzen boomstronken daar, maar levende populieren die volgens het grondplan van het Franse voorbeeld staan opgesteld. Daarmee heeft dit landart object niet alleen de omvang, maar ook de hoogte van een echte kathedraal. Ook bij de Oosterscheldedam heeft Boezem een kathedraal laten verrijzen, dit keer met enorme blokken basalt.

de omgeving. Het is zelfs even zoeken. Na een vergrast heideveldje aan de rechterzijde, bij een bocht in het pad, gaat een karrenspoor rechtsaf het bos in. Er staat een bordje 'Kroondomein', maar geen verdere aanwijzing. Dat was ook de bedoeling, koningin Beatrix wilde dat mensen moeite moesten doen om het kunstwerk te vinden. Aan het einde van het karrenspoor zijn de stronken duidelijk zichtbaar. Wie bij knooppunt 8 aankomt is te ver doorgereden en moet een paar honderd meter terugfietsen.

Assel

Niet alleen de Boomstronkenkathedraal is een menselijke ingreep in de natuur. Vrijwel alle bossen die de fietstocht aandoet zijn door mensen aangeplant. Nog geen twee eeuwen geleden bestond de Veluwe voor een derde deel uit stuifzandvlaktes. Al vanaf de prehistorie hadden mensen bos gekapt om landbouw te kunnen bedrijven. Op de schrale zandgronden wilde daarna weinig anders meer groeien dan wat heide. Inmiddels doen de bossen aan alsof ze hier altijd gestaan hebben. Een tapijt van goudgeel blad bedekt de bosbodem. De bosbessenstruiken zijn kaalgevreten, de bermten stukgewoeld; wilde zwijnen laten overal hun sporen achter. Overigens zijn ook de wilde zwijnen en de edelherten door mensen op de Veluwe geïntroduceerd. In de eerste plaats om de elite, en dan met name de leden van het Koninklijk Huis, in de gelegenheid te stellen te jagen. Een prachtig heideveld is de Asselse Heide, waar het fietspad met het terrein mee glooit. Even buiten de route liggen de

verstilde kapel en de natuurbegraafplaats van Assel. De naam van cafetaria Halte Assel herinnert aan het stationnetje dat hier ooit voor koning Willem III werd gebouwd.

Duinen

En dan de Duinweg. In de wijde omtrek is hier geen zee te bekennen, maar duinen zijn er des te meer. Het Kootwijkerzand was halverwege de 19e eeuw het gevaarlijkste stuifzandgebied van Nederland. Deze Sahara-in-het-klein breidde zich steeds verder uit. Het actieve stuifzand bedreigde akkers, en zelfs hele dorpen. Toch zijn zelfs deze 'woeste' zandgronden door toedoen van mensen ontstaan, en ook weer beteugeld. In 1899 werd Staatsbosbeheer opgericht, in eerste instantie met als doel het Veluwse stuifzand te lijf te gaan middels het aanplanten van bossen. Uiteindelijk mocht ongeveer vijf procent van het stuifzand blijven liggen, als natuurreservaat. Het Kootwijkerzand is nu het grootste actieve stuifzandgebied van Europa. Staatsbosbeheer beschouwt het gebied als haar geboortegrond en plaatste ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan een uitkijktoren aan de rand. Het loont de moeite de fiets even te stallen bij het informatiebord en de korte wandeling naar de uitkijktoren te maken. De afwisseling van naaldbomen en loofbomen in herfstkleed rond de uitgestrekte zandvlakte, het spel van zon en schaduw, de solitaire bomen in de verte; deze verlaten plek staat symbool voor de haat-liefdeverhouding die de Veluwe en zijn bewoners al sinds mensenheugenis hebben.

Radio Kootwijk

Voorals ten zuiden en ten oosten van het Kootwijkerzand is de leegte bijna onwerkelijk. Alleen oefenende militairen verstoren soms dat beeld, voor het overige is Nederland hier alles behalve vol. Uitgerekend op dit totaal verlaten deel van de Veluwe staat een van de meest opmerkelijke bouwwerken. Wederom een kathedraal, ditmaal van beton. Vanuit dit 'Gebouw A' vond vanaf 1928 radiocommunicatie met Nederlands-Indië plaats. Voor deze plek werd gekozen omdat de storing er minimaal was, in het gebouw zijn om die reden zelfs geen spijkers gebruikt. Architect Julius Luthmann liet zich bij het ontwerp inspireren door de sfinx bij de piramides van Gizeh.

Hoog Buurlo

Herfst in Nederland wordt niet mooier dan in Hoog Buurlo. In zekere zin is deze fietsroute een wat omslachtig excuus om de buurtschap met een bezoek te vereren in het mooiste denkbare jaargetijde. Twee schaapskooien en twee huizen, daaruit bestaat de bebouwing. Een weiland, een akker en een imposante beukensingel, heel veel meer is het niet. En als we het dan toch over de invloed van mensen op het Veluwse landschap hebben; zo kan het ook. De eerste vermelding van 'Burlohe' dateert uit het jaar 814. Dit is een van de oudste en mooiste bewaarde voorbeelden van Nederlands cultuurlandschap. Stap af, kijk rond, bezoek de schaapskooi, onderga de herfst in Hoog Buurlo en stel de terugtocht naar Apeldoorn en de bewoonde wereld zo lang mogelijk uit. Echt waar, mooier dan hier wordt het niet.

200 Plekken cadeau

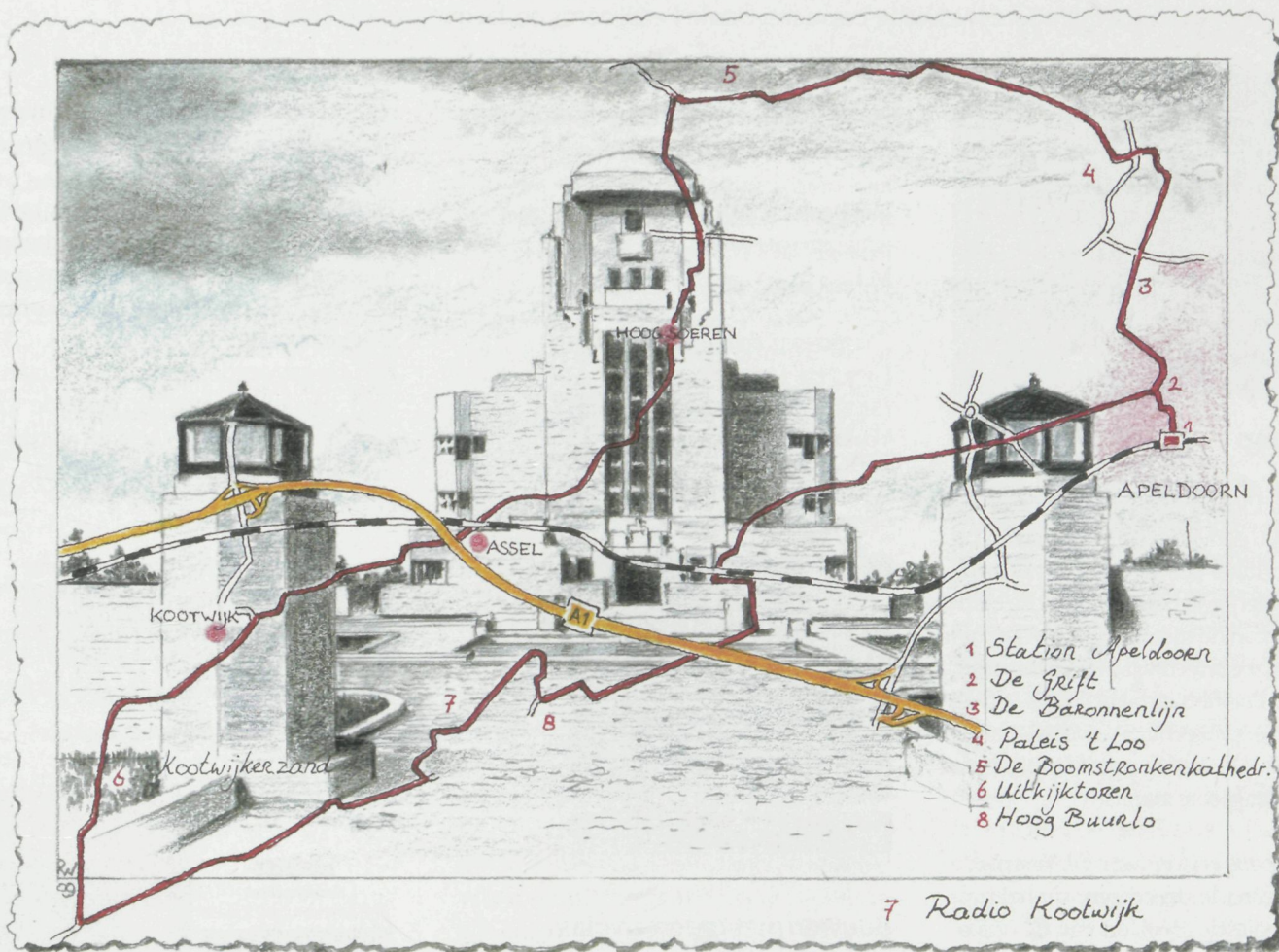
Behalve dit artikel over de Veluwe, schreef Flip van Doorn ook een gids met de streek als onderwerp. *Veluwe - 200 Plekken die je echt gezien moet hebben* staat vol bekende en minder bekende bezienswaardigheden. Veel natuur, dat spreekt voor zich, maar ook beeldende kunst, moderne architectuur en archeologie.

De hoogste waterval van Nederland, een eenzaam heidegraf, eeuwenoude grenspalen, een kerk vol schilderijen van Jan Toorop, en nog heel veel meer.

De Kleine Aarde geeft vijf exemplaren van het boek weg. Stuur een sprekend kaartje naar de redactie van De Kleine Aarde waarop u aangeeft wat u de mooiste plek op de Veluwe vindt en waarom. De vijf meest originele inzenders krijgen het boek cadeau.

Veluwe - 200 Plekken die je echt gezien moet hebben, door Flip van Doorn. Uitgeverij Terra Lannoo, Arnhem. ISBN 978 90 5897 825 7. Prijs: € 9,95

Start fietsroute: Station Apeldoorn, centrumzijde

Afstand: 48 kilometer

Stationsplein in westelijke richting verlaten, dan Re de Hoofdstraat op. Bij winkelgebied Re, Kanaalstraat.

1e kruising Li, Stationsstraat. Bij stoplichten de Deventerstraat oversteken, Rd Regentesselaan. Na ca. 100 meter ligt knooppunt 60. Vervolgens het knooppuntennetwerk volgen:

63-08-09-10-38.

Vanaf knooppunt 38 wijkt de route even af van het knooppuntennetwerk (Hier is het ook mogelijk de route in te korten. In dat geval doorfietsen naar knooppunt 41 en daar de route weer oppikken).

PS 20266 Re, ri Kootwijk, parallel aan spoorlijn, dan onder snelweg door. Ca. 200 meter voorbij PS 62847 Li, Kerkendelweg. Bij Y-splitsing ter hoogte van bungalowpark schuin Li,

Duinweg. Einde Duinweg Li, langs Natuurkampeerterrein Zanderdennen, Noorderheideweg. PS 20852 Li, ri Harskamp. (Hier start een korte wandelroute naar de uitkijktoren aan het Kootwijkerzand.) Volgen tot knooppunt 71.

DaarLinaar40, Hoog-Buurloseweg, Later Burelhul. Dan naar 41 (Radio Kootwijk, Li bij knooppunt 40, Turfbergweg). Dan knooppunten 42 en 59 en 60. Bij 60 rechts afslaan en via Regentesselaan, Stationsstraat, Kanaalstraat en Hoofdstraat terug naar het station.

(advertenties)

HOOG
 HANGMATTEN

Specialist sinds 1979.

Open: zaterdag van 10 tot 17 uur of op afspraak

Wijksestraat 41,
 6617 BZ Bergharen.
 Tel/fax: 0487-53 14 29.

www.hoog.nl

Wij hebben ook een Bed & Breakfast waar u desgewenst in een hangmat kunt slapen.

www.hebkesberg.nl

INTERIEURARCHITECTUUR
atelier jan franssen

geeft vorm aan
 wonen en werken

Met de natuur als uitgangspunt maken wij ontwerpen en adviseren bedrijven en particulieren bij ruimte-indeling, renovatie, bouwtekeningen, meubels en verlichting, kleur en materiaal.

026 443 75 83

www.atelierfranssen.nl

DE NIEUWE KEUKEN ...

Natuurlijke materialen, energiezuinige apparatuur, oerdegelijk vakmanschap. Ontworpen en uitgevoerd volgens uw **eigen** wensen.

Bernhagen®
Natuurkeukens

Tel. (030) 691 25 28
info@natuurkeukens.nl
www.natuurkeukens.nl

... NATUURLIJK MOOI

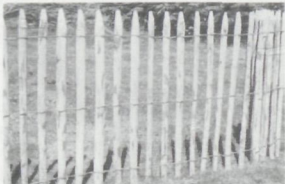
Gevlochten wilgentenen tuinschermen *de vlechterij*

Elke gewenste afmeting vanaf 10 m² bij u thuis precies op maat gevlochten. Tevens levering van wilgentenen mogelijk.

De Vlechterij, Zeist
Telefoon: 030-6995005
www.vlechterij.nl

Nu ook: natuurvriendelijk geteeld **kastanjehout uit Frankrijk:**
Diverse maten ronde kastanjepalen
Franse kastanjehekken in diverse hoogten en latafstanden.
Prijislijst op aanvraag of kijk op onze site.

**Familienhotel/
Hüttenberg**

Braunwald

www.hotelhuettenberg.ch

Een huiselijk familiehôtel voor de actieve vakantieganger midden in een veelzijdig wandelgebied in de Zwitserse Alpen.

betaalbaar - gezellig - rookvrij

volpension va. € 42,-
speciale kinderprijzen

Koert & Martje Zoetmulder
Hotel Hüttenberg
8784 Braunwald
Zwitserland
0041 55 643 3244
mail@hotelhuettenberg.ch

EM: EFFECTIEVE MICRO-ORGANISMEN

Méér dan goede bacteriën alleen!

gratis!

Starter-aanbieding:
2 bokashi keukenemmers + een zak starter en een uitgebreide handleiding voor **€ 59,95** [ex. verzendkosten]
Nu ook leverbaar vanuit de winkel op het park van "de kleine aarde".

EM EFFECTIEVE MICRO-ORGANISMEN

www.emna.eu

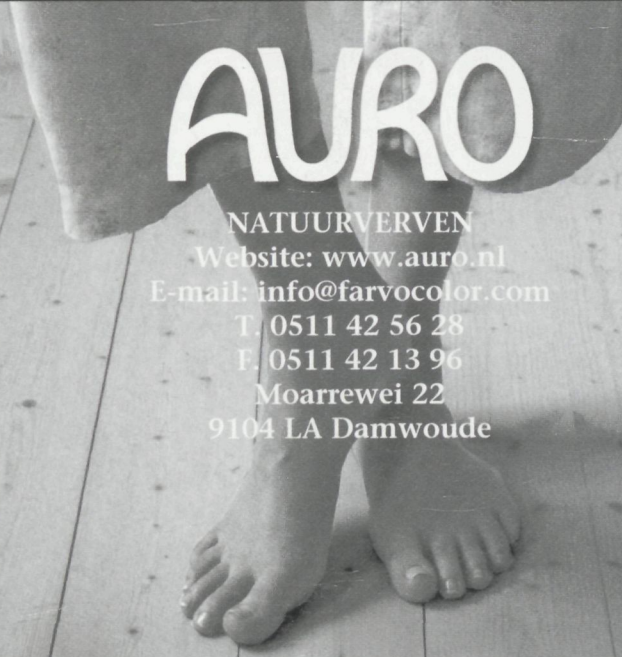
AURO

NATUURVERVEN

Website: www.auro.nl
E-mail: info@farvocolour.com
T. 0511 42 56 28
F. 0511 42 13 96
Moarrewei 22
9104 LA Damwoude

sta op natuur

Auro producten worden mede mogelijk gemaakt door zonlicht, natuurlijke grondstoffen, inzet en enthousiasme van de makers en leveranciers.

mijn geld gaat goed

Ik spaar met
dubbel rendement

Open nú een Triodos Noord-Zuid Internetspaarrekening

Mijn spaargeld stelt Triodos Bank en de humanistische ontwikkelingsorganisatie Hivos in staat om kleine ondernemers in ontwikkelingslanden actief te ondersteunen. Met een microkrediet krijgen zij de kans hun inkomen te vergroten en werkgelegenheid te creëren. Noord-Zuid sparen biedt dus dubbel rendement. Voor een ander in een ontwikkelingsland en voor mijzelf. Want met de

Noord-Zuid Internetspaarrekening krijg ik een eerlijke rente (kijk op www.triodos.nl voor de meest actuele tarieven) en heb ik 24 uur per dag via internet toegang tot mijn spaargeld. Open nú een Noord-Zuid Internetspaarrekening, stort € 250,- of meer en ontvang een startpremie van € 10,- of een gratis abonnement op het tijdschrift onzeWereld t.w.v. € 49,50 cadeau. Kom snel naar www.triodos.nl

Triodos Bank geen grenzen
aan mensen

(advertentie)

De A van 'Milieubewust'

Verzekeren is geen luxe maar een noodzaak.

Vandaar ook de vele aanbieders in de markt. Het is aan u om te kiezen welke het beste bij u past. Dat kan een bewuste keuze zijn, want er zijn wel degelijk verschillen in het serviceniveau van de diverse verzekeraars.

Waarom zou u kiezen voor Ansvaridea?

Ansvaridea is een A-merk met een groen hart. Zorg voor mens en milieu gaat bij ons voor commerciële belangen, dat beloven wij. En u kunt rekenen op een persoonlijke benadering en eerlijke tarieven.

Dus: hebt u een schade, dan staan we direct voor u klaar; vriendelijk en meelevend. En altijd met oog voor het milieu.

Want wie A zegt, denkt groen.

www.ansvaridea.nl

Ansvarid  a
VERZEKERINGEN

een bewuste keuze

Postbus 90386 – 1006 BJ Amsterdam
info@ansvaridea.nl – www.ansvaridea.nl

Overschiestraat 59a – 1062 XD Amsterdam
T 020 617 04 26 – F 020 617 00 76